

ISSN 2959-815X (print)
ISSN 3005-3277 (online)

**ҚОРҚЫТ АТА АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

**ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ
СЕРИЯСЫ**

2023, №4 (4)

2023 жылдан бастап шығады
Выходит с 2023 года
Founded in 2023

Жылына төрт рет шығады
Выходит четыре раза в год
Published four times a year

**Қызылорда/Кызылорда/Kyzylorda
2023**

Редакциялық алқа

- Майгельдиева Ш.М. - ғылыми редактор, педагогика ғылымдарының докторы, доцент, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
- Осипов П.Н. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Ресей Федерациясы
- Фоминых Н.Ю. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Г.В.Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті, Ресей Федерациясы
- Саудабаева Г.С. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Абильдина С.Қ. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы
- Зубова Л.В. - психология ғылымдарының докторы, профессор, Орынбор мемлекеттік университеті, Ресей Федерациясы
- Атемова К.Т. - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
- Туребаева К.Ж. - педагогика ғылымдарының докторы, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Турдалиева Ш.Т. - психология ғылымдарының кандидаты, М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы
- Сангилбаев О.С. - психология ғылымдарының докторы, профессор. Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы
- Кенжебаева Қ.С. - жауапты хатшы, PhD, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы.

Редакционная коллегия

- Майгельдиева Ш.М. - научный редактор, доктор педагогических наук, доцент, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
- Осипов П.Н. - доктор педагогических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Российская Федерация
- Фоминых Н.Ю. - доктор педагогических наук, профессор, Российский экономический университет им. Г.В.Плеханова, Российская Федерация
- Саудабаева Г.С. - доктор педагогических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Абильдина С.К. - доктор педагогических наук, профессор, Карагандинский университет им. Е.А.Букетова, Республика Казахстан
- Зубова Л.В. - доктор психологических наук, профессор, Оренбургский государственный университет, Российская Федерация
- Атемова К.Т. - доктор педагогических наук, профессор, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Республика Казахстан
- Туребаева К.Ж. - доктор педагогических наук, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Республика Казахстан
- Турдалиева Ш.Т. - кандидат психологических наук, Таразский региональный университет им. М.Х.Дулати, Республика Казахстан
- Сангилбаев О.С. - доктор психологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан
- Кенжебаева К.С. - ответственный секретарь, PhD, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан.

Editorial Board

- Maigeldiyeva Sh.M. - scientific editor, Doctor of pedagogic sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
- Osipov P.N. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Kazan Federal University, Russian Federation
- Fominyh N. Yu. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Plekhanov Russian University of Economics, Russian Federation
- Saudabaeva G.S. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Abildina S.K. - Doctor of pedagogical sciences, professor, Karaganda Boketov, Republic of Kazakhstan
- Zubova L.V. - Doctor of Psychology, Professor, Orinbor State University, Russian Federation
- Atemova K.T. - Doctor of pedagogical sciences, professor, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan
- Turebayeva K.Zh. - Doctor of Pedagogical Sciences, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Republic of Kazakhstan
- Turdaliyeva Sh.T - Candidate of psychological sciences, MH Dulati Taraz Regional University, Republic of Kazakhstan
- Sangilbayev O.S. - Doctor of psychological sciences, professor. Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan
- Kenzhebayeva K.S. - executive editor, PhD, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan.

Баспа атауы – «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті»

Баспа адресі – индекс 120014, Әйтеке би, 29А, Қызылорда қ., Қазақстан Республикасы

Наименование издателя – «Қызылординский университет имени Коркыт Ата»

Адрес издателя – индекс. 120014, ул Айтеке би, 29А, г.Кызылорда, Республика Казахстан

Name of the publisher – «Korkyt Ata Kyzylorda university»

The publisher's address is an index. 120014, Aiteke bi street, 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan

REQUIREMENTS FOR FOSTERING THE DEVELOPMENT OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE AMONG ASPIRING PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Kargapoltseva N.A.¹, Doctor of Pedagogical Sciences, professor
karna1@yandex.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7290-0847>

Maigeldiyeva Sh.M.², Doctor of Pedagogical Sciences, professor
sharban56@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7453-2662>

Ailauova Zh.S.², Master of Pedagogical Sciences
ailauovazhazira@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5947-7124>

¹*Orenburg State University, Orenburg city, Russia*

²*Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda city, Kazakhstan*

Annotation. In the current era, the issue of multicultural education holds great significance in nurturing and cultivating the cross-cultural competence of primary school teachers. The development of cross-cultural competence has become a pressing social concern, particularly emphasizing the constructive transfer of knowledge within a multicultural setting. This heightened emphasis can be attributed to ongoing globalizing processes, educational integration, and the prevalent low level of cross-cultural competence among individuals.

The establishment and enhancement of cross-cultural competence hold particular importance within foreign language education, especially in the professional training of teachers. Teachers must be prepared to address pressing educational issues that always involve the task of instructing and nurturing students from diverse ethnic and social backgrounds, encompassing varied cultural values, traditions, and lifestyles. Consequently, the education system should primarily focus on strengthening intercultural connections and harmony within Kazakhstan, necessitating a shift in the requirements for contemporary graduates of higher education institutions, who should possess a high level of competence in cross-cultural relations.

Hence, the purpose of this research is to identify the pedagogical prerequisites essential for developing the cross-cultural competence of future primary school teachers, enabling them to comprehend and embrace diverse values, possess well-developed cross-cultural self-awareness, and engage effectively in intercultural interactions inherent in other cultures.

Keywords: cross-cultural competence, primary school teacher, teacher education, professional development, information technology.

Introduction. In today's modern society, the issue of multicultural education plays a crucial role in shaping and developing a teacher's cross-cultural competence. The formation of cross-cultural competence has gained increasing social significance due to several factors, including the ongoing processes of globalization, the integration of diverse cultures within educational spaces, and the notable lack of cross-cultural competence among individuals. Within the context of foreign language education, the development of cross-cultural competence holds particular importance, especially during the professional training of teachers. As educators, they must be prepared to address urgent educational challenges and effectively guide students from various ethnic and social backgrounds, each with their unique cultural values, traditions, and lifestyles. Cross-cultural competence refers to the teacher's knowledge, awareness, and ability to skillfully navigate and resolve issues related to cultural diversity within the target language context [1-3].

Consequently, it is essential for the education system to prioritize strengthening intercultural connections and harmony, particularly in a country like Kazakhstan. This necessitates reevaluating the requirements for modern graduates from higher education institutions, emphasizing a high level of competence in cross-cultural relations. Therefore, the primary objective of this study is to identify the pedagogical conditions that are essential for nurturing and developing the cross-cultural competence of future primary school teachers. These teachers should possess the capacity to understand and accept diverse values, exhibit a well-

developed sense of cross-cultural self-awareness, and engage in effective intercultural interactions inherent in various cultures. However, it is important to acknowledge that a significant challenge exists in bridging the gap between society's growing demand for professionals with a high level of cross-cultural competence and the current limitations in technological advancements pertaining to its development within higher education settings.

The concept of competencies refers to an individual's ability to apply their knowledge, skills, and practical experiences successfully when solving general problems within a broad domain. Specifically, cross-cultural competence entails utilizing one's knowledge, skills, and practical experiences effectively in addressing challenges associated with cross-cultural communication [4].

Literature review. The inclusion of linguistic and cultural content, particularly the national cultural component, in both educational and extracurricular activities related to the English language, has been discussed by various researchers. Scholars such as I.L. Bim, I.N. Vereshchagina, B.A. Lapidus, E.A. Lenskoy, Z.E.I. Passov, G.V. Rogova, and G.D. Tomakhina have explored this topic. E.M. Vereshchagin and V.G. Kostomarov have made significant contributions to the theory by considering linguistic and regional studies as a means of cultural exploration that facilitates effective communication with individuals from different cultures.

Several researchers, including J.Wilson, C.Ward and R. Fischer (2013), have not only focused on the content and essence of intercultural competence but have also delved into the methodologies for its development. Notable works in this area include those by A.B.Garneau, and J.Pepin (2015), among others. However, the professional standard for teachers does not currently provide a comprehensive list of intercultural competences. This lack of clarity may lead to a systemic misunderstanding or fragmentation in the concepts related to the formation of a teacher's intercultural competence [5].

In our opinion, it is crucial to base the formation of competencies on the key subsections of cross-cultural didactics. These competencies should encompass professional, general cultural, and socio-personal aspects. However, it is important to note that intercultural competences developed within pedagogical training programs may differ in their focus from those in other fields. The level of competency requirements for bachelor's degrees will also vary significantly from those for master's degrees. The main directions for the formation of competencies are outlined in the overarching concept of cross-cultural didactics.

In Western Europe, the term "intercultural education" is commonly used, which focuses on preparing students to coexist with individuals from different cultures within a unified educational environment. It aims to foster tolerance and cognitive flexibility among students. In the United States and Canada, the concept of "multicultural education" is widely employed. It involves acquainting individuals with diverse cultures to promote unity among people from different cultural backgrounds with distinct value systems, worldviews, and behavioral styles. In Russia and Eastern Europe, the concept of "policultural education" is prevalent. It refers to education that facilitates the assimilation of knowledge about other cultures, identification of commonalities and uniqueness in cultural values, and the cultivation of tolerance and respect [6].

According to L.M. Grimovskaya (2013) [7], the field of pedagogical science currently comprises two approaches to addressing issues arising from integration processes and the emergence of a multicultural educational space:

The mono-national approach, which focuses on the preservation and reproduction of one's own culture within educational processes.

The multicultural approach, which aims to train professionals capable of working in a multicultural educational environment. The following chapters will delve into the various philosophical, cultural, psychological, social, and pedagogical aspects that contribute to cross-cultural educational communication.

According to G.J.Hofstede, G.Hofstede & P.B.Pedersen (2012) [8], polylingual education should address a comprehensive range of educational and integrative ethno-cultural pedagogical

issues. This diversity enables the development of flexible pedagogical approaches. The authors have identified key areas within this domain that warrant further research and exploration.

Culture and pluralism: This area explores the diversity of cultures, the interplay between different cultures, various types of cultures, and the dynamics of cultural phenomena.

Intercultural communication: It focuses on the relationship between culture and different forms of perception, diverse approaches to information processing, and culturally influenced thinking styles.

Culture and polyethnicity: This aspect delves into the characteristics of multicultural educational spaces shaped by multiple ethnic groups coexisting together.

Psychosocial identification and intercultural ties: This area examines the formation of cultural identities and the management of cultural differences, including processes such as assimilation, consolidation of differences (segregation), and the impact of stereotypes.

While there are multiple interpretations of cross-cultural competence, many authors view it as an essential trait encompassing various aspects. It involves knowledge about different cultures, the ability to accurately interpret cross-cultural information, a positive attitude towards communication with individuals from other cultures, high levels of empathy, and interethnic tolerance. For instance, T.A. Kolosovskaya (2012) perceives cross-cultural competence as a personality trait that includes understanding cultural characteristics, interpreting foreign cultural information, communication experience, and personality traits like empathy and tolerance [9].

According to Roshchupkin V.G. (2012) [10], cross-cultural literacy refers to consciously comprehending the characteristics of a culture and its people, recognizing differences between one's own culture and others, and displaying traits such as empathy and tolerance. It involves showing respect and tolerance for different customs, preferences, perspectives, and ways of life. Alongside the concept of cross-cultural competence, the term "cross-cultural literacy" is also relevant. B.Williams (2001) defines cross-cultural literacy as an awareness of differences in ideas, customs, and cultural traditions among different peoples. It encompasses the ability to recognize commonalities and differences between cultures and to view one's own society's traditions through the lens of others. I.S. Solovyeva (2010) [11]. describes cross-cultural literacy as the capability and willingness to embrace the content and form of another nation's culture and actively engage in cultural activities that enhance personal growth and development.

The teacher's cross-cultural competence encompasses various aspects of their personality development resulting from social experiences. In essence, it represents a combination of specific personal traits, needs, abilities, foundational theoretical knowledge, and practical skills. These aspects primarily relate to social thinking, communication, motivations, emotions, and interpersonal behavior, encompassing the cognitive, behavioral, emotional, and motivational components of the teacher's personality [12].

Through the exploration of different perspectives on the definition and content of "cross-cultural competence of a teacher," it becomes evident that it is an essential component of a teacher's professional and pedagogical competence. As a result, there is a clear requirement for the deliberate cultivation of cross-cultural competence among future teachers within higher education, particularly in the context of teaching social and humanitarian disciplines [13].

Methods and methodology. The study employs a variety of methods and methodologies to comprehensively explore the formation of cross-cultural competence. Firstly, it relies on the use of descriptions, formulations, and analytical summaries from different authors, providing a theoretical foundation for understanding the concept. These sources contribute to the literature review and help shape the research framework.

To delve deeper into the practical aspects of cross-cultural competence, the study focuses on organizing constructive learning within the context of self-education in the field of educational cross-culture. The research aims to address key questions, such as how to create optimal conditions that foster the development of constructive skills, constructive thinking, and motivation within the framework of self-development technology.

In order to collect primary data, a survey was conducted among a sample of 18 primary school teachers who specialize in teaching foreign languages. The survey serves as a means to gather insights and perspectives directly from practitioners who have experience in cross-cultural education. The survey questions are designed to elicit information on the challenges, strategies, and techniques employed by teachers to promote cross-cultural competence among their students.

Once the survey responses are collected, the study employs statistical methods to analyze the data. Quantitative analysis techniques are used to identify patterns, trends, and correlations within the collected responses. This statistical analysis provides a quantitative understanding of the teachers' perspectives on cross-cultural competence and aids in drawing meaningful conclusions from the data.

Furthermore, experimental methods are employed to complement the survey findings. These methods involve the implementation of specific teaching interventions or approaches aimed at enhancing cross-cultural competence. The results of these experiments are analyzed to determine the effectiveness of different instructional strategies and to gain insights into the practical implementation of cross-cultural competence development in the classroom.

Overall, the study employs a combination of theoretical analysis, survey research, statistical analysis, and experimental methods to provide a detailed and comprehensive examination of the formation of cross-cultural competence among primary school teachers.

Findings and discussion. The findings of the study highlight the significance of cross-cultural literacy and cross-cultural competence in promoting intercultural understanding and effective communication. Cross-cultural literacy is seen as a conscious comprehension of cultural differences, the readiness to understand and respect diverse perspectives, and the ability to navigate and engage with foreign cultures. On the other hand, cross-cultural competence encompasses a broader personal education that includes knowledge about both native and foreign cultures, as well as the application of skills and personality traits that facilitate successful intercultural interactions.

Yu.V. Taratukhina (2016) suggests that critical thinking plays a crucial role in cross-cultural competence. It involves applying critical thinking skills in individual microenvironments, asking reflective questions to assess and adapt to changing information, and synthesizing knowledge to adapt effectively to the external macroenvironment. This highlights the importance of self-didactics or autodidactics in the formation of cross-cultural competence, as individuals actively engage in self-development and set goals for enhancing their intercultural skills [14].

Overall, the findings emphasize the practical relevance and transformative nature of cross-cultural competence and literacy. By promoting critical thinking, introspection, adaptability, and self-development, individuals can navigate the complexities of the educational cross-cultural environment and foster intercultural understanding, respect, and effective communication.

According to Yu.V. Taratuhina, Z.K. Avdeeva and D.F. Mirishli (2014), the subject of cross-cultural didactics revolves around the educational process conducted within a multicultural educational environment, as well as the methods and forms used to organize this process. To understand the subject of cross-cultural didactics in more detail, it is helpful to revisit the fundamental structural units of didactic knowledge.

Didactic knowledge encompasses various elements that contribute to effective teaching and learning. These elements include:

Educational goals: Clearly defined objectives and outcomes that guide the teaching and learning process. In the context of cross-cultural didactics, the goals would involve promoting intercultural understanding, fostering respect for diversity, and enhancing cross-cultural communication skills.

Educational content: The subject matter and materials used for instruction. In cross-cultural didactics, the content would include knowledge about different cultures, cultural values, traditions, and practices, as well as intercultural communication strategies.

Teaching methods: The approaches, techniques, and strategies employed by teachers to facilitate learning. In cross-cultural didactics, teachers may use methods that promote active engagement, cultural immersion, experiential learning, and critical thinking to enhance cross-cultural understanding and competence.

Learning activities: The tasks, exercises, and assignments given to students to reinforce learning and promote active participation. In cross-cultural didactics, these activities may involve cultural exploration, intercultural dialogue, collaborative projects, and real-world applications of cross-cultural knowledge and skills.

Assessment and feedback: The methods used to evaluate students' progress and provide constructive feedback. In cross-cultural didactics, assessment may focus on students' intercultural competence, their ability to navigate cultural differences, and their sensitivity and adaptability in cross-cultural interactions. By considering these fundamental elements of didactic knowledge within the context of cross-cultural didactics, educators can design and implement effective educational processes in multicultural environments. The subject of cross-cultural didactics, therefore, encompasses the strategic organization of the educational process, the selection of appropriate methods and forms of instruction, and the integration of diverse cultural perspectives and experiences to enhance intercultural learning and competence.

In addition to the aspects mentioned earlier, it is important to consider the role of the teacher and the organization of the learning process, including the factors of "who teaches" and "where and when to teach," within the field of educational cross-culture. These options can vary significantly, and they contribute to the fundamental basis of cross-cultural didactics.

The following areas form the fundamental basis of cross-cultural didactics:

Goals and values of learning in each cultural group: Recognizing and understanding the specific goals and values that shape the educational process in different cultural groups. This involves considering cultural perspectives on education, learning objectives, and desired outcomes.

Culturally specific features of cognitive activity: Acknowledging the cultural influences on cognitive processes and learning styles within each cultural group. Different cultures may have distinct approaches to learning, problem-solving, and knowledge acquisition, which should be taken into account in instructional design.

Pedagogical discourse: Recognizing the cultural nuances in pedagogical communication, including language use, instructional strategies, and teaching methods that are specific to particular cultural contexts.

Methods and assessment materials: Adapting teaching methods, assessment tools, and measurement materials to reflect culturally specific approaches. This includes incorporating culturally relevant examples, diverse perspectives, and contextually appropriate assessment methods.

Cross-cultural literacy is a comprehensive and systemic education that involves acquiring knowledge, understanding, and respect for the language, traditions, customs, and national psychology of a specific ethnic group or people. Therefore, the structure of professional training for specialists should include the study of intercultural interaction fundamentals, enabling individuals to perceive and understand all aspects of cross-cultural dialogue.

Intercultural competence is a crucial characteristic that reflects an individual's level of knowledge, skills, and abilities to establish relationships with others in interpersonal settings. A student's cross-cultural competence is demonstrated through their effective interaction with the world, their ability to develop friendly interpersonal relationships, understand the feelings and behaviors of others, and establish boundaries of acceptable behavior.

Education serves as a channel through which culture is reflected, reproduced, and developed through micro- and macro-discourses. Global education brings together different

educational systems and models, forming a multicultural educational space that can be considered an educational cross-culture. Within this context, one of the tasks of cross-cultural didactics is to select appropriate methods and organize the educational environment to effectively achieve the goals of individual upbringing and education.

The upbringing of individuals with the aforementioned qualities is indeed one of the crucial tasks of modern education. It is an integral component of developing globally oriented personalities, which is the aim of global education. Global education offers a potential solution to the challenges of educating a new type of individual who can live in harmony with the world and themselves.

The ideas of global education have primarily been implemented in foreign schools, but there has been a growing number of pilot schools in Kazakhstan that have also embraced these concepts in their educational practices. Many teachers are interested in the formation of cross-cultural competence as it serves as a key factor in promoting mutual understanding among diverse cultures at the intercultural level. To comprehend the essence of cross-cultural competence formation and its educational mechanisms, we have referred to works that explore various aspects of global education and studies focused on humanizing the educational process.

The concept of cross-cultural competence has been examined by numerous researchers and has been referred to using different terms, such as intercultural efficiency, intercultural competence, intercultural communication competence, effectiveness of cross-cultural communication, cross-cultural effectiveness, diversity competence, multicultural competence, cross-cultural competence, and others. These varied terminologies reflect the multifaceted nature of the concept and its significance in promoting effective intercultural interactions and communication.

According to Chie Yue Chiu and others (2013), cross-cultural competence can be initially defined as the process of learning about a new culture, including its language and behavioral patterns, with the aim of understanding the people of that culture, developing empathy towards them, and successfully living and interacting with them [15].

The main elements of cross-cultural competence can be categorized into the following dimensions:

Cognitive dimension: This includes acquiring knowledge about other cultures or groups, as well as developing higher-level cognitive abilities related to cross-cultural understanding and interpretation.

Intrapersonal dimension: This dimension focuses on the internal state of the individual, emphasizing the development of a strong sense of self and self-determination within a cross-cultural context.

Interpersonal dimension: This dimension pertains to the behavioral abilities and skills required to interact effectively and appropriately in intercultural settings. It involves fostering positive relationships and exhibiting appropriate behavior when engaging with individuals from different socio-cultural backgrounds.

A. Kelly Piasentin (2012) proposes a three-dimensional model of cross-cultural competence, encompassing culture, cognition, and behavior (skills). Cross-cultural competence involves possessing the abilities, behaviors, and practical skills necessary for individuals to engage in meaningful and effective interactions with others whose socio-cultural environments differ from their own. This includes demonstrating respect for individuals as unique human beings and having an understanding of the cultural differences that exist between them.

We agree with the perspectives of E.A. Akhmetshin (2018) and E.P. Torrance (1964), who highlight three specific educational goals that are closely linked to the development of cross-cultural competence:

Education of intellectual tolerance: This goal emphasizes fostering an open-mindedness towards new ideas, being willing to question established norms and traditions, cultivating a curious and inquisitive mind, developing an ability to navigate complexity and ambiguity,

appreciating and evaluating intellectual and cultural diversity, adopting a historical perspective, and cultivating a cosmopolitan worldview.

Formation of a humane worldview: This goal focuses on developing the capacity for empathy, care, compassion, and respect towards others. It involves acquiring communication and cooperation skills that enable individuals to effectively engage with individuals from different socio-cultural backgrounds, promoting understanding, and fostering harmonious relationships.

Learning practical tolerance skills: This goal involves developing the ability to be tolerant of new ideas or activities, being open to change, being resourceful and adaptable in problem-solving, being willing to engage in negotiations and compromise, and being receptive to alternative options. These skills enable individuals to navigate diverse and complex situations, promoting cooperation and constructive dialogue.

By incorporating these educational goals into the learning process, educators can contribute to the development of cross-cultural competence, preparing individuals to effectively engage with diverse cultures and navigate the complexities of our interconnected world.

According to M.Kalashnik (2021), the learning of a foreign language, particularly English, holds significant potential for the development of cross-cultural competence. The formation of cross-cultural competence can be undertaken through both formal educational settings and extracurricular activities conducted in the English language. However, it is important to note that one-time educational interventions may not be sufficient for the comprehensive development of cross-cultural competence.

Graduates equipped with cross-cultural competence possess the necessary skills and understanding to actively participate in modern society and contribute to the effective functioning of their workplaces. The scope for extracurricular work in the English language is particularly vast, as it allows for greater flexibility and creative freedom for teachers in terms of content, forms, and methods. Extracurricular activities not only expand and deepen subject-specific knowledge but also shape the individual's personality in various dimensions, including the development of cross-cultural competence.

Extracurricular work provides opportunities to introduce diverse cultures and facilitate an awareness of national identity through a comparative analysis of native and foreign cultures. Through rationalized planning and implementation, extracurricular activities conducted in the English language can offer a higher level of engagement in exploring and appreciating cultural diversity.

In conclusion, the learning of a foreign language, such as English, within both formal educational contexts and extracurricular activities, plays a crucial role in fostering cross-cultural competence. The flexible nature of extracurricular work allows for more comprehensive and in-depth exploration of different cultures, facilitating the development of cross-cultural understanding and appreciation among learners.

Extracurricular activities in the context of developing cross-cultural competence can be categorized into specific groups that encompass various aspects:

Consumption of spiritual values: This category includes activities such as reading books, attending educational events, watching movies or TV programs, visiting theaters, and engaging with cultural exhibitions. These activities expose students to different perspectives, narratives, and cultural expressions, fostering their understanding and appreciation of diverse cultures.

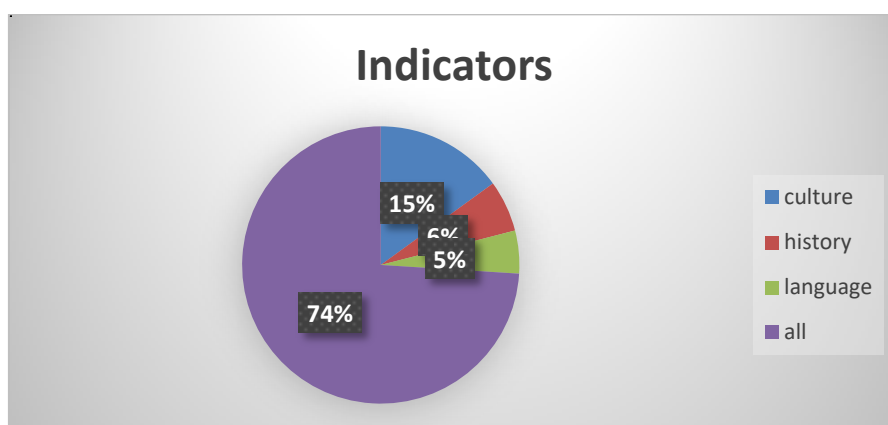
Socially useful activities: This group involves engaging in activities that contribute to the betterment of society, such as participating in community service projects, undertaking productive labor, or engaging in volunteer work. These activities promote social awareness, empathy, and a sense of responsibility towards others, while also providing opportunities for students to interact with individuals from diverse backgrounds.

Active recreation: This category encompasses recreational activities that promote physical well-being, teamwork, and social interaction. Examples include engaging in sports, participating in outdoor games and entertainment, going on walks or hikes, and exploring tourism opportunities. Through these activities, students not only develop physical skills and

coordination but also learn to collaborate, communicate, and build relationships with peers from different cultural backgrounds.

By combining these different types of extracurricular activities, schools provide students with opportunities to expand their engagement with the outside world, interact with their peers, and gain knowledge and experiences in creatively implementing various activities. This holistic approach enriches students' cross-cultural understanding, encourages them to embrace diversity, and cultivates their ability to engage in joint activities and collaboration.

To gain insights into the views and knowledge of foreign culture among English primary school teachers, a survey was conducted. By asking simple questions, valuable information can be gathered regarding teachers' perspectives on cross-cultural competence, their awareness of foreign cultures, and their readiness to incorporate cultural elements into their teaching practices. This survey provides a basis for understanding the current state of cross-cultural education in primary schools and highlights areas where further development and support may be needed (Picture 1).

Picture 1 – Results of survey

Upon analyzing the survey questions, it was observed that a significant proportion of primary school teachers (15%) prefer to focus on cultural factors when analyzing linguocultural texts. Additionally, 6% of respondents prioritize the history of the country, while 5% of primary school teachers emphasize language itself. However, the majority of primary school teachers (74%) believe that all three factors—language, culture, and history—should be the primary focus in language learning.

These findings highlight the importance of language and culture as crucial elements in foreign language teaching. Primary school teachers not only pay attention to linguistic and cultural information in linguocultural texts but also show interest in the language and demonstrate respect for the culture associated with it. Through the process of learning another language, primary school teachers develop the ability to compare the culture of their own language with the national values of their country.

To foster the development of cross-cultural competence among primary school teachers, the utilization of authentic materials, elements of national culture, and personal communicative experiences are identified as effective methods in teaching intercultural communication. These approaches facilitate a deeper understanding of different cultures and promote the acquisition of cross-cultural competence.

Conclusion. In our article, we addressed the significant issue of enhancing the effectiveness of vocational and pedagogical training in higher education by focusing on the formation of cross-cultural competence in future teachers. To achieve this objective, we conducted a study that employed a specific technology aimed at ensuring the effective development of cross-cultural competence in future teachers. The outcomes of our study provide

valuable insights, conclusions, and recommendations for the successful formation of cross-cultural competence in future teachers.

Pedagogical diagnostics played a vital role in the process of fostering cross-cultural competence, serving multiple functions such as indicating the progress of development, facilitating constructive learning, organizing activities, and evaluating and correcting the teaching process. It offered the subjects under study the opportunity to practically engage in pedagogical interactions.

The assessment of cross-cultural competence in future teachers was based on several criteria, including awareness of assimilating a foreign culture, the establishment of speech and behavioral strategies, engagement in creative activities, and the development of professionally important qualities. The overall level of cross-cultural competence among future teachers was determined based on three levels: receptive, constructive, and creative. The comprehensive content of the process was achieved through a systematic acquisition of information concerning the extent to which future teachers mastered different cultures and developed professional and pedagogical skills.

By focusing on the formation of cross-cultural competence, we aim to prepare future teachers who possess the necessary knowledge, skills, and attitudes to effectively navigate and engage in intercultural interactions. The implementation of our findings and recommendations can contribute to the improvement of vocational and pedagogical training, ultimately benefiting the professional development and success of future teachers in diverse educational settings.

References:

- [1] **Wilson, J.,** Ward C., & Fischer R. (2013) Beyond culture learning theory: What can personality tell us about cultural competence? *Journal of cross-cultural psychology*, 44(6), 900-927.
- [2] **Garneau, A.B.,** & Pepin J. (2015). Cultural competence: A constructivist definition. *Journal of Transcultural Nursing*, 26 (1), 9-15.
- [3] **Grimovskaya L.M.** (2013) Mezhekul'turnaya kompetentnost' pedagoga kak usloviye podgotovki k professional'noy deyatel'nosti v polikul'turnoy srede [Grimovskaya L.M. Intercultural competence of a teacher as a condition for preparing for professional activity in a multicultural environment) [[//elibrary.ru/download/elibrary_30607768_59748513.pdf](http://elibrary.ru/download/elibrary_30607768_59748513.pdf)]
- [4] **Hofstede, G.J.,** Hofstede G., & Pedersen P.B. (2012) *Exploring culture: exercises, stories, and synthetic cultures*. Boston: Intercultural Press.
- [5] **Kolosovskaya, T.A.** (2012) Formation of cross-cultural competence of future teachers. [Kolosovskaya T.A. Formation of cross-cultural competence of future teachers] – Chelyabinsk. – 195 p.
- [6] **Roshchupkin, V.G.** (2012) Formirovaniye kross-kul'turnoy gramotnosti studentov v protsesse obucheniya v pedagogicheskom universitete: Samara., [Roshchupkin V.G. Formation of cross-cultural literacy of students in the learning process at the Pedagogical University: Samara] – 63 p.
- [7] **Williams, B.** (2001). [Accomplishing cross cultural competence in youth development programs](#). *Journal of Extension*, 39(6), 1-6.
- [8] **Solovyeva I.S.** (2010) Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya mezhekul'turnoy kompetentsii (Solovieva I.S. (Pedagogical conditions for the formation of intercultural competence) URL:// <https://ysu.ru/avtoreferat/solovieva-is.pdf> (дата обращения: 05.07.2023)
- [9] **Taratukhina, YU.V.** (2016) Teoriya i praktika kross-kul'turnoy didaktiki: uchebnik i praktikum dlya akademicheskogo bakalavriata [Taratukhina, Yu.V. Theory and practice of cross-cultural didactics: textbook and workshop for academic bachelor's degree – M.: Izdatel'stvo Yurayt]– M.: Yurayt Publishing House. – 195 s
- [10] **Tarauhina Y.V.** Avdeeva Z.K., Mirishli D.F. (2014) The Principles and Approach Support the Mapping of the Personal Study Pathway in Electronic Educational Environments//*Procedia Computer Science*. – № 35. – P. 560–569
- [11] Chie Yue Chiu and others (2013) Cross-Cultural Competence: Theory, Research, and Application – *Journal of Cross-Cultural Psychology* 44(6) 843–848
- [12] **Kelly, A.** Piasentin (2012) *Assessing Cross-Cultural Competence* – Defence R&D Canada – Toronto

[13] **Akhmetshin, E. A.** (2018). Modern theoretical and methodological approaches to personnel management in manufacturing enterprises. *Espacios* 39(31): 11.

[14] **Torrance, E.P.** (1964) *Guiding creative talent* – Englewood Cliffs. NY: Prentice-Hall.

[15] **Kalashnik, M.** (2021) Features of assessment of levels of acmeological competence among future shipping navigators in the process of learning activities URL://<https://doi.org/10.21303/2504-5571.2021.001755> (дата обращения: 25.09.2023)

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КРОСС-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Каргапольцева Н.А.¹, педагогика ғылымдарының докторы, профессор
Майгельдиева Ш.М.², педагогика ғылымдарының докторы, доцент
Айлауова Ж.С.², педагогика ғылымдарының магистрі

¹*Орынбор мемлекеттік университеті, Орынбор қ., Ресей*

²*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан*

Аннотация. Қазіргі жағдайда көпмәдениетті білім беру мәселесі бастауыш сынып мұғалімінің кросс-мәдени құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту үшін өте өзекті болып табылады. Кросс-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру мәселесі қазіргі уақытта ерекше әлеуметтік мәнге ие болуда. Көпмәдениетті ортада білімді конструктивті беру мәселесін көрсетуге ерекше көңіл бөлінеді. Бұған әлемде болып жатқан жаһандану процестері, білім беру кеңістігіндегі интеграция, сондай-ақ адамдардың кросс-мәдени құзыреттілік деңгейінің төмендігі себеп болуы мүмкін.

Кросс-мәдени құзыреттілікті қалыптастыру мен дамытудың шет тілін оқыту жүйесінде, әсіресе мұғалімнің кәсіби дайындығы процесінде маңызы зор. Мұғалім әрқашанда оқушыларды оқыту мен тәрбиелеу қажеттілігімен байланысты оқу-тәрбие мәселелерін шешуге дайын болуы керек. Студенттер әртүрлі мәдени құндылықтары, дәстүрлері мен өмір салты бар әртүрлі этникалық және әлеуметтік топтардан болуы мүмкін. Тиісінше, білім беру жүйесі ең алдымен Қазақстандағы мәдениетаралық байланыстар мен келісімді нығайтуы керек, бұл мәдениетаралық қарым-қатынастар саласындағы құзыреттілігі жоғары жоғары оқу орындарының қазіргі заманғы түлектеріне қойылатын талаптарды өзгертуді талап етеді.

Осыған байланысты бұл зерттеудің мақсаты құндылықтарды түсінуге және қабылдауға қабілетті, мәдениетаралық өзіндік санасы дамыған, кросс-мәдени өзара әрекеттестікке қабілетті болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің кросс-мәдени құзыреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарын анықтау болып табылады.

Тірек сөздер: кросс мәдени құзыреттілік, бастауыш сынып мұғалімі, педагогикалық білім беру, кәсіби даму, ақпараттық технологиялар.

ТРЕБОВАНИЯ К РАЗВИТИЮ КРОСС-КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Каргапольцева Н.А.¹, доктор педагогических наук, профессор
Майгельдиева Ш.М.², доктор педагогических наук, доцент
Айлауова Ж.С.², магистр педагогических наук

¹*Оренбургский государственный университет, г.Оренбург, Россия*

²*Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г.Кызылорда, Казахстан*

Аннотация. В современных условиях проблема поликультурного образования весьма актуальна для формирования и развития кросс-культурной компетентности учителя начальных классов. Проблема формирования кросс-культурной компетенции в настоящее время приобретает особую социальную значимость. Особое внимание уделено освещению проблемы конструктивной передачи знаний в поликультурной среде. Это может быть связано с происходящими в мире процессами глобализации, интеграции в образовательное пространство, а также низким уровнем кросс-культурной компетентности людей.

Формирование и развитие кросс-культурной компетенции имеет важное значение в системе иноязычного образования, особенно в процессе профессиональной подготовки педагога. Учитель должен быть готов к решению неотложных учебных задач, всегда связанных с необходимостью обучения и воспитания учащихся. Студенты могут быть из разных этнических и социальных групп с разными культурными ценностями, традициями и образом жизни. Соответственно, система образования должна в первую очередь укреплять межкультурные связи и согласие в Казахстане, что влечет за собой изменение требований к современным выпускникам высших учебных заведений с высоким уровнем компетентности в сфере межкультурных отношений.

В связи с этим целью данного исследования является выявление педагогических условий формирования кросс-культурной компетентности будущих учителей начальных классов, способных к пониманию и принятию ценностей, обладающих развитым межкультурным самосознанием, способных к кросс-культурному взаимодействию.

Ключевые слова: кросс-культурная компетентность, учитель начальных классов, педагогическое образование, профессиональное развитие, информационные технологии.

ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУДА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Әбжекенова Б.Ғ., педагогика ғылымдарының магистрі
Сардарова Э.А., докторант
Шукенова Қ.С., педагогика ғылымдарының магистрі

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қ., Қазақстан

Андатпа. Бұл мақала жалпы білім беру мекемелерінде ағылшын тілін оқыту барысында оқу кабинеттерінің ақпараттық-коммуникативтік технологиялармен (АКТ) жабдықталуының маңызы мен артықшылықтарын қарастыруға бағытталған. Білім беру үдерісінде әрбір ұсынылған әдістеме маңызды қызмет атқарады. Осы кезекте біздің ұсынып отырған зерттеу жұмысымыз өзекті болып табылады. Ғылыми-зерттеу жұмысымызда жалпы білім беру мекемелерінде қарастырылатын ережелер мен жалпы қабылданған оқу стандарттарына мән беруге тырыстық. Сондай-ақ, әлемдік ақпарат көздерінен осы бағытта жазылған еңбектерге шолу жасаумен қатар отандық ғалымдардың зерттеу жұмыстарын басшылыққа алдық. Мақала жазу барысында сандық және сапалық әдістер қолданылды. Қарастырылған әдістерді пайдалану арқылы талдау жүргізіліп, нәтижесінде маңызды мәліметтерді көрсетуге тырыстық. Зерттеуде негізгі екі мақсат көзделген: а) әлеуметтік-экономикалық даму кезінде жоғарғы игерілген технологияларды пайдаланудың тиімділігін ұсыну; б) АКТ-ны қолдану арқылы болатын оқушылардың мүмкіндіктерін көрсету;

Жоғарыда көрсетілген екі негізгі мақсатты ескере отырып, зерттеу аясында ұтымды нәтижелерге жеттік. Осы туындаған зерттеу мақсаттарын қарастыру – жалпы білім беру мекемелерінің ағылшын тілі мұғалімдерінің АКТ-ны қолдану жайында туындайтын мәселелерінің шешімі.

Тірек сөздер: ақпараттық-коммуникативтік технология, ағылшын тілі, оқыту, оқу кабинеті, тиімділік.

Кіріспе. Қазіргі әлеуметтік-экономикалық өркендеу дәуірінде бәсекеге қабілетті, желдей жүйіткіген уақыт ағымына ілесуді бағыт еткен, білімді, озық технологияларды игеруде икемді болудың маңызы ерекше. Оның ішінде тілдік құзыреттіліктерге ие болып, тілдік тәуелсіздікке ұмтылу, яғни түрлі тілдерді меңгеріп, ақпарат көкжиегін кеңейтуде әлемдік ақпараттарға қол жеткізуді бағдарлау өзекті. Осы кезекте, білім беру үдерісінде мектеп оқушыларына ағылшын тілін оқыту сапасын арттыру қажеттіліктері туындап отыр. Өз кезегінде ағылшын тілін меңгерудің көптеген артықшылықтары бар деп айтсақ қателеспейміз. Яғни, оқушылар ағылшын тілін меңгеру арқылы көптеген жетістіктерге жете алады. Атап айтар болсақ, ағылшын тілін меңгеру арқылы оқушылар озық технологияларды еркін игере алады, әлемдік ақпарат көздерінен кең ауқымды мәлімет алу мүмкіндігіне ие болады т.с.с. Яғни осы сынды айқын жетістіктерге жетудің алғашқы қадамы шетел тілін меңгеруден басталады. Сондықтан, оқу үдерісінде мұғалімдер озық технологияларды пайдалана отырып, тілді жан-жақты игеруіне жағдай жасап, түрлі сынтұрғысынан ойлау және шығармашыл әдіс-тәсілдерді пайдалану арқылы оқушылардың тіл үйренуге деген қызығушылықтарын оятуы маңызды болып саналады. Осы ретте, Ұлыбританияның ұлы саясаткері Фрэнк Смит былай дейді: «Бір тіл адам баласын өмір дәлізіне шығарса, басқа тілдерді білу сол дәліздегі есіктерді айқара ашады» [1]. Яғни, шет тілін меңгерудің ерекшелігі мен мол мүмкіндіктері бар екені сөзсіз. Оқушыларға сапалы білім беруді дамыту үшін олардың білім алатын оқу кабинеттерінің ақпараттық-коммуникативтік технологиялармен жабдықталуының әсері ерекше.

Осы ретте, біздің зерттеп отырған тақырыбымыздың негізгі мақсаты – оқушылардың тұрақты дамуына әсер ететін әрбір тетікке мән беру. Яғни, оқу сапасын арттыруға әсер ететін АКТ-ны қолданудың маңыздылығын зерттеп, нәтижелерін ұсыну. Ақпараттық-коммуникативтік технологияны ағылшын тілін оқытуда пайдаланудың тиімді

жақтарын баяндау. Ал, бұл – әдеттегі оқу кабинеттерінің жабдықталуымен қатар, оқушылардың оқу үдерісінде пайдалануы қажет деген әрбір дүниені тұрақты заман талабына сай жаңартып отыруды міндеттейді. Біздің зерттеу жұмысымыздың негізгі аспектісі – оқушылардың оқу кабинеттерінің жабдықталуында АКТ-ны қолдануды қолжетімді ету, оған қажет қадамдарды атап өту және оқушылардың тілдік дағдыларды қалыптастыруда тигізетін әсерін нақты дәлелдермен ұсыну болып табылады.

Жалпы, зерттеу жұмысымызда негізгі құрамы «Ақпараттық-коммуникативтік технология дегеніміз не?» – деген сұрақтың мазмұнын ашып айтсақ. Ақпараттық-коммуникативтік технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Яғни, ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілік білім беру процесін жеделдететін әрі оңтайландыратын бірден-бір жол. «Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар – мұғалімнің мүмкіндігін жоғарылататын құрал. Компьютердің мүмкіндіктерін психологиялық және дидактикалық тұрғыда талдай отырып, өз кезегінде оқу үдерісін ұйымдастырукезінде педагогикалық талаптарға сай қолдану, ішкі тиімділігіне көңіл бөлу мұғалімнің шеберлігі болып табылады» [2]. Ал, оқу кабинеттерін АКТ-мен жабдықтау заман талабына ілесіп, заманауи дағдыларды жетілдіруді көздейді. АКТ-мен жабдықталған оқу кабинеттерінде интерактивті тақта, компьютер, видеобағдарламалар көрсетуге арналған жабдықтар, дыбыстық құрылғылар, электронды оқу құралдары, планшеттер болу керек деп санаймыз. Себебі, озық технологияларды пайдалану оқу үдерісін жеделдетіп, оқушылардың оқуға ынтасын арттырады. Атап өтетін жәйт, тіл үйрену процесі көп қырлы, осы кезекте оқушыларға ағылшын тілін меңгеруге озық технологияларды пайдаланудың маңызы зор. Мысалы: оқу кабинеттерінде дыбыстық құрылғылардың болуы оқушылардың тыңдау дағдысын қалыптастыруда септігін тигізеді. Себебі, қазіргі оқу үдерісінде пайдалануға ұсынылып отырған заманауи әдіс-тәсілдерді қамтитын оқу құралдары толығымен АКТ-ны қолдануға бейімделген. Яғни, QR-кодтар арқылы бейнематериалдар, аудиоматериалдар оқулық беттерінде ұсынылған, ал бұл материалды оқушы игере алуы үшін смарт (SMART) құрылғылардың қажеттілігі зор. Сондай-ақ, әрбір мұғалім оқу үдерісінің белсенді әрі оқушыларға тиімді болғанын қалайды. Осы ретте, түрлі презентациялар жасап, оқу үдерісіне жаңа технологияларға бағытталған әдіс-тәсілдермен ойындар ұсынуды мақсат етеді. Ал, осындай жағдайларда оқу кабинеттерінің АКТ-мен жабдықталуы үлкен септігін тигізеді.

Дин Хендерсонның зерттеуі бойынша АКТ-ны қолданудың (Кесте 1) төмендегідей артықшылықтары бар [3]:

Бұл ретте, АҚШ-ның Вашингтон аумағына тиесілі Интернет желісіне негізделген білім беру комиссиясының зерттеушілері мынадай мәліметті келтіреді «АКТ-ны қолдану – қажетті мәліметті қажетті жерде, қалаған уақытта пайдаланушының игеруінің заманауи технологиялық түрі болып табылады. Бұрынғы уақытта ақпарат алу үшін газет журналдарды күту қажеттілігі болған. Қазіргі жеделдетілген технологиялық жетістіктер - кез-келген ақпараттарды қалаған орында смарт құрылғылар (гаджет, смартфон) арқылы қолжетімді етуде» [4]. Яғни бұл жоғарғы технологиялық көрсеткіштер қазіргі таңда білім беру сапасын арттыруда да маңызы зор.

Жоғарыда айтылған мәліметтерді толықтыру үшін шет тілін оқыту кабинеттеріне арналған жабдықтау нұсқаулығы бойынша ақпараттарды атап өткіміз келеді. Оқу кабинеттерінің жабдықталуы бойынша берілген нұсқаулықта шет тілін оқыту кабинеттерінің жабдықталуын былай көрсеткен: «Шет тілін оқытуға арналған кабинеттер оқытушылар үшін басқару пульті мен проекциялық аппараттарға арналған тумбасы бар столдармен, магнитофон мен күйсандықты орнатуға арналған орындармен, көрнекті құралдар мен техникалық оқу құралдарын, лингафондық құрылымдарды сақтауға

арналған секциялық (қабырғамен бірге жасалған немесе қабырғаға жапсыра салынған) шкафтармен жабдықталады» [5].

1-кесте – Ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдану артықшылықтары

Демек, білім беру мекемелерінде стандарттық нұсқаулыққа сай тіл үйретуші мұғалімге арналған жоғарыдағыдай құралдар қолжетімді болуы қажет. Яғни, осы құралдардың тілдік дағдыларды игеруде атқаратын айқын рөлі бар. Себебі, ағылшын тілін оқыту барысы төрт негізгі дағдыны меңгеруге бағытталған. Олар: айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым. Осы ретте осы дағдыларды дамытуда мұғалім негізгі құрал ретінде АКТ-ны алады. Яғни, түрлі презентациялар жасау арқылы оқушылардың толық сабақты меңгеріп шыға алатындай әдіснамалық негіз жасап шығады. АКТ-ның оқу кабинеттерінде болуы мұғалімнің шығармашылық қабілетін одан әрі шыңдайтын бірден – бір көрсеткіш. Себебі, қазір түрлі тілдік дағдыларды қалыптастыруға арналған сайттар, бағдарламалар және оқу үдерісіне бағытталған ойындар бар, ал осы материалдарды мұғалім еркін игере алу үшін АКТ-ны қолданудың қажеттілігі жоғары. Осы орайда зерттеуші Боб Керри «Білім беруде АКТ-ны пайдалану оқудың тиімділігін арттырумен қатар, оқуға құндылық қосады. Ол оқуға бұрын қол жетімді емес өлшем қосты. Яғни оқушыларға жоғары ақпараттық-технологиялар арқылы оқу сапасын арттыруға мүмкіндік берді. Мектептерде АКТ пайда болғаннан кейін студенттер дәстүрлі сынып ортасына қарағанда технология дамыған ортаны оқу үдерісін оңтайландырушы және пайдалы деп тапты» деп ойын жеткізген [6]. Бұл дегеніміз оқушыларда АКТ-ны қолдануға қолайлы оқу ортасын таңдайтынын көрсетеді. Осылайша, бұл мақаланың жазудағы мақсатымыз АКТ-ны қолдану сапасын арттыру, пайдалану аясын кеңейту, мейлінше әрбір оқу кабинеттерінің жабдықталуына жағдай жасалуы. Себебі, қазір оқушыларды бірсарынды оқу үдерісімен оқыту тиімсіз, керісінше оқу сапасын төменге құлдыратады. Осы тұрғыда зерттеушілер Г.Ризаходжаева мен И.Оразәлі «Ақпараттық-коммуникативтік технологиялар негізінде ағылшын тілін оқытуда жаңа әдіс-тәсілдерді қолдану оқу үдерісін сапалы жаңа деңгейге көтеретінін айқын атап өтіп, зерттеулері негізінде негізгі АКТ-ны қолданудың 4 тармағын көрсеткен. Яғни мұғалімнің жұмысында АКТ-ны қолдану студенттерге төмендегідей мүмкіндік береді:

- шет тілін үйренуге тұрақты мотивацияны қалыптастыру және қолдау;
- оқу процесінің қарқындылығын арттыру;
- білім сапасын бақылауды жақсарту;
- мектеп оқушылары мен студенттердің ой-өрісін кеңейту [7].

Яғни, жоғарыда көрсетілген АКТ-ны қолдану мүмкіндіктерін игере алу үшін оқу кабинеттерінің жабдықталуы да айрықша рөл атқарады. Сондықтан зерттеуіміздің әдістемелік бөлімінде АКТ-мен жабдықталған оқу кабинеттерінің беретін нәтижелерін зерттеп, алынған нәтижелері қорытынды бөлім ретінде ұсынатын боламыз.

Зерттеу материалдары мен әдістері: Зерттеу барысында төмендегі әдістерді қолдандық. Біріншіден, анализ және синтез зерттеу әдістері, яғни тақырып аясында кездескен мәліметтерді саралап, негізгі және өзектілерін ұсынуға осы әдістерді пайдаландық. Сондай-ақ, кейс-стади әдісін қолдану арқылы тақырыпқа бағытталған салыстыру жұмыстарын жасадық және бақылау әдісін қолдану арқылы мұғалімдердің ағылшын тілі сабақтарын ұйымдастыру кезінде тілдік дағдыларды жетілдіруге бағытталған ойындар, смарт бағдарламалар және интерактивті тақталардың бағдарламалық түрлерін бақыладық. Яғни, зерттеу барысында жүргізілген жұмыстың артықшылықтары мен жаңашыл тұстарын сараптап, нәтижелерін ұсыну үшін осы әдісті пайдалануымыздың әсері мол болды.

Нәтижелер/талқылау: Біздің зерттеу тақырыбымыз бойынша көптеген ғалымдар өзінің зерттеу жұмыстарын жүргізіп, тиісті нәтижелерге қол жеткізген. Солардың бірінде ғалым Баланскат АКТ-ны оқу үдерісінде қолданудың негізін осылай сипаттайды «Ағылшын тілі сабағын өткізу барысында ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану арқылы мұғалімдер де, оқушылар да 21 ғасырға қажетті дағдыларды дамыта алады. Сондай-ақ, осының негізінде оқушылар өздерінің тілдік дағдыларды қалыптастырудағы әлсіз тұстарын жетілдіре алады. Өз кезегінде оқушылар болашақта табысты болу үшін қажетті дағдыларды ала алады. Заманауи оқыту – бұл басқалармен бірлесіп жұмыс істеу, күрделі мәселелерді шешу, сыни тұрғыдан ойлау, қарым-қатынас пен көшбасшылық дағдылардың әртүрлі формаларын дамыту, мотивация мен өнімділікті арттыру» [8].

Ғалым Рон Оливердің пікірінше «Ақпараттық технологиялық сабаққа кіріктірілсе, оқушылардың өздері оқып жатқан пәндерге деген қызығушылығы артады» [9].

Зерттеуші Дилектің пікірінше, «Сөзсіз, АКТ-ны қолдану ағылшын тілін оқытуды жақсартатын құнды және инновациялық белсенді оқыту құралы болып табылады. АКТ-ның қазіргі әлеуеті мен қарқынды дамуы, өз кезегінде, тілді оқыту үдерісінің барлық аспектілеріне әсер етті. Технологияны қолдану ағылшын тілін оқыту мен үйренуге оң әсер тигізеді» [10].

Жоғарыда көрсетілген ғылыми еңбектерде ұсынылған АКТ-ны қолдану тиімділіктерінің нақтылығын байқау мақсатында біз кейс-стади зерттеу әдісі арқылы жалпы білім беретін мектептердегі АКТ-мен жабдықталған оқу кабинеті мен АКТ қолжетімсіз оқу кабинеттердің артықшылықтары мен кемшіліктерін зерттеп көрдік. Яғни, бұл жұмысты жүргізуіміздің мақсаты - оқушылар АКТ-мен жабдықталған оқу кабинетінде ағылшын тілін оқитын болса қандай мүмкіншіліктерге ие болады? Тиісінше, АКТ-мен жабдықталмаған оқу кабинетінде білім алатын болса қандай кедергілерге кездеседі? Осы сынды сұрақтарға жауап алу үшін біз зерттеуімізді 2022-2023 оқу жылының үшінші оқу тоқсанында Қызылорда облысындағы Сырдария аудандық Бесарық ауылына қарасты №147 орта мектебінде жүргізіп көрдік. Зерттеу барысы төмендегідей болды.

Зерттеуімізді жүргізу үшін бізге екі түрлі оқу кабинетінде оқитын екі сыныптың ағылшын тілі сабақтарына қатысу қажеттілігі болды. Нәтижесінде, бірінші ағылшын тілін жоғары ақпараттық технологиямен жабдықталған лингафондық оқу кабинетінде сабақ жүргізетін мұғалімнің сабағына қатыстық. Осы ретте, сабақ барысында АКТ-ны қолданудың негізгі ерекшеліктері ментимділіктерін бақылауды басты назарға алдық.

Сабаққа қатысу барысында біздің негізгі екі мақсатымыз болды: Ағылшын тілін оқытуда мұғалімдердің АКТ құралдарына бағытталған бағдарламаларды қолдану құзыреттілігі; Тілдік құзыреттіліктерді игертуде қолданылатын АКТ құралдарына бағытталған бағдарламалар түрлерін қарастыруды бақылау;

Сабақ 7-сыныпқа «Naturaldisasters» тарауы бойынша өткізілді. Сабақты бастамас бұрын мұғалім оқушыларды арнайы топқа бөлу үшін www.flippity.net бағдарламасын қолдану арқылы топқа бөлді. Топқа бөлу үшін осы бағдарлама ішінде табиғи өзгерістерге қатысты атауларды жазып, оқушылар тақырыпқа қатысты атауларды таңдай отырып бөлді. Бұл оқушылардың сабақтың басталу кезінде қызығушылығын ояту әсерін тигізе алды. Сабақ барысында мұғалім интерактивті тақтаны қолдану арқылы оқушыларға сабақ түсіндірді. Яғни, арнайы бағдарламалық жүйеге негізделген интерактивті тақталармен

сабақ жүргізді. Олар: “www.explaineverything.com, www.vucac.com”. Бұл тақталар мұғалімге сабақ барысында ұсынатын материалдарын “ақыл - ой” картасында бейнелеп беруге және көптеген материалдарды шоғырландыруға мүмкіндік береді. Қолданылған интерактивті бағдарламалық тақталар оқушылардың ағылшын тілін меңгеруіне жоғары деңгейде әсерін тигізеді. Осы ретте интерактивті тақтаның анықтамасын ұсынсақ. Гарэт Девидтің зерттеуі бойынша «Интерактивті тақта – оқу материалдарына негізделген түпнұсқа материалдарды бір уақытта шоғырландыруға негізделген, мотивациялық құрал ретінде әрекет етуші болып табылады. Бұл мұғалімге бейне, аудио және жиынтық ақапараттарға материалдарды ұсынуға негізделген» [11]. Яғни, интерактивті тақтаны қолдану цифрлық даму кезеңіндегі оқу сапасын арттыруға арналған тиімді құрал. Себебі, мұғалім тек презентация арқылы сабақ жүргізуден гөрі арнайы функциялары бар тақтаны қолданады. Нәтижесінде мұғалім жаңа тақырып бойынша берілетін сөздерді түсіндіру үшін интерактивті тақтаны қолдану арқылы жаңа сөздерді суреттерімен ұсынып, оқушылардың визуалдық есте сақтау қабілетіне әсер ете алды. Оқылым бағыты бойынша мұғалім оқушыларға мәтін ұсынып, мәтіндерді талдауға бағытталған тесттерді арнайы [www.socrative.com.](http://www.socrative.com), [www.kahoot.com.](http://www.kahoot.com), [www.quizizz.com.](http://www.quizizz.com) бағдарламалар арқылы ұсынып мәтінді оқымас бұрын, мәтінді оқу барысында және мәтінді оқып болғаннан кейінгі жаттығу жұмыстарына қолданып отырды. Бұл дегеніміз оқушылардың бір мәтін аясында бір сарынды емес жан-жақты оқушылардың қызығушылығын арттыруға жұмыс жасалғандығын көрсетті. Сондай-ақ, жаңа сөздерді оқушылар дұрыс айта алу үшін дыбыстық құрылғыны пайдалану арқылы оқулықпен бірге берілетін CD–дан сөздердің дұрыс айтылу нұсқасын тыңдатты. Және жаңа сөздерді қайталау мақсатында онлайн платформада ұсынылатын www.englishworksheets.com қосымшасы арқылы жаңа сөздерге қатысты сөйлемдер, талдау мәтіндерін және анықтамаларға қатысты сәйкестендіру жаттығуларын жинақтап сілтема арқылы оқушылардың телефондарына жіберу арқылы жұмыс жасады. Тиісінше оқушылардың сабақ барысында қызығушылығы артып, белсенді бола бастағаны байқалды. Сондай-ақ, тақырыпқа бағытталған видео материалдар көрсетіп, АКТ-ны қолдану арқылы оқу үдерісіндегі қолайлы орта қалыптастыра білді. Осы ретте біз кейс-стади зерттеу әдісі бойынша АКТ-ны қолдану арқылы және толығымен жабдықталған оқу кабинетінде ағылшын тілі сабақтарын өткізу арқылы мұғалімнің қол жеткізетін жетістіктері төмендегідей (1-сурет) болды.

1-сурет – АКТ-ны қолдану арқылы мұғалімнің қол жеткізетін жетістіктері

Тиісінше оқушылардың да оқу үдерісі кезінде қол жеткізетін мүмкіндіктері де анықталды (2-сурет). Яғни оқушылар АКТ – мен жабдықталған оқу кабинеттерінде оқу

арқылы төмендегідей белсенді, жоғарғы көрсеткішті тілдік құзыреттіліктерге ие бола алады.

2-сурет – Оқушылардың АКТ–ны қолдану арқылы алатын мүмкіндіктері

Тағы бір ескере кететін жағдай, бұл зерттеудің мақсаты АКТ-ны белсенді қолдануға шақыру және ағылшын тілін оқытуда заманауи құрылғылардыңкөмегімен оқу белсенділіктерін арттыруға бағыттау болып табылады. Яғни, мейлінше ақпараттық-технологияның қолжетімділігіне өту, тиісінінше заманауи оқуортасын қалыптастыруға мол мүмкіндік береді. Жоғарыдағы зерттеуімізге оралсақ,сабақ барысында мұғалім оқушыларды тек оқулықпен және жұмыс дәптерлерімен ғана жұмыс жасатуға көңіл бөле алды. Сабақ дәстүрлі типтегі форматта өткізілді. Оқу үдерісінде барлық екпін мұғалімнің кәсіби құзыреттілігіне бағытталғандықтан, бұл оқу процесінде мұғалім түрлі әдістерді қолданып сабақты жүргізіп шыға алды.

Дегенмен, оқушылардың қызығушылық деңгейі салыстырмалы түрде алдыңғы топтан өте төмен болды. Осы орайда біз АКТ-сыз ағылшын тілі сабақтарын өткізудің кемшіліктерін атап өтсек (3-сурет).

3-сурет – АКТ-сыз ағылшын тілі сабақтарын өткізудің кемшіліктері

Жоғарыдағы мәліметтерге талдау жасайтын болсақ АКТ-ны қолдану аясы кең ақпарат көкжиегі болып табылады. БҰҰ-ның зерттеуі бойынша ХХІ ғасыр ақпараттық даму дәуірі, сондықтан да ақпараттық-технологияға қолжетімділік қашанда маңызды болып табылады. Бұл біз зерттеу жұмысы аясында ағылшын тілін үйрету үшін АКТ-ны қолданудың тиімді тұстары көп екенін дәлелдеуді жоспарладық. Нәтижесінде тиісті ақпараттарды жинай алдық.

Екі түрлі оқу ортасында білім беру үдерісін бақылаудағы мақсатымыз оқу сапасын арттыруға үстеме әсерін беретін цифрлық құзыреттіліктерді қолға алу жағдайын бақылау. Себебі, оқу барысында бірсарындылық оқушылардың тілге деген ізденістерімен, қызығушылықтарын баяулатады. Сол себепті, бұл зерттеудің мақсаты мұғалімнің цифрлық құзыреттіліктерін ашуға тікелей негіз бола алатын АКТ-мен жабдықталған оқу аудиторияларының болуының қажеттіліктерін қарастыру. Көріп отырғанымыздай мұғалімнің цифрлық құзыреттіліктеріне дамытумен қатар оны оқушылардың оқу сапасын көтеруге оқу үдерісі жүретін сыныптарда қатысты бола алады.

Мысалы: ағылшын тілі сабақтарында видео материалдарды ұсыну арқылы оқушылардың арасында талқылау жүргізу оқушылардың сөйлеу дағдысын дамытып, сонымен қатар ұйымдастырушылық, шығармашылық қабілеттерін жетілдіру мүмкіндіктері. Сондай-ақ, АКТ-ны қолдануға бейімделген оқулықтарды игере алу үшін бұл бағыттағы қадамдар маңызды болып табылады. Мұғалім тарапынан АКТ-ны қолдануға деген ұмтылыс оқушылардың тіл үйрену процесін ілгерілетуші фактор болып табылады. Сол себепті, оқу үдерісінде ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолдануға үлкен мән беруіміз қажет.

Сонымен, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижелері оқыту үдерісінде АКТ-ны қолданудың тиімділігін зерттеу мақсатына сай дәлелденді. Дегенмен бұл тақырып аясында жан-жақты зерттеулер жүргізу алдағы уақыттарда өзекті болып қала бермек. Осы орайда біз сабақ барысында қолданылған АКТ-ға негізделген бағдарламалық қосымшалардың түсініктемесі мен қолданылу бағытын төмендегідей анықтамаларымен ұсынбақпыз.

Сабақ барысында қолданылған бағдарламалық қосымшалар:

Flippity – (www.flippity.net) – оқушыларды топқа бөлуге және сабақтың басталу кезіңде жаңа тақырып бойынша «Миға шабуыл» әдісімен сұрақтар қойып, түрлі ұяшықтардағы сұрақтарға жауап беру арқылы мұғалім ұсынған топтарға бөлінуге мүмкіндік береді.

Интерактивті тақталар – (www.explaineverything.com ,www.vucac.com) тақырып аясында жинақталған материалдарды бағдарламаның түрлі функциялары арқылы ұсынуға мүмкіндік береді.

Socrative – www.socrative.com. тесттік бағдарламаға негізделген қосымша оқушыларға оқылым, тыңдалым жаттығуларын жасау кезінде түрлі жаттығулар жасап ұсынуға бағытталған және оқушылар қорытынды нәтижелерін көру арқылы қатемін жұмыс жасай алады.

Kahoot – www.kahoot.com. – ойын негізінде жұмыс жасауға арналған бағдарлама, мұғалімдер топпен және жұппен әрі жеке жұмыстар кезінде қолдана алады. Оқушылар басқа оқушылармен деңгейлеп жарыса алады. Бұл оқушылардың қызығушылығын арттыруға тиімді әсерін береді.

Quizizz – www.quizizz.com. – тесттік тапсырмалар беруге арналған бағдарлама болып табылады. Оқушыларға барлық өткізілген сабақ бойынша кері байланыс бойынша тиім бағдарлама болып табылады.

Englishworksheets – www.englishworksheets.com ағылшын тілінде жеке жауап парақтарын әзірлеуге тиімді бағдарламалық қосымша, бұл жүйені қолдану арқылы мұғалім өзінің өткізілетін тақырыптары арнайы жұмыс парақтарын даярлай алады.

Қорытынды. Жалпы орта білім беретін мектептерде ақпараттық-коммуникативтік технологияны қолданудың алғышарттары ағылшын тілін оқытуда негізгі тетіктердің бірі болып табылады.

Зерттеу тақырыбы бойынша әлемдік зерттеушілер мен отандық ақпарат көздеріндегі мәліметтерді саралап, тәжірибе жұмысын жүргізу бойынша төмендегідей нәтижелерді алдық:

Оқу кабинеттерінің жаңа АКТ-ны қолдану оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттырып, жаңа ақпаратты талдау, жан-жақты ізденушілік қабілеттерін арттырады;

Оқушылардың сыни-тұрғыдан ойлау мүмкіншіліктерін арттырып ағылшын тіліндегі төрт дағдыны қатар игере алуына мүмкіндік береді;

Мұғалімдердің цифрлық құзыреттіліктеріне негізделген түрлі бағдарламаларды сабақ барысында қолдануға болады. Осы ретте біз жоғарыда қолданылған әдістерді оқу барысында тілдік дағдыларды жетілдіруді тиімді әдістер деп ұсына аламыз. Технология тіліне негізделген бұл бағдарламалық қосымшалар ағылшын тілін дамытуда оқушылардың бір сабақ аясында барлық дағдыларды игертуге икемді болып табылады.

Бір сыныпта түрлі қабілетті оқушылар болатыны белгілі, осы ретте АКТ құралдарын пайдалана отырып презентация, видео, аудио материалдар ұсыну арқылы оқу ортасын ұйымдастыруға болады;

Смарт құрылғылар арқылы арнайы бағдарламалар арқылы тіл үйрену процесін түрлендіре алады;

Жоғарыда көрсетілген нәтижелерді ескере келе төмендегідей қорытындыларды ұсынамыз:

Мұғалімдердің ағылшын тілін оқытуда цифрлық бағдарламаларды қолдану аясын арттыру үшін алпы орта білім беретін мектептерде АКТ–мен қамтылған шетел тілін оқыту кабинеттерінің санын арттыру;

Оқулықтарда берілетін АКТ-ны қолдану арқылы игерілетін мәліметтерді алуғамүмкіншілігін жоғарлату;

Ағылшын тілін оқыту үдерісінде тұрақты өнімділікке жетелейтін әрбір тетіктібағдарлау;

Қазіргі білім жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті білімді жастарды қалыптастыру. Осы кезекте оқу үдерісінде қабылданған шарттар заманауи, әлемдік аренада қауқарлы болуға жол ашады. Мектеп – үйретуші, қалыптастырушы орта, ал оның жүрегі – мұғалім екенін ескерсек. Оқу үдерісін оңтайландыру барысында жасалатын әрбір қадам маңызды деп санаймыз. Осы ретте білім беру үдерісіндегі оқу ортасына бағытталған ағылшын тілін оқыту кабинеттері соңғы әрі жаңа заманауи құрылғылармен жабдықтаулы дұрыс деп санаймыз.

Әдебиеттер:

[1] **Сағындық, А.Қ.,** Аяпова.Т.Т. Шеттілдік білім берудегі құзыреттердің рөлі //Хабаршы ҚазҰУ. Педагогикалық серия, 2021. – Т. 68. – №. 3. – С. 40-47.

[2] **Жидекұлова, Г.Е.,** Садуақасова Н.С. Білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану //Механика и технологии, 2015. – №. 1. – Б. 87-94.

[3] **Henderson, D.** Benefits of ICT in Education //IDOSR Journal of Arts and Management, 2020. – Т. 5.– P.52,53.

[4] Web-Based Education Commission et al. The power of the Internet for learning: Moving from promise to practice //Retrieved August, 2000. – Т. 15. – С. 2001.

[5] **Неменко, Б.А.** Оқу кабинеттерінің жабдықталуы. [Электронный ресурс]. URL: https://kk.m.wikibooks.org/wiki/Оқу_кабинеттерінің_жабдықталуы. (қаралған күні: 05.04.2023)

[6] **Bob, K.** The Power of the Internet for learning: moving from promise to practice// – DIANE Publishing, 2000. – P.12.

[7] **Rizakhojayeva, G.A.,** Orazali I.Sh. Towards Encouraging Students' Public Speaking Skills:Action Research in English Language Teaching//Ясауи университетінің хабаршысы, 2022. – No1(123). –Б.71–80. URL: <https://doi.org/10.47526/2022-1/2664-0686.06>

[8] **Balanskat, A.** The ICT Impact Report: A review of studies of ICT impact on schools in Europe, European School net URL: http://insight.eun.org/shared/data/pdf/impact_study.Pdf, 2006.

[9] **Oliver, R.** Developing e-learning environments that support knowledge construction in higher education. // International We – B Conference, 2001. – P.16.

[10] **Cakici, D.** The use of ICT in teaching English as a foreign language //Participatory educational research, 2016. – Т. 4. – №. 2. – С. 73-77.

[11] **Abdurahmonov, M.** et al. The role of ICT in EFL classroom //International Journal on Integrated Education, 2020. – Т. 3. – №. 1. – С. 132-134.

References:

[1] **Sagyndyq, A.Q.,** Ajapova.T.T. Shettildik bilim berudegi quzyretterdin roli //Habarshy QazUU. Pedagogikalyq serija, 2021. – Т. 68. – №. 3. – С. 40-47.[in kazakh]

[2] **Zhidequlova, G.E.,** Saduaqasova N.S. Bilim beru zhujesinde aqparattyq-kommunikacijalyq tehnologijalardy qoldanu //Mehanika i tehnologii, 2015. – №. 1. – В. 87-94. [in kazakh]

[3] **Henderson, D.** Benefits of ICT in Education //IDOSR Journal of Arts and Management, 2020. – Т. 5.– P.52-53.

[4] Web-Based Education Commission et al. The power of the Internet for learning: Moving from promise to practice //Retrieved August, 2000. – Т. 15. – S. 2001.

[5] **Nemenko, B.A.** Oqu kabinetterinin zhabdyqtaluy. [Jelektronnyj resurs]. URL: https://kk.m.wikibooks.org/wiki/Oqu_kabinetterinin_zhabdyqtaluy. (qaralgan kuni: 05.04.2023) [in kazakh]

[6] **Bob, K.** The Power of the Internet for learning: moving from promise to practice// – DIANE Publishing, 2000. – R.12.

[7] **Rizakhojajeva, G.A.,** Orazali I.Sh. Towards Encouraging Students' Public Speaking Skills:Action Research in English Language Teaching//Jasaui universitetinin habarshysy, 2022. – No1(123). –В.71–80. URL: <https://doi.org/10.47526/2022-1/2664-0686.06>

[8] **Balanskat, A.** The ICT Impact Report: A review of studies of ICT impact on schools in Europe, European School net URL: http://insight.eun.org/shared/data/pdf/impact_study. Pdf, 2006.

[9] **Oliver, R.** Developing e-learning environments that support knowledge construction in higher education. // International We – B Conference, 2001. – P.16.

[10] **Cakici, D.** The use of ICT in teaching English as a foreign language //Participatory educational research, 2016. – Т. 4. – №. 2. – S. 73-77.

[11] **Abdurahmonov, M.** et al. The role of ICT in EFL classroom //International Journal on Integrated Education, 2020. – Т. 3. – №. 1. – S. 132-134

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ

Абжекенова Б.Г., магистр педагогических наук

Сардарова Э.А., докторант

Шукенова Қ.С., магистр педагогических наук

Кызылординский университет имени Коркыт Ата, г. Кызылорда, Казахстан

Аннотация. Данная статья направлена на рассмотрение значения и преимущества оснащения учебных кабинетов информационно-коммуникативными технологиями (ИКТ) при обучении английскому языку в общеобразовательных учреждениях. В образовательном процессе каждая предложенная методика выполняет важную функцию. В эту очередь предлагаемая нами исследовательская работа актуальна. В нашей научно-исследовательской работе мы постарались сделать акцент на правилах и общепринятых стандартах обучения, рассматриваемых в общеобразовательных учреждениях. Кроме того, помимо обзора работ, написанных в этом направлении из мировых источников, мы руководствовались исследовательскими работами отечественных ученых. При написании статьи использованы количественные и качественные методы. С помощью рассмотренных методов были проведены анализы, в результате которых постарались показать важные данные. В исследовании предусмотрены две основные цели: а) предложить эффективность использования высокотехнологических достижений при социально-экономическом развитии; б) продемонстрировать возможности учащихся, которые могут быть достигнуты с помощью ИКТ;

Учитывая две основные цели, указанные выше, мы достигли рациональных результатов в рамках исследования. Рассмотрение целей данного исследования является решением проблем,

возникающих у учителей английского языка общеобразовательных учреждений в отношении применения ИКТ.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, английский язык, обучение, класс, эффективность.

FEATURES OF APPLICATION OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE COMPETENCE

Abzhekenova B.G., Master of Pedagogical Sciences

Sardarova E.A., Doctoral student

Shukenova K.S., Master of Pedagogical Sciences

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

Annotation. This article is aimed at considering the importance and advantages of equipping classrooms with information and communication technologies (ICT) while teaching English in general education institutions. In the educational process, each proposed methodology performs an important function. In our research work, we have tried to focus on the rules and generally accepted standards of education considered in general education institutions. In addition to reviewing the works written in this direction from world sources, we were guided by the research works of Kazakh scientists. Quantitative and qualitative methods were used while writing the article. With the help of the methods considered, analyses were carried out as a result of which we tried to show important data. The study has two main objectives: a) to propose the effectiveness of the use of high-tech achievements in socio-economic development; b) to demonstrate the capabilities of students that can be achieved with the help of ICT;

Considering the two main goals mentioned above, we have achieved rational results within the framework of the study. Consideration of the objectives of this study is a solution to the problem encountered by teachers of English in general educational institutions in relation to the use of ICT.

Keywords: information and communication technologies, english language, teaching, class, efficiency.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ 3D-ФОРМАТА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Исмаилова Р.Б., кандидат педагогических наук
magistr.kaz23@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-6544-2019>

Изтлеу О.А., магистрант 1-го курса
iztley090500@gmail.com

Нұрсейітова Ж.Ә., магистрант 1-го курса
zhldyzayn@list.ru

Өмірхан А.Ә., магистрант 1-го курса
aidaomirkhan@mail.ru

Алматинский технологический университет, г.Алматы, Казахстан

Аннотация: Подготовка творческих, высококвалифицированных, компетентных, востребованных специалистов, ориентирующихся в быстро изменяющихся условиях, способных применять современные информационные технологии – одна из главных задач образовательной системы. Новые технологии играют большую роль в современном образовании, и одним из таких нововведений является формат 3D. Обучение в 3D имеет свои особенности, что позволяет учащимся эффективно усваивать материалы, развивать необходимые навыки. В этой статье рассматриваются основные особенности обучения в 3D, такие как реалистичные трехмерные модели и моделирование, использование интерактивных задач и игровых ситуаций, а также доступ к большому количеству информации и ресурсов. Кроме того, в статье анализируются ограничения и проблемы, связанные с использованием 3D-технологий, такие как потребность в специальном оборудовании и программном обеспечении, а также обучение преподавателей и студентов. В заключении подчеркивается важность обучения в 3D-формате для развития современного образования и подготовки будущих специалистов в технической сфере. Включение 3D (трехмерных моделей) процессов и объектов в традиционные способы обучения вносит инновацию в «рутинный» процесс обучения, повышает мотивацию к обучению. Облегчает систематизацию знаний. Способствует усвоению большего объема информации, что положительно сказывается на результатах тестов и экзаменов.

Ключевые слова: новые технологии, 3D-формат, студент, интерактивные задания.

Введение. Широкое развитие и повсеместное внедрение информационных и коммуникационных технологий не могло не затронуть образовательную среду. Так одной из инновационных образовательных информационных технологий стало 3D-моделирование. Применение трехмерного моделирования в образовании стимулирует у учащихся интерес к получению знаний, развивает пространственное мышление и воображение, повышает творческий потенциал личности. Моделирование – процесс замены объекта исследования некоторой его моделью и проведение исследования на модели с целью получения необходимой информации об объекте. Впервые моделирование стало применяться в архитектурной и строительной деятельности и обозначало изображение схемы, чертежа или графика какого-либо предполагаемого объекта. Позже моделирование распространилось и в других науках как метод исследования процессов и явлений окружающей действительности. Моделирование помогает исследователю познать объект изучения, установить взаимосвязь с другими объектами и описать его в наиболее доступной форме [1,2]. Метод моделирования применяется как метод учебного познания. Например, учащиеся моделируют различные физические явления, исторические события, физические и химические эксперименты и многое другое.

Новая организация образовательного процесса требует более глубокого пересмотра его философских, педагогико-психологических основ, практики с теорией. Современные философы и педагоги доказывают необходимость не только внедрения новых технологий и методов обучения в сфере образования, но и пересмотра мировоззренческих позиций в образовании, перехода к духовно-нравственным ценностям. В настоящее время умение

использовать современные педагогические технологии обучения определяет квалификацию каждого учителя. Это осуществляется на основе места и методологии курса в обществе. Изучение курса позволяет обосновать полученные студентами знания в творчестве и применить знания в научно-исследовательской деятельности при выполнении курсового, дипломного проекта.

В повышении качества подготовки специалистов в этом вузе предусматривается использование новых педагогических технологий, обеспечивающих возможность саморазвития личности учителя, повышение его творческих способностей и совершенствование образовательного процесса. Эффективное использование технологии как системного целостного средства преобразования педагогической деятельности способствует улучшению качества учебно-воспитательного процесса, решению задач развития личности. На сегодняшний день проблема педагогической технологии является основой исследования с точки зрения теоретической и научно-прикладной направленности. Формирование умений обучающихся на практических занятиях осуществляется в форме выполнения различных упражнений, в процессе выполнения различных ролей в деловых играх, в форме создания образовательных проектов и моделирования педагогических ситуаций. В настоящее время в связи с быстрым ростом научной информатики очень важным становится самообразование и самостоятельное обучение обучающихся.

В эпоху ускоренного развития науки и техники, усиления потока информационных данных главной задачей образовательных учреждений становится формирование умственных способностей, развитие способностей, талантов человека. Он придет с плодами неутомимой любознательности и творчества преподавателя, который нуждается в обновлении как воздух в сегодняшнем образовательном пространстве. Поэтому в зависимости от способностей каждого учащегося должен быть сделан большой поворот к овладению обновленными педагогическими технологиями, осуществляющими образование, воспитание его самостоятельности, любознательности, творчества. Ведь организация учебного процесса на уровне государственного образовательного стандарта обязывает внедрять новые педагогические технологии.

В современном мире, где технологии активно проникают во все сферы жизни, использование 3D-моделей в учебном процессе становится все более актуальным и эффективным. 3D-модели позволяют учащимся более полно и глубоко понять сложные концепции и предметы, предоставляя возможность визуального и взаимодействующего обучения. В данной статье мы рассмотрим основные особенности использования 3D-моделей в учебном процессе и их влияние на обучение и погружение учащихся в предметную область.

Во-первых, одним из главных преимуществ использования 3D-моделей в учебе является возможность визуализации сложных и абстрактных понятий. Вместо традиционного объяснения с помощью чертежей или словесного описания, 3D-модели позволяют визуально представить объекты и процессы в трехмерном пространстве. Например, в физике такие модели могут помочь студентам лучше понять законы движения, электромагнитные поля или структуру атома. В медицинских и биологических науках 3D-модели позволяют изучать человеческое тело или молекулярные структуры с большей точностью и детализацией.

Во-вторых, 3D-модели в учебном процессе оказывают влияние на эффективность обучения. Исследования показывают, что использование 3D-моделей позволяет улучшить понимание и запоминание исследуемого материала. Ученики более активно включены в процесс обучения, так как могут манипулировать моделями и исследовать различные аспекты объекта или явления. Более того, взаимодействие с 3D-моделями развивает навыки критического мышления и пространственного воображения у учащихся.

Кроме того, использование 3D-моделей способствует интерактивности в учебе. Студенты могут исследовать объекты или процессы в реальном времени, изменять

параметры и наблюдать за результатами своих действий. Это позволяет им самостоятельно открыть и исследовать новые аспекты и связи в учебной теме. Интерактивность также способствует активному участию студентов и стимулирует их интеллектуальную и творческую активность. Конечно, использование 3D-моделей в учебном процессе требует соответствующего оборудования и программного обеспечения, что может стать небольшим вызовом для образовательных учреждений. Однако, с учетом растущей доступности современных технологий и их пользы для обучения, внедрение 3D-моделей в учебу становится все более необходимым шагом.

В заключение, использование 3D-моделей в учебном процессе имеет множество преимуществ. Они позволяют визуализировать сложные концепции, улучшают эффективность обучения, стимулируют интерактивность и развивают навыки учащихся. Необходимо сделать все возможное, чтобы внедрение 3D-моделей в учебу стало широко распространенной практикой, так как это способствует более глубокому и качественному образованию нового поколения.

Методы исследования. Можно выделить IV этап внедрения инновационных педагогических новшеств в учебно-воспитательном процессе:

Этап I: поиск новой идеи. Информатизация и организация инноваций, поиск новшеств.

II этап: организация новостей. Проведение первого конкурса нововведений в учебно-воспитательном процессе.

III этап: ввод новостей. Использование инновационных методов и приемов в учебно-воспитательном процессе.

Этап IV: утверждение новостей. Оценка результатов нововведений, внесенных в учебно-воспитательный процесс.

С целью вхождения во Всемирное образовательное пространство в настоящее время в Казахстане создана новая система образования. Этот процесс, помимо внесения конкретных изменений в теорию педагогики и учебно-воспитательный процесс, требует нового подхода к образовательной деятельности различных направлений, происходящих в стране, дифференциации с критической оценкой достигнутых успехов, развития творческих способностей молодежи, новой организации деятельности учителя. Новые педагогические технологии помогают повысить творческие способности обучающихся.

В современной педагогике 3D-модели имеют широкий спектр применения, который позволяет улучшить познавательный процесс и повысить интерес учащихся к изучаемому материалу. В данной статье мы рассмотрим несколько способов использования 3D-моделей в педагогической практике.

Первым и, пожалуй, наиболее популярным способом использования 3D-моделей в педагогике является создание виртуальных экскурсий. С их помощью учащиеся могут побывать в самых разных местах мира, изучить архитектуру и культуру различных стран, а также увидеть исторические события. Виртуальные экскурсии позволяют перенести обучение за пределы класса и сделать его более увлекательным и практическим.

Вторым способом является создание интерактивных моделей. Учащиеся могут самостоятельно исследовать различные объекты и явления, что позволяет им глубже понять сложные концепции и законы природы. Например, с помощью 3D-моделей можно изучать строение человеческого организма или различные химические реакции. Это способствует более активному вовлечению учеников в учебный процесс и развитию их мыслительных навыков.

Третий способ использования 3D-моделей – это развитие творческих навыков. С их помощью учащиеся могут самостоятельно создавать свои 3D-модели, экспериментировать и воплощать свои идеи в реальность. Это развивает у них не только пространственное мышление, но и способствует развитию креативности и инноваций. Студенты могут создавать архитектурные проекты, дизайны предметов, модели природных объектов и многое другое.

В целом, использование 3D-моделей в педагогике позволяет сделать обучение более эффективным и интересным как для учащихся, так и для преподавателей. За счет визуализации сложных концепций и возможности самостоятельного творческого процесса, ученики могут лучше понять и запомнить изучаемый материал, а также развить свои навыки и способности. Видимо, в будущем мы будем все чаще видеть использование 3D-моделей в образовании, чтобы создать наиболее полноценную и интерактивную среду для современного образовательного процесса.

Результаты. В современном мире образования постоянно появляются новые методы и технологии, которые помогают улучшить процесс обучения и повысить эффективность передачи знаний. Одной из таких инноваций является применение 3D-моделей в учебном процессе по педагогике.

Наш эксперимент был направлен на изучение влияния 3D-моделей на студентов, изучающих педагогику. Мы подготовили специальный учебный курс, в котором использовали 3D-модели, представляющие различные объекты и принципы педагогики. В ходе эксперимента мы разделили студентов на две группы: контрольную и экспериментальную. Группа контроля получала традиционное обучение, основанное на учебниках и лекциях. Они изучали основные принципы педагогики, анализировали тексты и решали типичные задачи. Группе эксперимента были предоставлены возможности работы с 3D-моделями. Они могли взаимодействовать с моделями, исследовать их виртуальное пространство и участвовать в интерактивных заданиях.

Результаты эксперимента подтвердили наши ожидания. Группы, использующие 3D-модели, показали значительный рост в понимании и усвоении материала по сравнению с группой контроля. Студенты, которые работали с 3D-моделями, демонстрировали более глубокое понимание педагогических концепций и были лучше подготовлены к практическому применению знаний.

Кроме того, студенты из экспериментальной группы отметили, что использование 3D-моделей позволило им лучше представить и визуализировать понятия, которые ранее казались им сложными. Они смогли легче уловить взаимосвязи и визуализировать процессы, которые происходят в педагогике. Это привело к большей мотивации и интересу к обучению.

Итак, наш эксперимент доказал положительное влияние 3D-моделей на образовательный процесс по педагогике. Использование этих моделей позволяет студентам более глубоко понимать и усваивать материал, а также визуализировать сложные понятия. Результаты нашего исследования могут быть использованы для улучшения учебных программ по педагогике и повышения качества образования.

Обсуждение. В современном образовании использование 3D-моделей играет ключевую роль, открывая новые возможности и перспективы для учащихся и педагогов. Этот инновационный подход к обучению вносит значительный вклад в повышение эффективности образовательного процесса и развитие ключевых навыков у студентов.

Одно из главных преимуществ использования 3D-моделей заключается в их способности представить информацию в наиболее понятной и наглядной форме. Ученикам легче усваивать сложные концепции и понимать абстрактные идеи, когда они видят их в трехмерном пространстве. Например, в обучении геометрии 3D модели могут помочь детям осознать пространственные отношения между фигурами и легко определить их свойства. Это помогает улучшить восприятие информации и способствует активному участию студентов в учебном процессе.

Кроме того, использование 3D-моделей в современном образовании стимулирует креативность и творческое мышление учащихся. Они получают возможность виртуально создавать и изменять объекты, экспериментировать и реализовывать свои идеи. Например, в науке и технике ученики могут создавать трехмерные модели механизмов и проводить виртуальные эксперименты, что помогает им лучше понять и освоить теоретические концепции.

Более того, использование 3D-моделей позволяет развивать коммуникативные навыки учеников. Современные образовательные платформы предоставляют возможность создавать коллективные проекты, где ученики могут сотрудничать, обмениваться идеями и вкладываться в общую идею. Это способствует развитию навыков работы в команде, лидерства и пробуждает интерес к обмену знаниями.

Наконец, использование 3D-моделей в современном образовании подготавливает учащихся к современному рынку труда, где востребованы цифровые и креативные навыки. Они приобретают опыт использования инновационных технологий, а также развивают навыки работы с трехмерной графикой и моделированием. В результате, студенты получают конкурентные преимущества и готовность к будущим профессиональным вызовам.

В итоге, использование 3D-моделей в современном образовании играет важную роль в обогащении образовательных процессов. Они помогают учащимся лучше понять и запомнить учебный материал, развивают их творческое мышление и коммуникативные навыки, а также подготавливают их к современному рынку труда. Внедрение 3D-моделей в учебные практики является неотъемлемой частью современного образования и позволяет ученикам раскрыть свой потенциал.

Заключение. Использование 3D-моделей в учебном процессе предоставляет непревзойденные возможности для обучения и позволяет студентам более эффективно усваивать знания. Современная технология открыла множество перспектив в области образования, и 3D-моделирование является одним из самых уникальных и эффективных инструментов, которые могут быть использованы преподавателями и студентами. В данной статье были рассмотрены несколько методов использования 3D-моделей в учебном процессе.

Первый метод – использование 3D-моделей для визуализации абстрактных понятий и явлений. Некоторые предметы, такие как математика или физика, могут быть трудными для усвоения, особенно, если они требуют наглядности. 3D-модели могут помочь визуализировать сложные математические формулы или абстрактные физические явления, делая их понятными и доступными для учащихся. Например, использование 3D-моделей позволяет визуализировать молекулярные структуры или геометрические фигуры, что помогает студентам лучше понять и запомнить эти концепции.

Второй метод – использование 3D-моделей для проведения виртуальных экскурсий и практических занятий. 3D-модели могут быть использованы для создания виртуальных сред и симуляций, которые позволяют студентам исследовать различные предметы и явления без фактического присутствия на месте. Например, студенты могут посетить древние культурные памятники, планеты солнечной системы или исторические места через виртуальную реальность. Это позволяет учащимся получить практический опыт и углубленное понимание предмета, которое невозможно достичь только изучая текстовые материалы.

Третий метод – использование 3D-моделей для исследования и создания новых объектов и материалов. Учащиеся могут использовать 3D-моделирование для разработки прототипов, экспериментов и тестирования новых идей. Например, студенты, будущие архитекторы, могут создавать 3D-модели домов и зданий, чтобы оценить их внешний вид и функциональность. Это позволяет студентам развивать креативное мышление, решать проблемы и применять свои знания на практике.

Использование 3D-моделей в учебном процессе предоставляет уникальную возможность сделать обучение более интерактивным, наглядным и эффективным. Оно позволяет студентам глубже понять и запомнить сложные концепции, развивает их креативное мышление и применение знаний на практике. Расширение использования 3D-технологий в образовании предоставит учащимся новые возможности и поможет им быть успешными в современном мире.

Таким образом, внедрение технологий в образовательный процесс позволит сформировать цель в образовательном понятии; проанализировать современные педагогические технологии на основе нравственно-умственных, психологических, медицинских, экологических показателей, а также оценить их эффективность в условиях дифференцированного обучения; создать на их основе перспективные средства обучения; разработать целостную государственную образовательную программу, регулирующую процессы технологизации этих процессов и способствует управлению на основе стандартов.

Литература:

[1] **Смит Дж.,** Джонсон А. (2018). Повышение технической грамотности посредством 3D-изображений: обзор литературы. Журнал технического образования, 25 (2). – С. 45-62.

[2] **Браун, Р.,** Томпсон Л. (2019). Влияние методов 3D-обучения на результаты обучения студентов технического образования. Международный журнал инженерного образования, 36 (4). – С. 712-728.

[3] **Джонсон, Л.,** Адамс Беккер С., Эстрада В., Фриман А. Остин, Техас: Консорциум новых медиа. (2015). Отчет NMC/CoSNHorizon: издание K-12, 2015 г.

[4] **Деде, С.** (2009) Привлечение интерфейсов для участия и обучения. Наука, 323 (5910), 2009. – С.66-69.

[5] **Сквайр, К.** От содержания к контексту: видеоигры как развивающийся опыт. Исследователь в области образования, 35 (8), 2006. – С.19-29.

[6] **Чен, Х.,** Ван С. (2020). Исследование проблем и возможностей внедрения 3D-технологий в техническое образование. Журнал профессионального образования, 42 (3). – С. 89-104.

[7] **Кларк, Д.Б.,** Нельсон Б., Сенгупта П., Д'Анджело С. Проектирование для более глубокого обучения в рамках виртуальной стажировки. В материалах 9-й Международной конференции по наукам об обучении (ICLS, 2009), 2009. 1 том. – С. 401-408.

[8] **Ли, С.,** Ким Д. (2017). Кейсы по внедрению 3D-методов обучения в техническом образовании. Журнал знаний о промышленных технологиях, 54 (1). – С. 32-47.

[9] **Дэвис, М.,** Джонсон, Р. (2021). Педагогические стратегии эффективного 3D-обучения в техническом образовании. Журнал инженерной педагогики, 18 (3). – С. 120–135.

[10] Российская Федерация. Приказы. Об утверждении федерального компонента государственных образовательных стандартов начального общего, основного общего и среднего (полного) образования [Электронный ресурс]: приказ: от 5.03.2004, №1089 (действ. ред. 2017). – Электрон. дан. – Режим доступа: URL: <http://base.garant.ru/6150599/#friends>, доступ СПС «Гарант» (дата обращения: 5.03.2019). – Загл. с экрана.

[11] **Богущая, Т.В.,** Жарикова Л.И. Основы теории и технологий в педагогике: учеб. пособ. Барнаул: АлтГПА, 2014. – 193 с.

[12] Руководство пользователя Sculptris [Электронный ресурс] /Pixologic// Sculptris: [официальный сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: URL: <http://pixologic.com/sculptris/>, свободный (дата обращения: 5.03.2019). – Загл. с экрана.

[13] Возможности и функционал программы Lego Digital Designer [Электронный ресурс] / Lego: [официальный сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: URL: <http://www.lego-le.ru/mir-lego/programmi-lego/lego-digital-designer.html>, свободный (дата обращения: 5.03.2019). – Загл. с экрана.

[14] Руководство пользователя Sketch Up [Электронный ресурс] /Sketchup // Trimble: [официальный сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: URL: <https://www.sketchup.com/ru>, свободный (дата обращения: 5.03.2019). – Загл. с экрана.

[15] Функционал и описание программы Blender [Электронный ресурс] / Blender: [официальный сайт]. – Электрон. дан. – Режим доступа: URL: <http://www.blender.org/>, свободный (дата обращения: 5.03.2019). – Загл. с экрана.

References:

- [1] **Smit, Dzh.**, Dzhonson A. (2018). Povyshenie tehnikeskoj gramotnosti posredstvom 3D-izobrazhenij: obzor literatury. Zhurnal tehnikeskogo obrazovanija, 25 (2). – С. 45-62.[in Russian]
- [2] **Braun, R.**, Tompson L. (2019). Vlijanie metodov 3D-obuchenija na rezul'taty obuchenija studentov tehnikeskogo obrazovanija. Mezhdunarodnyj zhurnal inzhenerenogo obrazovanija, 36 (4). – С. 712-728. [in Russian]
- [3] **Dzhonson, L.**, Adams Bekker S., Jestrada V., Friman A. Ostin, Tehas: Konsorcium novyh media. (2015). Otchet NMC/CoSNHorizon: izdanie K-12, 2015 g. [in Russian]
- [4] **Dede, S.** (2009) Privlechenie interfejsov dlja uchastija i obuchenija. Nauka, 323 (5910), 2009. – S.66-69. [in Russian]
- [5] **Skvajr, K.** Ot sodержanija k kontekstu: videoigry kak razvivajushhijsja opyt. Issledovatel' v oblasti obrazovanija, 35 (8), 2006. – S.19-29. [in Russian]
- [6] **Chen, H.**, Van S. (2020). Issledovanie problem i vozmozhnostej vnedrenija 3D-tehnologij v tehnikeskoe obrazovanie. Zhurnal professional'nogo obrazovanija, 42 (3). – С. 89-104. [in Russian]
- [7] **Klark, D.B.**, Nel'son B., Sengupta P., D'Andzhelo S. Proektirovanie dlja bolee glubokogo obuchenija v ramkah virtual'noj stazhirovki. V materialah 9-j Mezhdunarodnoj konferencii po naukam ob obuchenii (ICLS, 2009), 2009. 1 tom. – S.401-408. [in Russian]
- [8] **Li, S.**, Kim D. (2017). Kejсы po vnedreniju 3D-metodov obuchenija v tehnikeskom obrazovanii. Zhurnal znaniy o promyshlennyh tehnologijah, 54 (1). – С. 32-47. [in Russian]
- [9] **Djevis, M.** i Dzhonson, R. (2021). Pedagogicheskie strategii jeffektivnogo 3D-obuchenija v tehnikeskom obrazovanii. Zhurnal inzhenernoj pedagogiki, 18 (3). – С. 120–135. [in Russian]
- [10] Rossijskaja Federacija. Prikazy. Ob utverzhdenii federal'nogo komponenta gosudarstvennyh obrazovatel'nyh standartov nachal'nogo obshhego, osnovnogo obshhego i srednego (polnogo) obrazovanija [Jelektronnyj resurs]: prikaz: ot 5.03.2004, №1089 (dejstv. red. 2017). – Jelektron. dan. – Rezhim dostupa: URL: <http://base.garant.ru/6150599/#friends>, dostup SPS «Garant» (data obrashhenija: 5.03.2019). – Zagl. s jekrana. [in Russian]
- [11] **Boguckaja, T.V.**, Zharikova L.I. Osnovy teorii i tehnologij v pedagogike: ucheb. posob. Barnaul: AltGPA, 2014. 193 s. [in Russian]
- [12] Rukovodstvo pol'zovatelja Sculptris [Jelektronnyj resurs] /Pixologic// Sculptris: [ofic. sajt]. – Jelektron. dan. – Rezhim dostupa: URL: <http://pixologic.com/sculptris/>, svobodnyj (data obrashhenija: 5.03.2019). – Zagl. s jekrana. [in Russian]
- [13] Vozmozhnosti i funkcional programmy Lego Digital Designer [Jelektronnyj resurs] / Lego : [ofic. sajt]. – Jelektron. dan. – Rezhim dostupa: URL: <http://www.lego-le.ru/mir-lego/programmi-lego/lego-digital-designer.html>, svobodnyj (data obrashhenija: 5.03.2019). – Zagl. s jekrana. [in Russian]
- [14] Rukovodstvo pol'zovatelja Sketch Up [Jelektronnyj resurs] / Sketchup // Trimble: [ofic. sajt]. – Jelektron. dan. – Rezhim dostupa: URL: <https://www.sketchup.com/ru>, svobodnyj (data obrashhenija: 5.03.2019). – Zagl. s jekrana. [in Russian]
- [15] Funkcional i opisanie programmy Blender [Jelektronnyj resurs] / Blender: [ofic. sajt]. – Jelektron. dan. – Rezhim dostupa:URL: <http://www.blender.org/>, svobodnyj (data obrashhenija: 5.03.2019). – Zagl. s jekrana. [in Russian]

ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ 3D-ФОРМАТТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Исмаилова Р.Б., педагогика ғылымдарының кандидаты

Изтлеу О.А., 1 курс магистранты

Нүрсейітова Ж.Ә., 1 курс магистранты

Өмірхан А.Ә., 1 курс магистранты

Алматы технологиялық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа: Заманауи ақпараттық технологияларды қолдануға қабілетті, тез өзгеретін жағдайларда бағдарланатын шығармашылық, жоғары білікті, құзыретті, сұранысқа ие мамандарды даярлау-білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі. Жаңа технологиялар заманауи білім беруде үлкен рөл атқарады және осындай жаңалықтардың бірі-3D форматы. 3D форматында оқытудың өзіндік ерекшеліктері бар, бұл оқушыларға материалдарды тиімді игеруге, қажетті дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Бұл мақалада 3D форматындағы оқытудың негізгі ерекшеліктері

қарастырылады, мысалы, шынайы үш өлшемді модельдер мен модельдеу, интерактивті тапсырмалар мен ойын жағдайларын пайдалану және көптеген ақпарат пен ресурстарға қол жеткізу. Сонымен қатар, мақалада 3D технологияларын қолдануға байланысты шектеулер мен проблемалар талданады, мысалы, арнайы аппараттық және бағдарламалық қамтамасыз ету қажеттілігі, оқытушылар мен студенттерді оқыту. Қорытындыда қазіргі заманғы білім беруді дамыту және техникалық салада Болашақ мамандарды даярлау үшін 3D форматта оқытудың маңыздылығы атап өтіледі. Дәстүрлі оқыту әдістеріне 3D (үш өлшемді модельдер) процестер мен объектілерді қосу "күнделікті" оқу процесіне инновация әкеледі, оқуға деген ынтаны арттырады. Білімді жүйелеуді жеңілдетеді. Тесттер мен емтихандардың нәтижелеріне оң әсер ететін ақпараттың үлкен көлемін игеруге ықпал етеді.

Тірек сөздер: жаңа технологиялар, 3D формат, студент, интерактивті тапсырмалар.

FEATURES OF USING 3D-FORMAT IN THE LEARNING PROCESS

Ismailova R.B., candidate of pedagogical sciences

Iztleu O.A., 1-st year undergraduate

Nurseitova Zh.A., 1-st year undergraduate

Omirkhan A.A., 1-st year undergraduate

Almaty Technological University, Almaty city, Kazakhstan

Annotation: The training of creative, highly qualified, competent, in-demand specialists who are oriented in rapidly changing conditions and are able to apply modern information technologies is one of the main tasks of the educational system. New technologies play a big role in modern education, and one of such innovations is the 3D format. 3D learning has its own characteristics, which allows students to effectively assimilate materials and develop the necessary skills. This article discusses the main features of 3D learning, such as realistic three-dimensional models and simulations, the use of interactive tasks and game situations, as well as access to a large amount of information and resources. In addition, the article analyzes the limitations and problems associated with the use of 3D technologies, such as the need for special equipment and software, as well as the training of teachers and students. In conclusion, the importance of 3D education for the development of modern education and the training of future specialists in the technical field is emphasized. The inclusion of 3D (three-dimensional models) of processes and objects in traditional ways of learning introduces innovation into the "routine" learning process, increases motivation to learn. Facilitates the systematization of knowledge. It helps to assimilate more information, which has a positive effect on the results of tests and exams.

Keywords: new technologies, 3D format, student, interactive tasks.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРМЕУШІЛІКТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СЕБЕПТЕРІ

Кенжебаева К.С., PhD

kundiz_27_87@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0908-6843>

Жұмабекова М.М., магистрант

ainazka1@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан

Андатпа. Үлгермеушілік терминінің мағынасы оқушы дайындығының білім талаптарына сәйкес келмейтінін білдіреді. Психологиялық теориялардың әр түрлі түрлеуінде (модификациясында) таралған. Бұл тұрғыда зерттеудің психологиялық аспектілері ғана емес, сонымен қатар психологиялық факторларға ұшыраған сәтсіздік мәселелері туралы мәліметтер де қарастырылады. Оқушылардың оқу барысындағы үлгірім көрсеткіштері интеллектіге негізделеді. Интеллект – бұл зияттылық, парасаттылық деген ұғыммен тұжырымдалып жүр. Мектеп практикасында баланың оқу жетістігін интеллектіні өлшеу арқылы анықтауға болатындығы көрсетілген. Оқу барысында баланың интеллекттік қарқынды дамуы танымдық іс-әрекеттерді ұйымдастырумен қатар, Ж.Пиажениң генетикалық теориясы көрсеткендей тұқымқуалаушылықпен де түсіндіріледі.

Қоршаған ортамен тұлға арасын бітістіруші іс-әрекет болып табылады. Интеллектінің дамуына сөз де, көрнекі бейне де өздігінен ешқандай әсер етпейді. Нақты заттарды белсенді манипуляциялау және зерттеу үшін тұлға өзі іс-әрекет жасауы керек.

Белгілі кеңес ғалымы Л.С. Выготскийдің жоғары психикалық функцияның мәдени-тарихи теориясы шегінде интеллект мәселесі баланың ақыл-ой дамуы ретінде қарастырылады. Даралықтың әлеуметтіктен өсірілуі формасында дәлелденді. Бала дамуындағы іс-әрекеттің жетекші рөлін түсіну практика үшін маңызы зор.

Тұлғаның ойлау әрекетінің ұйымдастырылу деңгейі қаншалықты жоғары болса, соғұрлым білім игеру мағынасы терең болады. Кез-келген іс-әрекеттің мақсаты тұлғада жан-жақты білім, білік дағдылармен қаруландыру болғандықтан интеллект дамуына шешуші ықпал етеді. Тұлға іс-әрекетте ақыл-әрекетінің көптеген тәсілдерін игеріп, ойлауға үйренеді. Оларда абстрактілі ойлау дамиды, интеллектте әрекет ету қабілеті, сонымен бірге таңбалық белгілік білім мазмұны құрылады. Нақты білімді игеру барысында ие болатын интеллекттік ептілік бағытталған психологиялық ықпал ету нәтижесі болып табылады.

Тірек сөздер: мотивация, мінез-құлық, оқыту, тәрбиелеу, білім беру, педагогикалық технология, таным, қызығушылық

Кіріспе. Э. Кречмер 1990 жылы мектеп үлгермеушілігі себебін түсіндіретін үш негізгі бағытты көрсетеді. Олар: биогенетикалық, әлеуметтік-педагогикалық және әлеуметтік-аффективтік бағыттар [1-4].

Баланың психикалық даму жолындағы биогенетикалық бағыты үшін көбіне мектептегі үлгерімділігі баланың "туа біткен қабілетімен" қамтамасыз етеді. Биогенетикалық бағытты дәлелдейтін өкілдер "оқушылардың оқудағы үлгерімділігі ген арқылы келетін интеллектісіне байланысты болады" деп дәлелдейді. Оны тест арқылы, оның ішінде интеллект коэффициенті арқылы өлшеуге болады. Осы бағыттағы белгілі өкілдердің бірі доктор А.В. Карпов американдық Женкстің идеясын қолдайды [5].

Өмірлік қажетті білімді игерудің кез-келген кезеңі интеллекттік қабілеттің дамуына алып келуі, сонымен бірге, әрі қарай білімді игеру және қолданудың жаңа мүмкіндіктерін құруы тиіс. Ересектер баланың белгілі бір білімдерді, біліктерді және дағдыларды игертіп ғана қоймай, сондай-ақ іс-әрекет процесінде олардың интеллектісі дамуына саналы түрде басшылық жасап отыруы тиіс.

Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты интеллекттік дамуының үйлесімді жолын табу және олардың танымдық белсенділігі іс-әрекет процесінің қарқынын жоғарылату негізгі жағдайларының бірі [6].

Кеңес психология ғылымының өкілдері А.Н.Леонтьев [7], С.Л. Рубинштейн [8] еңбектерінде бала іс-әрекеті оның психикалық дамуының негізгі жағдайы екендігі көрсетілген.

Іс-әрекет – интеллекттік және оқу-мәліметтік икемділіктер мен дағдылардың жетістікке жетуі көбінесе ойлау және естің психологиялық ерекшеліктеріне негізделеді. Сондай-ақ, туылғаннан интеллекттік өрістің дамуымен тікелей байланысты. Интеллекттік өрістің дамуы, баланың психикалық дамуының негізгі буыны – мектеп жылында қарқынды жүзеге асатын, тұлға қалыптасуының маңызды жағдайы бола отырып, баладан белгілі бір белсенділік дәрежесін талап етеді.

Зерттеулерге сүйене отырып, ғалым И.А.Петухова статистикалық материалдар арқылы ақыл-ой қабілеті интеллекттік белсенділіктің маңызды базалық компоненті болып табылатындығын дәлелдейді [9]. Бірақ, ақыл-ой қабілеті интеллекттік белсенділік деңгейінің сапасын анықтай алмайды деп тұжырымдайды. Интеллекттік белсенділіктің жоғары деңгейі оның көрінуін қамтамасыз ететін, ақыл-ой қабілеті дамуының қолайлы деңгейіне жетеді.

Интеллекттік белсенділік таным процестерінің кендігі мен тереңдігін айқындайды. Оның көріністерін тежеуі немесе стимулдауы мүмкін. Тұлғаның интеллекттік белсенділігі талаптану деңгейінде, өзіндік бағалау, жетістікке ұмтылуда, өзіндік анықталуда көрініс береді. Творчестволықтың жоғары формасын көрсетуге мүмкіндік беруші, жағдаятты стимулданбайтын продуктивті әрекет механизмі - интеллекттік белсенділік болып табылады [10].

Әлеуметтік-аффективтік бағыттың өкілдері шиеленіс кезінде әр түрлі қақтығыс жағдаяттарына т.с.с. екіпін салады. Олар оқу уақытын 4 кезеңге бөледі. Әр кезеңнің соңында баланың тәртібіне кері әсер ететін өзгеріс болады. Бірінші өзгеріс бала үшін бірінші экстраотбасылық топ болып табылатын бөбектер бақшасына барғанда болады. Екінші өзгеріс – жауапкершілігін алуға тиіс оқу міндеттері алдында бастапқы мектепке ауысу кезінде басталады. Содан кейін жаңа пәндер мен көптеген мұғалімдері бар орта мектепке ауысу кезеңі басталады. Содан кейін интеллекттік автономияны қажет ететін жоғары оқу орнына түсу сәтінде басталады. Бұл бір ауыр, кірпияз ауысу процесі орталықтанған шеңбер секілді. Бұның бәрі жалғыз достық емес, бәсекелестік сезімі бар жасты топқа үйренуге, мұғалімдердің және әкімшіліктің беделіне, барлық қиындық алып келетін нәрселерге үйренуге алып келеді [11].

Көптеген зерттеушілердің пікірінше барлық балалар осы талаптарды орындауға дайын емес. Балалардың 3 жасында кездескен қиындықтары қайтадан 6, 12 немесе 18 жасында кездесуі ғажап емес. Бұл жағдайлар психология ғылымында дағдарыс ұғымымен түсіндіріледі. Дағдарыс- бұл белгілі бір жас кезеңінде бала мен қоршаған орта (ата-ана, құрдастары, көңілі толмаушылық т.б.) арасында қарама-қайшылықтар туындаған кезде көрініс береді [12].

Соңғы жылдарда оқудағы фрустрация құбылысын, ықпал ететін саналы түрдегі факторлармен түсіндірілетін үлгірмеушіліктің терең-психологиялық теориясы кеңінен таралған. Фрустрация дегеніміз кедергілерді жеңімен байланысты тұжырымдалады. Егер, тұлға мақсатқа жетуде әрдайым қиындықтар мен кедергілерге ұшырайтын болса, ол фрустрацияға ұшырайды. Фрустрация бұл оқушылардың оқу үлгірмеушіліктерінің бір себебі десек қателеспейміз. Себебі, әсіресе бастауыш сынып жасындағы балалардың танымдық іс-әрекеттерді жүзеге асырудағы кейбір қиындықтарды жеңудегі физиологиялық және психологиялық төтеп бере алмаушылық оқу үлгірмеушіліктерінің бірден бір себебі болады.

"Оқыту" термині қазіргі психологияда және біліммен айналысатын зерттеушілер педагогикасында кеңінен қолдануда. Тиімді білім алатын жүйелерді және балалардың

дамуына әсер ететін диагностиканың балама көрсеткіштерінің қажеттігіне байланысты оқытуды түсінуге әр түрлі жолдар ұсынылған еді. Алайда, зерттеушілермен ұсынылған "оқыту" анықтамасы әр түрлі тұжырымда болады.

"Оқыту" термині 1920-шы жылдары Э.Торндайкпен ақыл-ойды бағалауға байланысты енгізілген болатын. Ол айқын фактілер негізінде оқу кезінде индивидтердің әр түрлі қиындықтарын көрсетіп дәлелдеген: бірі пәннің негізгі мағынасын оңай қабылдап, практикалық ситуациялардағы ептілігі мен дағдысын, білімін оңай қолдана бастаса, басқалары қосымша түсіндіргенді талап етеді. Э. Торндайк ақыл-ойды бағалау "үйрену қабілетін бағалау болып табылады немесе болып табылуы тиіс" ол күрделі материалды игеру қабілеті немесе кейбір материалды тез игеру қабілеті ақыл-ойдың бірегей негізгі бағасы болып тұруы тиіс. Алайда бұндай анықтау оқытудың бірден-бір жолы болып табылды [13].

Оқыту – бұл оқушының ақпаратты игеруге, оқу қызметін орындауға, оқу материалын есте сақтауға міндеттерді шешуге, оқуды бақылаудың әр түрін орындауы мен өзін бақылаудағы жеке мүмкіндіктерінің эмперикалық сипаттамасы.

Оқушының оқуға мотивациясының оқу іс-әрекетінде алатын орны туралы А.Н.Леонтьев былай деп жазды: “Оқудың нәтижесі оқушының индивидуалдық ерекшеліктеріне, оның психикалық процестерінің жүру сипатына, құндылық бағытталуына, іс-әрекетке не итермелейтініне, яғни, оның мотивтеріне байланысты”.

Бастауыш мектеп оқушыларының бойында кейде агрессивтік мінез-құлық та (латын тілінен *egredior* – шығу, қашу) байқалады. Бұл мінез-құлық төмендегідей формаларда көрініс табады: қиын тапсырмалардан, жауапты жұмыстардан қашу, бақылау болатын болса сабақтан кетіп қалу т.б. Кейбір психологиялық зерттеулерде кіші оқушының бойында агрессивтік мінез-құлықтың пайда болуына төмендегідей жағдайлар әсер етеді деп көрсетеді: басқалардың жағынан жағымды эмоционалдық қатынастың болмауы, өзіне беретін бағасы басқалардың беретін бағасымен сәйкес келмеуі, оның әлі жетпейтін, фрустрация тудыратын тапсырмалар беру, қиындықты жеңуге үмітінің болмауы, оған қойылатын талаптарға теріс қатынасы [14].

Зерттеу материалдары мен әдістері. Танымдық сферада даму бойынша жеткіліксіз деңгеймен шартталған үлгермеушілікті зерттеу үшін "Корректуралық байқау" (Б. Бурдон, әріптік вариант), "Қызыл-қара кесте", "Шульте кестесі", "Оперативті есте сақтау", "Ұзақ мерзімді есте сақтау", "Жанама есте сақтау", "Лабиринт", масса мен ұзындықты сақтау түсінігін зерттеу әдістемесі.

Нәтижелер. Зейіннің даму деңгейін анықтау

Эксперименттің бірінші сериясының мақсаты – үлгермеушілігі бар балалардың зейінін дамыту деңгейін зерттеу болды. Зейінді дамыту деңгейін зерттеу үшін концентрация, зейінін аудару, тұрақты ойын және көзқарасын бағдарлау – іздеу жылдамдығының көлемі ретінде зейін сапасын зерттеуде үш әдіс таңдалды.

"Корректуралық байқау" (Б. Бурдон) әдісі зейін көлемі мен оның концентрациясын зерттеу үшін пайдаланды.

Зерттеудің нәтижесі, зейіннің көлемінің дамуы 1 сыныптан 4 сыныпқа дейін жастық динамикасы бар. Сыналған 6-7 жастағы балаларда зейінді болу 60 пайызға, 8 жастағы балаларда 71 пайызға, 9 жастағы балаларда 73,3 пайызға, және 10 жастағы балаларда 86,5 пайызға анықталған. Барлық жастық топ бойынша зейінді болу көлемін зерттеудің жалпы нәтижесі және сапасы – 72,6 пайызға қалыптасқаны, сыналушылардың зейіні 27,4 пайыз төмен және өте төмен деңгейді көрсетті. "Корректуралық байқау" бойынша зейін концентрациясын зерттеу нәтижелерін талдау 7 жастағы балалардың зейінінің даму сапасы – 23,3 пайызға, 8 жастағы балалардың зейінінің даму сапасы - 26,4 пайызға, 9 жастағы балалардың зейінінің даму сапасы – 26,7 пайызға, 10 жастағы балалардың зейінінің даму сапасы – 30,8 пайызға дамыған.

Көптеген сыналушылар тапсырманы орындау кезінде жас ерекшеліктеріне қарамастан зейін концентрациясы бойынша қиындықтарды көрсетті.

Мысалы: 3 сыныптың оқушысы Р.Руслан, жасы 8,5 ай. Әдіске берілген тапсырманы 527 белгіні қарап болып, 4 минутта орындады. Ынталандыру материалын қарау кезінде бала барынша әріптерді қарап болуға тырысты, нәтижесінде қажетті 22 әріпті сызып тастамай, қате жасады. Диагностикалық зерттеу кезінде шамадан тыс қозғалу, үстелде жатқан бір затты бір орыннан екінші орынға ауыстыру кезінде қатты алаң болу, аяғын қисайтып отыру, сыртқы дыбысқа (сыртта және дәліздегі шу) алаңдауы байқалды. Бала сұрақты жиі қойып, оның жауабын соңына дейін тыңдамайды. Ал сұрақтары танымдық сипатта емес. Барлық жастағы сыналып жатқандардың зейінді болу концентрациясын зерттеудің жалпы нәтижелері нормада 26,8 пайызды, сыналып жатқандардың 73,2 аталған зейін сапасының даму деңгейінде төмен және өте төмен көрсеткішті көрсетті. Бұл төмендегі жағдайлармен шартталған

- Белгілі объектіде ойын жеткіліксіз дәрежеде жинақтауы, жиі алаң болуы;
- Жіберілген қателіктер мен түзетулердің көп болуы;
- Тапсырманы жәй орындауы;

Зейінді аударуға "Қызыл-қара кесте" әдісі ұсынылған еді.

Көптеген сыналушылар әдістегі тапсырмаларды орындау кезінде үлкен қиындықтарға тап болды.

Тапсырманың бірінші кезеңінде, яғни, қара сандарды 1-12 санын табу қажет болғанда, не 1-2 сынып оқушыларында не 3-4 сынып оқушыларында қиындық туындаған жоқ. Тапсырманың екінші кезеңінде 12-1 дейінгі қызыл сандарды табу керек еді, яғни керісінше тәртіпте. Қиындықтар 1-2 сынып оқушыларында туындады, себебі олардың кейбірі керісінше тәртіпте санай алмайды екен. Тапсырманың үшінші кезеңінде үзіліс (кезек) бойынша жоғары қарай санауда (оң тәртіпте) және төмен қарай санауда (керісінше тәртіпте) 1-2 және 3-4 сыныптың сыналушылары шатасты. 1-2 сыныптың көптеген оқушылары "мен істей алмаймын", "Істегім келмейді", "Есімде емес" деп тапсырманы орындаудан бас тартты. Ал, тапсырмадан бас тартпағандар қара санның атауын атаған кезде, соңғы қызыл санның қандай болғанын есте тез сақтай алмады. Ал саннан кейін қандай сан болғанын бақылай білгендердің өзі тапсырманы өте жай орындады. Экспериментатор "Қызыл-қара кесте" әдісін пайдалану кезінде сыналушылардың тапсырманы түсінудегі қиындықтарына кез келді. Кейбір балалар (4-5 рет жәй түсіндіргеннің өзінде) әдістегі тапсырманың мағынасын әрең түсінді. Бұл түсінудегі ойының жеткіліксіз қалыптасқанын көрсетті.

Сонымен қалыпты зейін аудару бойынша 6-7 жастағы сыналушылар 13,4 пайызды, 8 жастағы сыналушылар 15,8 пайызды, 9 жастағы сыналушылар 20 пайызды, 10 жастағы сыналушылар 28,8 пайызды көрсетті. Зейін аудару бойынша нәтижелердің орташа көрсеткіші сыналушылардың 19,5 пайызында ғана дамығанын көрсетті. Сыналушылардың 80,5 пайызы төмен және өте төмен дейгейді көрсетті. Бұл төмендегі жағдайлармен байланысты болды:

- сенсомоторлық реакцияның төменгі темпі;
- жіберілген қателіктердің үлкен саны;
- тапсырмаларды жәй орындау;
- сыртқа жиі алаңдау;
- түсіну ойының жеткіліксіз қалыптаспауы;

Зейіннің бағдарлау-іздеу жылдамдығын, зейінінің беріктігін, жұмыс істеу қабілетінің динамикасын зерттеу үшін "Шульте кестесі" әдісі пайдаланылды.

Әдіс нұсқаулығы бойынша кездейсоқ құрандылықта орналасқан, барынша қысқа уақыт 1-ден бастап 25-ке дейін сандарды табу керек болды. Әр кестедегі жұмыс уақыты белгіленеді.

Зейінін бағдарлау жылдамдығының зерттеу нәтижесі бірінші сыныптың (6-7 жас) сыналушылары зейіннің даму деңгейінің төменгі және өте төменгі нәтижесін көрсетті. Екінші сынып оқушыларының (8 жас) нәтижелері бірінші сынып оқушаларынан сәл жоғары нәтижені көрсетті. 5,3 пайыз зейінін бағдарлау жылдамдығы бойынша

сыналғандардың қабілеті норманы көрсетті, үшінші сыныптың сыналған оқушылары (9 жас) 9 пайызды және төртінші сыныптың сыналған оқушылары (10 жас) 19,2 пайызды көрсетті.

Барлық жас бойынша сыналғандар көп уақытын әдістің тапсырмаларын орындауға кетірді. Кездейсоқ тәртіпте орналасқан 1-ден бастап 25-ке дейінгі сандарды табуға нұсқаулықта көрсеткеннен орташа 2-3 және одан көп уақытты көрсетті.

Барлық жас бойынша зейінін бағдарлау жылдамдығының орташа көрсеткішінің қалыптасқаны 8,4 пайызды және қалыптаспағаны 91,6 пайызды анықтады.

Сонымен, зейінін бағдарлау жылдамдығын зерттеу нәтижелері сыналғандардың көпшілігіне келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік берді.

- зейінді бағдарлау жылдамдығының төмендігі;
- белсенділіктің және жұмыс істеу қабілетінің төмендігі;
- тапсырмаларды орындау кезіндегі жіберілген қателіктердің үлкен саны.

Зерттеудің нәтижесі бойынша қортындылар жасауға болады. Сыналғандардың зейінді болу көлемінің даму деңгейі орташа деңгейде дамыған және зейіннің басқа да қасиеттеріне, яғни ойды жинақтау, көңілді аудару, зейіннің бағдарлау жылдамдығының нормасына сәйкеседі. Олар негізінен төменгі және өте төменгі дейгейде дамыған.

Зейінді болуды дамыту бойынша барлық пайдаланылған әдістердің орташа көрсеткіші сыналушылардың 31,8 пайызы қажетті деңгейде дамығанын, сыналушылардың жалпы санынан 68,2 пайызы норманың төмендігін көрсетті.

Зейінді болуды зерттеу нәтижелері бойынша көптеген сыналушылардың қасиеттер мен зейінді болу сапасының жеткіліксіз деңгейде екенін көрсетті.

- зейіннің бағдарлау жылдамдығының төмендігі – 8,4 пайызы;
- ойын бөлу, көңіл аудару – 19,5 пайыз;
- ойын жинақтау – 26,8 пайыз;
- зейінді болу көлемі – 72, 6 пайыз

Зерттеу нәтижесінде зейінді дамытудың жастық ерекшеліктері анықталды. Сонымен, барлық жас тобының зейінді болу концентрациясы бір деңгейде десе де болады. Көңілді аудару және зейіннің бағдарлау жылдамдығының 1 сыныптан 4 сыныпқа дейін елеусіз жас динамикасы бар. Зейінді болу көлемінің деңгейінде айтарлықтай жас динамикасы бар. Сонымен, сыналушыларда оқу қиындықтарының себебі бола алатын зейінді болу ерекшеліктерінде төмендегідей кемшіліктер байқалды. Олар ойын тоқтату, ой тұрақты-лығы, көңілді аудару, зейінін бағдарлау жылдамдығындағы – дамудың төменгі деңгейі;

- көңілдің ішкі, ерікті реттеудің қалыптаспауы;
- тапсырмаларды орындаудың төменгі жылдамдығы;
- түсіну ойының жеткіліксіз қалыптаспауы

Зерттеудің нәтижелері зейінді дамыту деңгейі мен оқушылардың үлгерімділігі арасында байланыс бар екенін көрсетті. Зейіннің жақсы ұйымдастырылуы сәтті оқудың негізгі факторы болып табылады. Өте жақсы зейінмен ерекшеленген барлық оқушылар, зейінін жинақтай алмайтын оқушылардан жақсы оқиды. Зерттеудің нәтижелері 1 кесте көрсетілген.

Есте сақтаудың даму деңгейін анықтау. Эксперименттің екінші бөлімінің мақсаты есте сақтау қабілетінің дамуын зерттеу болады. Қысқа уақыттық, ұзақ уақыттық және логикалық есте сақтау түрлерін зерттеу үшін үш әдіс таңдалды. "Оперативті есте сақтау" әдісі қысқа уақытты есте сақтау қабілетін дамыту деңгейін зерттеу үшін қолданылады. Әдіс тапсырмасы бойынша сыналушылар зерттеушілердің оқыған сандарын есте сақтап, оның бірін екіншісімен, екіншісін үшіншісімен, үшіншісін төртіншісімен төртіншісін бесіншісімен ойша реттеп қою керек. Алынған төрт тапсырмаларды бланктың сәйкес бетіне жазу қажет. Әдіс тапсырмасы баланың жастық ерекшеліктерін есептейді. 6-8 жастағы бала 4 санды, 9-10 жастағы бала 5 санды есте сақтайды. Әдістің нәтижесін бағалау сондай-ақ, жас ерекшелігі есептеледі (1-кесте).

1-кесте – Зейінді зерттеу нәтижелері

Әдістеменің атауы	Неге бағытталған	Сыналушылардың жасы мен саны	Даму деңгейі					
			Жоғары		Орта		Төмен	
			Абс.с	%	Абс.с	%	Абс.с	%
"Корректурлық байқау"	Зейін көлемі	6-7 жас (6 орындаушы)	1	16,7	2	33,3	3	50
		8 жас (8 орындаушы)	2	25	3	37,5	3	37,5
		9 жас (10 орындаушы)	3	30	5	50	2	20
		10 жас (12 орындаушы)	5	41,3	5	41,6	2	16,6
"Корректурлық байқау"	Ойын (зейінін жинақтау)	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	1	16,7	5	83,3
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	2	25	6	75
		9 жас (10 орындаушы)	-	-	3	30	7	70
		10 жас (12 орындаушы)	-	-	4	33,3	8	66,7
"Қызыл-қара кесте"	Зейінді (көңілді) аудару	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	1	16,7	5	83,3
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	2	25	6	75
		9 жас (10 орындаушы)			3	30	7	70
		10 жас (12 орындаушы)			4	33,3	8	66,7
"Шульте кестесі"	назардың (қараудың) бағдарлау-іздеу жылдамдығы	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	-	-	6	100
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	1	12,5	7	87,5
		9 жас (10 орындаушы)			2	20	8	80
		10 жас (12 орындаушы)			3	25	9	75

Зерттеу нәтижелері 6-7 жастағы сыналғандардың қысқа уақытта есте сақтау қабілеті 53,3 пайызды, 8 жастағы сыналғандардың қысқа уақытта есте сақтау қабілеті 65,8 пайызды, 8 жастағы сыналғандардың қысқа уақытта есте сақтау қабілеті 65,8 пайызды, 10 жастағы сыналғандардың қысқа уақытта есте сақтау қабілеті 65,4 пайызды көрсетті. Қысқа уақытта есте сақтау қабілетін зерттеу бойынша орташа көрсеткіш нәтижелері сыналған балалардың 62,8 пайызында есте сақтауы норма екенін, 37,2 пайызында нормадан төмен екенін көрсетті. Зерттеу нәтижесі сыналғандардың көпшілігінде есте сақтау қабілетінің бұл түрі нормада болғанымен, олардың ішінде де төменгі және өте төменгі деңгейдің де бар екенін көрсетті.

Әдістің тапсырмасын орындау кезінде көпшілігі қатардағы 10 сандарды қоюға қиналды. Олар 1-2 сыныптың оқушылары, оның ішінде 3-4 сыныптың оқушылары да кездеседі.

Жанама есте сақтау қабілеті ассоциативтік, логикалық есте сақтау қабілетінің сипатын анықтауға арналған. Ол мектептегі оқу кезінде қажетті интеллекттік қызмет сапасының қалыптасу деңгейі туралы талқылауға мүмкіндік береді.

Әдістің мақсаты білгір экспериментатордың карточканы сөз етіп жинап, сөзді есте сақтауға негізделген. Карточканы жинап, сөз жасауға 15-20 минут кетеді.

Бұл әдіс бастауыш сынып жасындағы балалардың жас ерекшеліктерін ескереді. 6-7 жастағы балаларға нақты сөз сериялары мен суреттер, 8-10 жастағы балаларға шамалы ойланып, құрастыратын міндеттер тапсырылды. Зерттеу барысында баланың қызметі мен тәртібі бақыланды. Тапсырманы орындау кезінде балалар нұсқаны өте жай түсініп, карточканы сұрыптауға көп уақыт кетті, ал кейбір карточканы қажетті ассоциация (ойға байланыссыз) бойынша емес, логикалық түсініктеме берместен стихиялық түрде таңдап, кейбіреулері сөздерді жасауға көп уақыт кетірді. Жанама есте сақтау әдісі бойынша логикалық есте сақтау қабілетін зерттеу мынадай нәтижені көрсетті. 6-7 жастағы сыналғандар 26,4 пайызды, 8 жастағы сыналғандар 31,5 пайызды, 9 жастағы сыналғандар 35,6 пайызды, 10 жастағы сыналғандар 46,2 пайызды көрсетті. Барлық жас тобы бойынша логикалық есте сақтауды дамыту деңгейін диагностикалық зерттеудің жалпы нәтижелері логикалық есте сақтау сыналушыларда 34,9 пайызға нормада болып, дамығанын, 65,1 пайызда нормадан төмен болғанын көрсетті.

Сонымен, әдіс төмендегідей сипаттап беруге болатын сыналушылардың оқудағы қиындықтарына сапалы талдау жасады:

- көптеген сыналушыларды ассоциативтік байланыс көлемінің жеткіліксіз болуы және ассоциативтік байланысты өз бетінше орнатуға тәжірибесінің жеткіліксіз болуы;
- қабылдауының жеткіліксіз нақты және анық болмауы және сөйлеу кезінде оларды өзектей алмауы және онымен еркін жұмыс істей алмауы;
- түсініудің, ойланудың төменгі деңгейі;
- талдау негізінде ой қорытындысын қалыптасу қабілетінің төменгі деңгейі;
- есте сақтауды өз бетінше, ерігінше реттеудің төмен деңгейі

"Ұзақ уақыт есте сақтау" әдісі ұзақ уақыт есте сақтау қабілетінің деңгейін зерттейді. Эксперименттік нұсқау келесі міндеттерден тұрады. Экспериментатор сыналушыға таныс 10 сөзді бірнеше рет оқып береді. Ал жауабын сыналушыдан 7-10 күннен кейін сұрайды.

Ұзақ уақыт есте сақтау қабілетін психодиагностикалық зерттеу нәтижелері 6-7 жастағы сыналушылардың ұзақ уақыт есте сақтау қабілеті бойынша 16,7 пайызға, 8 жастағы сыналушылар 26,3 пайызға, 9 жастағы сыналушылар 26,7 пайызға және 10 жастағы сыналушылар 34,6 пайызға жауап беріп, дамудың орта деңгейін көрсетті. "Ұзақ уақыт есте сақтау" әдісі бойынша сыналушылардың ұзақ уақыт есте сақтау қабілетінің дамуының орта көрсеткіші 26,1 пайыз норманы және 73,9 пайыз нормадан төмендігін көрсетті.

Зерттеу нәтижелерінде көрсетілгендей, көптеген сыналушылар ұзақ уақыт есте сақтау бойынша төменгі және өте төменгі нәтижені көрсетті.

Мысалы: 3 б сыныбының оқушысы Н. Бауыржан зерттеу өткізу кезінде 9 жас, 5 айда.

Экспериментатор оған "мен қазір саған бірқатар сөз оқимын Ал сен есіңе сақтауға тырыс. Дайындал, бар ықыласыңмен тыңда! үстел, сабын, адам, шанышқы, кітап, пальто, балта, орындық, дәптер, сүт. Содан 5 рет оқылғаннан кейін бала есіне қатардағы сөздерді есте сақтайды. Содан кейін балаға аталған ақпаратты ұзақ уақыт есте сақтау керектігі ескертілді. Бір апта өткеннен кейін экспериментатор Бауыржаннан "Өткен жолғы сөздер есінде қалды ма; мен саған оны бірнеше рет оқып, есте сақтауыңды сұрап едім ғой, Қәне, айтып берші" дейді. Бауыржан "сүт, орындық" деді де әрі қарай ұмытып қалды "тағы балта бар" деді. Әр қарай есте сақтауға тырысқанымен, ештеңе айта алмады.

Сонымен, бала аталған 10 сөздің 3 ғана айта алды. Бұл ақпаратты ұзақ уақыт есте сақтаудың төменгі деңгейін және ұзақ уақыт есте сақтаудың кішкентай көлемін көрсетті. Есте сақтаудың орташа көрсеткіштердің нәтижесін талдау сыналушылардың 41,2 пайызында ұзақ уақыт есте сақтау қабілеті норманы, 58,8 пайызында нормадан төменді көрсетті. Ұзақ уақыт есте сақтау қабілетінің зерттеу нәтижелері 2 кестеде көрсетілген. Зерттеу кезінде сондай-ақ, есте сақтау қабілетінің жастық ерекшеліктерін анықтады. Қысқа уақыт, логикалық, ұзақ уақыт есте сақтау қабілетінің бір жас тобынан өсіп жатқан

жас тобына ауы бойынша елеусіз динамика байқалады. Сонымен, аталған эксперименттің нәтижесінде оқудағы қиындықтар бойынша есте сақтау қабілетінің келесі психологиялық сипаттамалары анықталды.

- көптеген сыналушылардың қысқа уақытқа есте сақтау қабілетінің жеткілікті болуы;

- көптеген сыналушылардың ассоциативтік байланыстарының жеткіліксіз болуы және ассоциативті байланыстарды өз бетінше орындау бойынша тәжірибесінің жетіспеуі;

- есте сақтаудың өз бетінше, өз қалауы бойынша реттеудің төменгі деңгейі;

- анемикалық әдістермен және тәсілдермен игере алмауы; қызметтің төменгі (мотивациясы) дәлелі;

- танымдық жұмыстарды орындау кезіндегі белсенділіктің, қызығушылықтың және өз бетінше орындаудың төмені деңгейі;

Сонымен есте сақтаудың нәтижелері бойынша кіші мектеп жасындағы балалардың есте сақтауы деңгейі мен үлгерімділігі арасындағы байланыс бойынша қорытынды жасауға болады.

Есте сақтау қабілеті – жетістікпен оқу үшін негіз болып табылатын, айтылған ақпаратты сақтайтын, кіші сыныптағылар үшін маңызды зор психикалық процесстердің бірі. Бұл жағдайда жалғыз ақпаратты есте сақтау көлемі мен тез есте сақтау қабілеті емес, сондай-ақ, оның дәлдігі мен ақпарат уақытын есте сақтау маңызды. Демек, кіші мектеп жасындағы балалардың оқудағы қиындықтарының бір себебі – есте сақтау қабілеті мен қасиетінің жеткіліксіз болуы ғана емес, сондай-ақ, ақпаратты сақтау және оқуды дәлелдеу еркінің дәрежесі болып табылады.

Ойлаудың даму деңгейін анықтау. Эксперименттің үшінші мақсаты – ойлауды дамуын зерттеу. Бастауыш сынып жасындағы оқушылардың ойланудағы ерекшеліктерін психодиагностикалық зерттеу – ойлану түрі, операциялық өрісінің қалыптасуы, түсініктің қалыптасуы, талқылау сапасы, ой қортындысы, ойланып орындайтын тапсырмаларды шешу әдістері арқылы анықтауға болады.

Көрнекі – бейнелі ойлаудың даму деңгейін анықтау. Көрнекі – бейнелі ойлану әрекетін игеру дәрежесін анықтау үшін (Н.Ф.Талызин-нің) "Лабиринт" әдісі пайдаланылған еді. Әдіс міндеті бірінен соң бірі күрделен түсетін 10 тапсырмадан тұрады. Әр тапсырмаға қосымша хат беріледі. Оны дұрыс оқу шешімнің кілті болып табылады. Алғашқы екі тапсырма кіріспе болып табылады және оны экспериментшілер бағаламайды. Шешім нәтижесінде әр тапсырма сайын бала белгілі бір баллдан жинап, зерттеу сонымен қорытындыланады. Барлық баллдар бойынша жиналған балл соммасы – баланың көрнекі-бейнелі ойлануының қалыптасқандығының көрсеткіші болып табылады (2-кесте).

Ойланудың әр жастық топ бойынша көрнекі-бейнелі ойлануды зерттеу нәтижесі 6-7 жастағы сыналған балалардың аталған ойлану қабілеті бойынша 30 пайызға, 8 жастағы сыналған балалардың аталған ойлану қабілеті бойынша 42,1 пайызға, 9 жастағы сыналған балалардың қабілеті - 42,2 пайызға, 10 жастағы сыналған балалардың қабілеті - 57,7 пайызға қалыптасқанын көрсетті. "Лабиринт" әдісі бойынша барлық жас тобындағы сыналушылардың жалпы саны көрнекі-бейнелі ойлану диагностикасының нәтижесі бойынша 43 пайызға қалыптасқанын, 57 пайыз қалыптаспағанын көрсетті. Сонымен, оқуда қиыншылықтары бар көптеген сыналушылардың көрнекі-бейнелі ойлануының қалыптаспағанын көрсетті.

Бағдарлауы тура емес балалар қажетті объектіні тауып алуға тырысқанымен, олардың таңдауы кездейсоқтық болады. Бұл шынайы жағдаятқа сұлбаны қатынастыра алмағандығынан, яғни, көрнекі-бейнелі ойланудың дамымағанынан болады. Ойлану әрекетінің қалыптаспауы бейнелермен ойша әрекет ету қиындығына алып келеді. Бұндай балалар заттармен шынайы әрекет ету жолын елестете алмай, алдында тұрған тапсырмаларды шешуге қабілетті болмайды.

2-кесте – Есте сақтауды зерттеу нәтижелері

Әдістеменің атауы	Неге бағытталған	Сыналушылардың жасы мен саны	Даму деңгейі					
			Жоғары		Орта		Төмен	
			Абс.с	%	Абс.с	%	Абс.с	%
"Оперативтік есте сақтау"	Қысқа уақытқа есте сақтау	6-7 жас (6 орындаушы)	1	16,7	2	33,3	3	50
		8 жас (8 орындаушы)	2	25	3	37,5	3	37,5
		9 жас (10 орындаушы)	3	30	5	40	2	20
		10 жас (12 орындаушы)	5	41,3	4	33,3	2	33,4
"Ұзақ уақытқа есте сақтау"	Ұзақ уақытқа есте сақтау	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	1	16,7	5	83,3
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	2	25	6	75
		9 жас (10 орындаушы)	-	-	2	20	8	80
		10 жас (12 орындаушы)	-	-	3	25	9	75
"Жанама есте сақтау"	Ассоциативті, логикалық есте сақтау сипатын анықтау	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	1	16,7	5	83,3
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	2	25	6	75
		9 жас (10 орындаушы)			3	30	7	70
		10 жас (12 орындаушы)			4	33	8	66,7

Логикалық ойлаудың даму деңгейін анықтау. Балалардың логикалық ойлауын дамыту деңгейін анықтау үшін "Салмақ пен ұзындықты есте сақтау түсінігін зерттеу" әдісін қолдандық.

Әдісті өткізу мақсаты баланың сандардың, шаманың (масса мен ұзындықтың) принципін түсінуін, өзінің тікелей қабылдауына деген сенімін, болмаса оның заттарды ол ойлағаннан басқаша болатынын түсінетінін анықтауға көзделген. Әдіс ойланудың балалық эгоцентризмді барын, "Пиаже феномендерін" зерттеуге бағытталған.

Масса мен ұзындықтың сақталу түсінігін зерттеудің нәтижесі бойынша 6-7 жастағы сыналушылар түсінігінің 30 пайызға, 8 жастағы сыналушылардың 39,5 пайызға, 9 жастағы сыналушылардың 44,4 пайызға, 10 жастағы сыналушылардың 46,1 пайызға қалыптасқанын көрсетті. Зерттеу нәтижесі бойынша барлық жас тобындағы сыналушылардың масса мен ұзындықтың сақталу түсінігіне логикалық ойлануы - 40 пайыз норманы және 60 пайыз нормадан төменді көрсетті.

Сонымен, оқуда қиындықтары бар көптеген сыналушылар аталған міндетті өзі сезініп жатқан тұрғыдан емес, қабылданған тұрғыдан шешеді. Олар үшін шаманың, санның сақталу принципі түсініксіз. Ойланудың балалық эгоцентризмді, "Пиаже феномендерінен" байқалады. Ж. Пиаже Эгоцентризмді - жеке субъективтік көзқарас сезімінің жоқтығы және заттардың объективті өлшемінің болмауы деп түсінген. Ол эгоцентризмді баланың барлық әлемге өзі сезінбей тұрған тұрғыдан қарауы деп түсіндірген. Мысалы: М. Мақсат, 1 сынып оқушысы. Зерттеу кезіндегі жасы 7 жыл, 5 ай

Экспериментатор балаға екі пластилиннен жасалған кіші шарды көрсетіп, екі шарды бірдей етіп теңестіруді сұрайды. Содан кейін бала екі шардың пластилинді бірдей көлемде екеніне көз жеткізеді. Экспериментатор: «Міне екі шар. Егер біз бұны тәтті нанның қамыры деп жейтін болсақ, яғни екеуіміз екі шарды жейтін болсақ, қайсымызда

көбірек болады? Әлде бірдей бола ма?» - дегенде бала сәл ойланып, «иә бірдей болады». Бұдан кейін экспериментатор бір шарды алып оны 8 см етіп сопақша, жазық пішінге өзгертеді. «Енді менің қолымдағы жазық, сопақшадағы пластилин мен шардағы пластилин бірдей ме? Әлде қайсысында көп?» Мақсат «мында көп деп жазық, сопақша пішінді көрсетті. «Неге, қайдан білесің? – деген сұраққа, өйткені бірі қалың, екіншісі жұқа»-деп жауап берді. Бала экспериментатордың жанама дерегіне мән беріп тұрған жоқ, өзінің көзқарасында тұрып алған. Экспериментатор қарашы, мына сопақша, жазық пішінге ол жұп-жұқа. Саған шар пішінде қамыр көбірек сияқты емес пе? деп сұрайды. Бала берместен, «Ол тандыр нан секілді, ұзақ жейсің, ал шардағыны тез жейсің».

Ұзындықтың сақталу түсінігін зерттеу кезінде осындай жауаптарды алдық.

«Ерекше жағдай әдісі» қорыту әдістерін бағалауға, елеулі белгілерді бөлуге, баланың ойлану түрінің приоритеттерін анықтауға, ойлану қызметінің жеке екі жөнінде дерек алуға, өз ой-пікірін айтып, ой қортындысын жасауға мүмкіндік береді.

Әдіс он екі міндеттен құралады. Әр қайсысында бес сөз бар, оның төртеуі бір текті болып, жалпы белгі бойынша біріктірілуі мүмкін. Сыналушы олар үшін жалпылама сөз табу керек.

Сыналушылардың жас ерекшеліктерін есептеу үшін, 6-7 жастағы балалар суретті вариант, 8-10 жастағы балаларға ауызша вариант ұсынылды.

Барлық жастағы топты диагностикалық зерттеу нәтижесі бойынша 6-7 жастағылар 30 пайызды, 8 жастағылар 36,9 пайызды, 9 жастағылар 40 пайызды, 10 жастағылар 51,9 пайызды құрады. Яғни 10 жастағылар жоғары және орташа ойлану процесстер деңгейіне ие болған. «Ерекше жағдай» әдісі жалпылау, жинақтау бойынша дамудың 39,7 пайызбен норма болғанын және 60,3 пайызбен нормадан төмен болғанын көрсетті.

Тапсырманы орындау кезінде балаларды бақылау негізіне, сондай-ақ, дұрыс орындалған тапсырмалар көлемі мен уақытының көлемі негізінде оқуда қиындықтары бар балалардың ауызша-логикалық ойлау қортындылары төмендегі сипатты көрсетті.

- түсініктің жеткіліксіз қалыптасуы (заттардың және құбылыстардың негізгі, елеулі нышанын мүшелеу, елеулі нышан бойынша заттарды біріктіру);

- ойлану операциясы (талдау, синтездеу, жалпылау болмаса жинақтау) кезінде қалыптасудың төменгі деңгейі;

- тапсырмаларды түсіну қабілетінің және ауызша деңгейде ойланып істейтін шешімдерді шығарудың төменгі деңгейі;

- өз таңдауын негіздей алудың төменгі деңгейі;

- ойланудың ішкі және ерікті реттеуінің төменгі дәрежесі, тапсырмаларды орындау кезінде үнемі сыртқы ынталандыру талап етіледі.

Ойлауды зерттеуге арналған жалпы нәтижелерді талдау сыналушылардың 40,9 пайызының ойлану қабілетінің қалыптасқанын, 59,1 пайызының ойлау қабілетінің қалыптаспағанын көрсетті. Аталған нәтиже 3-ші кестеде көрсетілген.

Оқушылармен және мұғалімдермен қосымша сөйлесу сыналушылардың танымдық қызметінің дамуы жөнінде мәлімет берді. Сонымен, бұл балалар шектеулі ой қабілетімен, қоршаған ортадағы әлсіз бағдарлауымен сипатталады. Мысалы, олар өздері тұрып жатқан, қала, ел жайында, жануарлар, өсімдіктер, жыл мезгілдері жайында айтып бере алмайды. Тіпті, тікелей өзін қоршаған орта жайындағы әңгімесі жиі үзіліп, жүйесіз айтады. Зерттелген балалар ешқашан ертегі, әңгіме, өлең оқымаған балалар. Мұражайға, кинотеатрға, циркке бармаған балалар. Бұл отбасының жағымсыз тәрбиесіне және бала дамуының микроәлеуметтік ортасымен шартталған. Үштен екі бөліктегі балалардың отбасы жағдайы жоғары әлеуметтік қауіпте тұрғандықтан, оларға мүлде мән берілмегендігін психикалық даму тұрғысынан қалыс қалуы себеп болған.

Үнемі болатын рухани қанағаттанбаушылық оларды рухани тұрғыдан нашар қылады. Дегенмен, тұрмыстық бағдар мен берекесіз отбасыдан баланың жасы нормадан асып тұрса да, өзіне-өзі қамқор болу керек болғандықтан оқудан озат болмайды.

3-кесте – Ойлауды зерттеу нәтижелері

Әдістеменің атауы	Неге бағытталған	Сыналушылардың жасы мен саны	Даму деңгейі					
			Жоғары		Орта		Төмен	
			Абс.с	%	Абс.с	%	Абс.с	%
Лабиринт	Көрнекі–бейнелі ойлау	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	2	33,3	4	66,7
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	3	37,5	5	62,5
		9 жас (10 орындаушы)	-	-	4	40	6	60
		10 жас (12 орындаушы)	-	-	5	41,6	7	58,4
Сақталу түсінігін зерттеу әдісі	Ойлаудың балалық эгоцентризмін барын зерттеу	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	2	33,3	4	66,7
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	3	37,5	5	62,5
		9 жас (10 орындаушы)	-	-	4	40	6	60
		10 жас (12 орындаушы)	-	-	5	41,6	7	58,4
"Ерекше жағдай"	Жинақтау, жалпылау дамуының деңгейі	6-7 жас (6 орындаушы)	-	-	1	16,7	5	83,3
		8 жас (8 орындаушы)	-	-	3	37,5	5	62,5
		9 жас (10 орындаушы)	-	-	3	30	7	70
		10 жас (12 орындаушы)	-	-	4	33,3	8	66,7

Зерттеу кезінде сондай-ақ, ойлануды дамыту бойынша жас ерекшеліктері анықталды. Жас динамикасының елеулі көрінісі ретінде көрнекі-бейнелі ойлаудың даму нәтижесін бақылай аламыз.

Логикалық және ауызша – логикалық зерттеу нәтижелері бойынша бір жас тобынан екінші жас тобына елеулі дәрежесі аз болса жастық динамика байқалды. Диагностикалық зерттеу нәтижелерінің жалпы қортындысы ойлау қызметін дамыту бойынша мынадай қортындыларды жасауға мүмкіндік берді.

- көрнекі – бейнелі ойлаудың жеткіліксіз деңгейі;
- балалық эгоцентризмді ойлаудың бары;
- ауызша – логикалық ойлаудың төменгі деңгейі;
- ойлау ішкі, ерікті реттеудің төменгі дәрежесі
- қызмет дәлелінің төменгі деңгейі;
- белсенділіктің, танымдық қызметте өзімен-өзі болудың төменгі деңгейі байқалды.

- Сонымен, танымдық сферадағы диагностикалық зерттеу нәтижелері бойынша келесі қортындыларды жасауға болады. Ең төмен көрсеткіштер зейінді дамыту деңгейі бойынша анықталды, ол тек сыналушылардың 31,8 пайызында қалыптасқан, ойлау 40,9 пайызға, есте сақтау 41,2 пайызға қалыптасқан.

Қорытынды. Жазбаша сұрау, мұғалімдермен, ата-аналармен сөйлесу, психодиагностикалық зерттеу, балаларды бақылау арқылы ақпараттары жиналған талдауы бар экспериментті зерттеу нәтижелері келесі қортындыларды жасауға мүмкіндік береді.

Сонымен, кіші мектеп жасындағы балалардың үлгермеушілігі төмендегі жағдайлармен шартталған болуы мүмкін:

- зейін дамуының жеткіліксіз деңгейі (68,2%);
- ойлауды дамытудың жеткіліксіз деңгейі (59,1%);
- есте сақтау қабілетінің дамуындағы жеткіліксіз деңгей (58,8%).

Белгіленген эксперименттің нәтижелері қалыптаспаудың жоғары пайызы зейінді, ойлау және есте сақтау қабілетін көрсетті.

Аталған жұмыс үлгермеушіліктің жалғыз бір себеппен емес, жиынтық құбылыспен шартталатыны жөніндегі бағамды растады. Л.С.Славина «үлгермеушілік себебінің көрінісі ала-құла, осындай бірқатар оқиғаларда үлгермеушілік бір емес, бірнеше себепке ұласып, бір-бірінің астында қалып қоюы мүмкін» – деп әділ байқаған [15].

Танымдық сфераны дамытудың жеткіліксіз деңгейімен шартталған үлгермеушілік - 1 және 4 сынып оқушылары арасында зейінді, есте сақтауды және ойлауды дамыту бойынша жастық динамиканың елеусіз дәрежеде бар екенін білдіреді.

Динамикалық сипаты бар білім мен оқу қызметінің жолдарын меңгеру жолдары ретінде анықталатын оқу ерекшеліктерінің өзекті мәселесі, жалғыз бар жағдайды белгілеп қана қоймай, бір шамада оқушының әрі қарай даму сипаты мен екпінін болжай алады.

Егер үлгермеушілік жиынтықтық құбылыс бола тұрып тек бір себеппен шарттала алмайтын болса, онда бұл мәселенің шешімі жиынтықты сипатта болуы қажет.

Әдебиеттер:

- [1] **Пиже, Ж.** Психология интеллекта. – Питер, 2004
- [2] **Выготский, Л.С.** Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 2012
- [3] **Блейлер, Э.** Естественная история души и её самосознание. Элементарная психология. Берлин, 1921.
- [4] **Кречмер, Э.** Строение тела и характер: Исследования в области проблемы конституции и учения о темпераментах / Пер. с 3-го нем. изд. В.М. Слонимской. – Киев: Гос. изд-во Украины, 1924.
- [5] **Карпов, А.В.** Творчество душевнобольных и его влияние на развитие науки и техники, 4-е изд., перераб. и доп. (Серия «Учебники, учебные пособия».) – Ростов н/Д: Феникс, 2001.
- [6] **Кратохвил, С.** Художественное творчество глазами врача. – СПб.: Наука, 1992.
- [7] **Леонтьев, А.Н.** Групповая психотерапия. – СПб.: Питер, 2000.
- [8] **Рубинштейн, С.Л.** Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б.Д. Карвасарского. – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 1024 с.
- [9] **Петухова, И.А.** Практикум по арт-терапии/ Под ред. А.И.Копытина. – СПб: Питер, 2000. – 448 с.
- [10] Практикум по психодиагностике/ Сост. Э.В. Маруга – Балашов, 1997.
- [11] **Байғазиева, Г.** “Жаңа Педтехнология”. // Қазақстан мектебі. № 8. 2005 ж. 53-54 б.
- [12] **Столяренко, Л.Д.** Основы общей психологии. 4-е изд., перераб. и доп. (Серия «Учебники, учебные пособия».) – Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 672 с.
- [13] **Торндайк, Э.** Практикум по общей психологии: Учебное пособие. – М.: Изд-во института Психотерапии, 2001. – 224 с.
- [14] **Джакупов, М.С.** Управление познавательной деятельностью студентов в процессе обучения. – Алматы, 2002
- [15] **Славина, Л.С.** Детский психолог – Мероприятия. Семинар. Арттерапия: основы теории и практик метода. URL: www.childpsg.ru. (дата обращения 22.09.2023)

References:

- [1] **Piazhe, ZH.** Psihologiya intellekta. – Piter, 2004. [in Russian]
- [2] **Vygotskij, L.S.** Myshlenie i rech'. – M.: Labirint, 2012. [in Russian]
- [3] **Blejler, E.** Estestvennaya istoriya dushi i eyo samosoznanie. Elementarnaya psihologiya. Berlin, 1921. [in Russian]
- [4] **Krechmer, E.** Stroenie tela i harakter: Issledovaniya v oblasti problemy konstitucii i ucheniya o temperamentah / Per. s 3-go nem. izd. V.M. Slonimskoj. –Kiev: Gos. izd-vo Ukrainy, 1924. [in Russian]
- [5] **Karpov, A.V.** Tvorchestvo dushevnobol'nyh i ego vliyanie na razvitie nauki i tekhniki, 4-e izd., pererab. i dop. (Seriya «Uchebniki, uchebnye posobiya».) – Rostov n/D: Feniks, 2001. [in Russian]
- [6] **Kratohvil, S.** Hudozhestvennoe tvorchestvo glazami vracha. SPb.: Nauka, 1992. [in Russian]
- [7] **Leont'ev, A.N.** Gruppovaya psihoterapiya. – SPb.: Piter, 2000. [in Russian]
- [8] **Rubinshtejn, S.L.** Psihoterapevticheskaya enciklopediya / Pod red. B.D. Karvasarskogo. – SPb.: Izdatel'stvo «Piter», 2000. – 1024 s. [in Russian]
- [9] **Petuhova, I.A.** Praktikum po art-terapii/ Pod red. A.I.Kopytina. – SPb: Piter, 2000. – 448 s. [in Russian]
- [10] Praktikum po psihodiagnostike/ Sost. E.V. Maruga – Balashov, 1997 [in Russian]
- [11] **Bajgazieva, G.** “ZHana Pedtekhnologiya”. // Qazaqstan mektebi. № 8. 2005 zh. 53-54 b. [in Kazakh]
- [12] **Stolyarenko, L.D.** Osnovy obshchej psihologii. 4-e izd., pererab. i dop. (Seriya «Uchebniki, uchebnye posobiya».) – Rostov n/D: Feniks, 2001. – 672 s. [in Russian]

[13] **Torndajk E.** Praktikum po obshchej psihologii: Uchebnoe posobie. – M.: Izd-vo instituta Psihoterapii, 2001. – 224 s. [in Russian]

[14] **Dzhakupov, M.S.** Upravlenie poznavatel'noj deyatelnost'yu studentov v processe obucheniya. – Almaty, 2002. [in Kazakh]

[15] **Slavina, L.S.** Detskij psiholog – Meropriyatiya. Seminar. Artterapiya: osnovy teorii i praktik metoda. URL: www.childpsg.ru. (data obrashhenie 22.09.2023). [in Russian]

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ НЕУСПЕВАЕМОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Кенжебаева К.С., Ph.D
Жумабекова М.М., магистрант

Евразийский национальный университет им.Л.Н. Гумилева, г.Астана, Казахстан

Аннотация. Само значение термина неуспеваемость означает, что подготовка учащихся не соответствует образовательным требованиям. Распространены в различных модификациях (модификациях) психологических теорий. В данном контексте рассматриваются не только психологические аспекты исследования, но и данные относительно проблем неуспеваемости, подверженных воздействию психологических факторов. Примерные показатели учащихся в процессе обучения основываются на интеллекте. Интеллект-это интеллектуальность, разумность. В школьной практике показано, что успеваемость ребенка может быть определена путем измерения интеллекта. Интенсивное развитие интеллекта ребенка в процессе обучения объясняется не только организацией познавательной деятельности, но и наследственностью, как показывает генетическая теория Ж. Пиаже.

Является примирительным действием между личностью и окружающей средой. Ни слово, ни визуальный образ сами по себе не оказывают никакого влияния на развитие интеллекта. Чтобы активно манипулировать и исследовать реальные вещи, человек должен действовать сам.

В рамках культурно-исторической теории высшей психической функции известного советского ученого Л. С. Выготского проблема интеллекта рассматривается как умственное развитие ребенка. Доказано в форме культивирования индивидуальности из социализации. Понимание ведущей роли деятельности в развитии ребенка имеет большое значение для практики.

Чем выше уровень организации мыслительной деятельности личности, тем глубже смысл усвоения знаний. Поскольку целью любой деятельности является вооружение личности разносторонними знаниями, умениями и навыками, она оказывает решающее влияние на развитие интеллекта. Человек учится мыслить, овладевая многими способами своей деятельности. В них развивается прессовое мышление, формируется способность действовать в интеллекте, а также содержание знаковых знаний. Интеллектуальная ловкость, приобретаемая в процессе усвоения конкретных знаний, является результатом направленного психологического воздействия.

Ключевые слова: мотивация, поведение, обучение, воспитание, образование, педагогические технологии, познание, интерес.

PSYCHOLOGICAL REASONS FOR THE FAILURE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Kenzhebayeva K.S., Ph.D
Zhumabekova M.M., Master's student

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana city, Kazakhstan

Annotation. The very meaning of the term academic failure means that the preparation of students does not meet educational requirements. They are common in various modifications (modifications) of psychological theories. In this context, not only the psychological aspects of the study are considered, but also the data on the problems of academic failure affected by psychological factors. The approximate indicators of students in the learning process are based on intelligence. Intelligence is intelligence, intelligence. In school practice, it has been shown that a child's academic performance can be determined by measuring intelligence. The intensive development of the child's intelligence in the learning process is explained not only by the organization of cognitive activity, but also by heredity, as shown by the genetic theory of J. Piaget.

It is a conciliatory action between a person and the environment. Neither the word nor the visual image by themselves have any effect on the development of intelligence. In order to actively manipulate and explore real things, a person must act on his own.

Within the framework of the cultural and historical theory of the higher mental function of the famous Soviet scientist L. S. Vygotsky, the problem of intelligence is considered as the mental development of a child. It is proved in the form of cultivating individuality from socialization. Understanding the leading role of activity in child development is of great importance for practice.

The higher the level of organization of a person's mental activity, the deeper the meaning of learning knowledge. Since the purpose of any activity is to equip a person with versatile knowledge, skills and abilities, it has a decisive impact on the development of intelligence. A person learns to think by mastering many ways of his activity. They develop positive thinking, form the ability to act in the intellect, as well as the content of iconic knowledge. The intellectual dexterity acquired in the process of assimilation of specific knowledge is the result of directed psychological influence.

Keywords: motivation, behavior, training, upbringing, education, pedagogical technologies, cognition, interest.

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ГЕМБЛИНГКЕ ТӘУЕЛДІЛІГІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазиев Қ.О., Ph.D

kazi_karas@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0906-8381>

Нәден Ғ.Ж., магистрант

ngumyr@mail.ru

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан

Андатпа. Бүгінгі күні жасөспірімдеріміздің бойында құмарлықтың жағымсыз түрлері белең алып келеді. Отбасындағы жанжал мен орынсыз дау-дамайлар бала психикасына әсер етеді, жанұядағы түсініспеушілік жасөспірім бойында жағымсыз эмоциялық күйлерді тудырады.

Құмарлық – адамның ойы мен әрекетінің негізгі бағытына терең із қалдыратын күшті, терең, тұрақты эмоция. Психология ғылымында құмарлықты екіге бөліп қарастырамыз: өнер мен білімге, еңбекке деген қызығушылық жағымды құмарлық түріне жатса, дүниеқұмарлық, баққұмарлық, ойынкұмарлық жағымсыз құмарлық түріне жатады. Қазақтың біртуар ақыны Абай атамыз құмарлықтың психологиялық табиғатын жақсы көрсеткен: «Құмарлық кісіге жүк артады, міндеттілік туғызады, міндет борышты етеді, бұлар еңбекке жүктейді, еңбек ғылым мен өнерге ашылған жол».

Адамның ерік-жігерін әлсіретіп, күшін қашырып, психикасын бұзатын ол әрине жағымсыз құмарлықтар. Жағымсыз құмарлық әрекеттері әлеуметтік жағдайы жоғары отбасынан шыққан балаларда да кездеседі. Негізінен, жасөспірімдер қай жағынан болсын әлсіз сипатта болады, олардың бойында әлеуметтік маригинализм кездеседі. Себебі, оларда әлі есею процесі толық аяқталған жоқ, жасөспірімдер көп мәселелерді терең түсіне алмай, бойында құндылықтар жүйесі әлсіз болғандықтан қызығушылықтардың жағымсыз түрлеріне үйір келеді. Тәрбиедегі жағымсыз әрекеттер әлсіз қарсылықты күшейтіп, ата-ана тарапынан қолданылатын жазаланулар жасөспірім көңіл күйінде эмоциялық орнықсыздық тудырып, олардың қызығушылығы құмар ойындарға ауады.

Мақалада жеткіншектердің ойынкұмарлыққа тәуелділігінің психологиялық ерекшеліктері анықталып, эксперименттік зерттеу жұмысының нәтижелері берілген.

Тірек сөздер: тәуелділік, ойынкұмарлық, жеткіншек, дағдарыс, мотив, сезім, эмоция

Кіріспе. Құмар ойындар біздің дәуірімізге дейінгі кем дегенде бірінші мыңжылдықта пайда болды және уақыт өте келе ойын-сауықтың кең таралған көзіне айналды. Алайда, өсіп келе жатқан танымалдылығымен қатар, құмар ойындар айтарлықтай қаржылық шығындарға, психологиялық және физикалық қиындықтарға әкелді.

Компьютер адамзаттың өркениет жолымен дамуына ықпал ететін басты құралдардың бірі екені даусыз. Қай салада болмасын компьютер кеңінен қолданылып, адамдар тіпті онсыз өмір сүруін елестете алмайтындай дәрежеге жетті. Ал компьютерлік ойындар балалардың құмартып ойнайтын ойындарының біріне айналып, оған деген тәуелділігі күннен-күнге артып отыр. Дүниежүзілік Денсаулық Сақтау Ұйымы құмар ойындарын психиканың бұзылуына әкеліп соқтыратын, адам ағзасына қауіпті ойындардың қатарына енгізді [1-4].

«21 ғасыр – компьютер ғасыры» деп атап, аудар тағуымыздың өзі осыны дәлелдеп отыр. Қазіргі таңда мектеп жасына дейінгі баланың өзі жазу-сызуды білмесе де, компьютердің не екенін жақсы біледі. Демек, бала заманына қарай өседі. Технология тілін жатық біле бермейтін әке-шешелері «қазіргі балалар іштен біле туады» деп те айтып жатады. Компьютерге осыдан 10 жыл бұрын тек қалталылардың ғана қолы жетсе, бүгінгі күні оны әрбір үйден көруімізге болады. Сондықтан болар компьютерлік ойындар балалардың құмартып ойнайтын ойындарының біріне айналды. Енді мамандар зерттеулеріне сүйене отырып, бұл озық технологияларды ұзақ пайдаланудың бала психологиясына кері әсерлерін саралап көрсек. Біріншіден, шамадан тыс ақпараттар

тасқыны баланы енжарлыққа душар ететін көрінеді. Интернетті өзінің бірінші серігі, ал компьютерді «досы» етіп таңдаған жан айналасындағы адамдармен еркін араласу қабілетін лезде әлсіретіп алады екен. Бұл туралы мамандар: «Өзгенің адами мұң-мұқтажын түсінбейтін, айналасындағылардың жан қиналысын сезіне бермейтін, яғни жүрегі селт етпейтін халге жетеді», – дейді. Адамдармен, тіпті өзінің жақын-жуықтарымен, әке-шеше, бауырларымен араласудан қашқақтайтын ондай бала, абайламаса, шынайы мынау өмірді виртуалды, жансыз «өмірге» айырбастап жіберетіндей дәрежеге жетеді екен. «Компьютерге байлану» ауруы негізінен кімдерде пайда болады?» деген сауалға мамандардың жауабы: «негізінен, шынайы өмірде өз-өздеріне сенімсіз, сондай-ақ тұрмыста кездесетін қиын түйіндерді шеше алмайтын адамдар және әке-шеше қарауынан тыс қалған жас балалар аталған ауруға бейім». Олар: «компьютерден тыс жерде тірлік ету уақытты босқа жоғалтқанмен бірдей», – деп есептейді екен [5].

Санкт-Петербургтегі В.М. Бехтерев атындағы Психоневрологиялық институтының ғалымдары компьютерге үйірсектіктің он белгісін көрсетіп берді. Олар: компьютер алдында бір ойынды ойнап бірнеше сағат отыру; ата-аналарымен кикілжіңге бару; үйге кешігіп келу; сабаққа үлгерімі нашарлап; сабаққа жиі бармай қалу; баланың бұрынғы достарымен қарым-қатынасы азаяды; өзі сияқты компьютерге үйірсектермен ғана араласады; күнделікті ақшаға сұранысы көбейеді; берген уәдесін орындамайды; ашуланшақ, мазасыздану мінездері пайда болады; ұйқысы бұзылып, зейіні мен есте сақтау қабілеті нашарлайды; көз жанары төмендейді, басы ауырады, омыртқасының бұзылуы басталады [6].

Шектен шыққан ойынпаздық дерті – «лудомания» деп аталады. Компьютер құмаралық «аддикцияға» шалдықтырады. Бала күнінен бастап, маңызды бір істерге, жауапкершілікке, өз өмірі үшін өзі жауап беретінін сезіндіруге дағдыландырғанмыз дұрыс. Құмар ойын есірткіден де жаман кесапат екенін түсіне тұра, тоқтау қиын. Бұдан шығатын жол қандай? «Компьютерге байлану» сырқатынан арылудың қандай жолдары бар? Не себеп? Көптеген ата-аналар неге оның баласы компьютерлік ойындарға көп әуес болды деген сұрақ қояды? Ол өз уақытын неге зая кетіреді? Уақыты бос болса неге компьютер алдына отыра қалады? деген көптеген сұрақтар туындайды. Бұл сауалға жауаптар – әр алуан. «Ең әуелі, әке-шешенің жіті қадағалауы қажет. Баласының сабағы мен қызығушылығына «қандай бағдарламалар маңызды?» деген сауалды онымен бірге талқылап, шешім қабылдап, ал зияндыларына құлып салып, түрлі технологиялық тыйымдар жасаулары керек» дейді қатысты адамдар [7,8].

Ойынқұмарлықтың пайда болуына алып келетін психологиялық себептер:

- жалғыздық сезімі. Жалғыздық сезімі ойынға итермелейді, ойын барысында бала өзінің уақытының қалай өтіп кеткенін байқамай, ересектердің өзіне бөлмеген көңілін іздемейді. Осы кезде пайда болатын сезім баланы қайтадан ойын автоматтарына әкеледі;
- қанағаттанбаушылық сезімі. Өмір барысында жүзеге асыра алмаған қандай да бір әрекеттерін ойын барысында жүзеге асырып, өзіне көңілі толады. Ойын табысты болған сайын ойынға деген құмарлық арта түседі;
- тәуелділікке ұқсас берілу сезімі. Ойынқұмарлық та маскүнемдік, нашақорлық тәуелділіктері секілді адам өміріне қауіпті тәуелділіктің бір түрі;
- белгілі бір дәрежеде байқалатын психикалық ауытқу. Тіпті, психикалық ауытқуға ұшырамаған адамның өзі де ойынқұмарлық сияқты тәуелділікке ұшырайды.

Ең маңыздысы, баланың бойына үміт пен сенім ұялату арқылы жылы сезімдерді дамыту керек. Жасөспірімнің мінез-құлқын қадағалап отырып, оны анализдей білу де үлкен жетістікке жету жолы дер едім. Сонымен қатар, психологиялық орталықтар құру арқылы барлық білім беру саласында психологиялық қызмет жүйесін, ата-аналардың, педагогтардың, оқушылардың психологиялық сауаттылығын ашуды жолға қойған дұрыс [9].

Маскүнемдік пен нашақорлық секілді лудоманияның да өз кезеңдері болады:

Бастапқы. Бірінші көзқарас үшін ауыр емес көрінеді. Адам ойындарға тәуелді болады, ол адамда жаңа қызығушылықтар пайда болады: спорт ставкалары, интернет-казинодағы слоттар және т.б.

Екінші. Адам ойындарға тәуелді болады. Мысалы, казиноға ұзақ бармағанда адам тітіркенгіш, ашуланшақ болады. Бұл кезеңде ойынқұмарлықты емдеуді бастау ұсынылады.

Үшінші. Қорытынды кезең, адамның барлық назары ойынға жинақталады. Нәтижені күту екінші кезекте қалады, дәл солай отбасы, сүйікті іс, достар, жұмыс та артта қалады. Бастысы – ойынға қатысу, процесс [10].

Зерттеу материалдары мен әдістері: Тәжірибелік зерттеу жұмысының *мақсаты* жеткіншектерде ойынқұмарлыққа тәуелділіктің пайда болу себептері мен ерекшеліктерін анықтау, оның алдын алу, түзету мәселесін теориялық тұрғыдан зерттеу және тәжірибе жүргізу. Зерттеу базасы анықталып, психологиялық диагностика жұмыстарының әдістері таңдалды. Зерттеуге барлығы 75 респондент қатысты, олар ер жынысты жасөспірімдер. Зерттеу кезіндегі жеткіншектердің орташа жасы 15,5 құрады. Зерттеуге вербальды диагностикалық әдістер таңдап алынды: «Интернетті қабылдау» Е.А. Щепилиннің сауалнамасы; Дембо-Рубинштейннің «Өзін-өзі бағалау» әдістемесі; В. Столин және С. Пантилееваның «Өз-өзіне қатынасы» тестісі және «мен кіммін» әдістемесі.

Нәтижелер: Е.А. Щепилиннің «Интернетті қабылдау» сауалнамасы бойынша нәтижелер. «Интернетті қабылдау» шкалары бойынша, интернетке тәуелді және интернетке тәуелсіз жеткіншектердің ішінде айтарлықтай өзгерістер көрінеді. Интернет тәуелділердің көрсеткіштері келесідей шкалалар бойынша жоғары болып табылады (1-кесте).

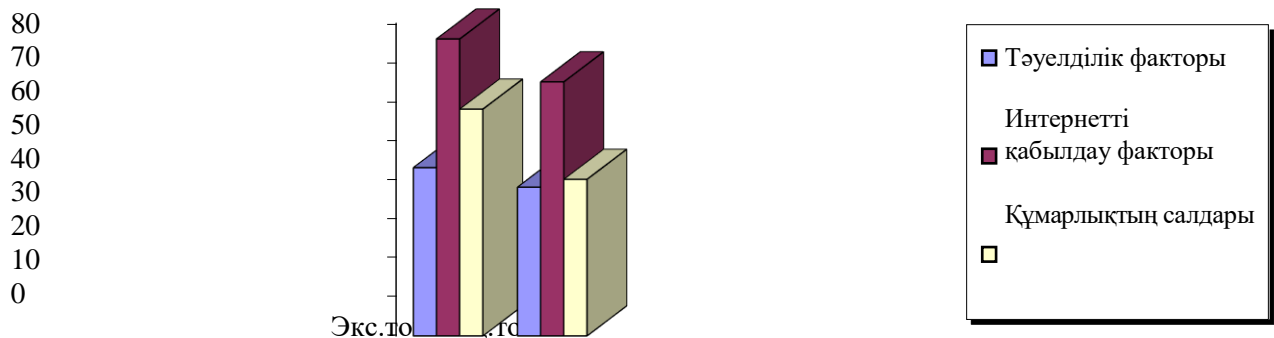
1-кесте – Интернет тәуелділердің көрсеткіштері

Факторлар	Эксперименталды топ	Бақылаушы топ
Тәуелділік факторы	Жүйелік мәдениетке жататындар Мақсатсыз мінез-құлық Сенсорлық стимуляцияға қажеттілігі	Мақсатты мінез-құлық Сенсорлық стимуляцияға қажетсіздік
Интернетті қабылдау ерекшелігі	Интернетті шектен тыс қолдану қажеттілігі Интернеттегі қарым-қатынас қажеттілігі Интернетті шынайы өмірден жақсырақ деп қабылдау	Интернеттегі қарым-қатынас қажеттілігі маңызды емес. Интернетті шынайы өмірден жақсырақ деп қабылдамайды.
Құмарлықтың салдары	Интернеттегі уақыты Интернеттегі кеңістік Интернетті проективті шындық деп қабылдауы Вертуальды әлемнің нормаларын шынайы өмірге ауыстыруға тырысуы Интернеттің шынайы зат ретінде қабылдау	Интернетті проективті шындық деп қабылдамау Интернеттің шынайы зат ретінде қабылдамау

Дембо-Рубинштейн әдістемесі. Бұл әдістеменің де мақсаты өзінің өмірлік құрылымдары бойынша өзін-өзі бағалауын анықтауға бағытталған. Эксперимент еркін әңгімелесу түрінде өтеді, зерттелушімен жұмыс жеке жүргізіледі. Оның инструкциясы ретінде классикалық шкалалар ұсынылады.

1. Денсаулық шкаласы
2. Мінез шкаласы
3. Ақылдылық шкаласы
4. Бақыт туралы шкала
5. Өзін-өзі тану шкаласы.

Жұмыс барысы қағазға осы шкалаларды ұзынша сызық сызып зерттелушіге «Мына сызықтың бойында дүние жүзіндегі адамдар орналасқан делік, міне мына ең жоғарғысына ең денсаулығы мықтылар, ал мында төменде денсаулығы нашар адамдар (1-сурет).

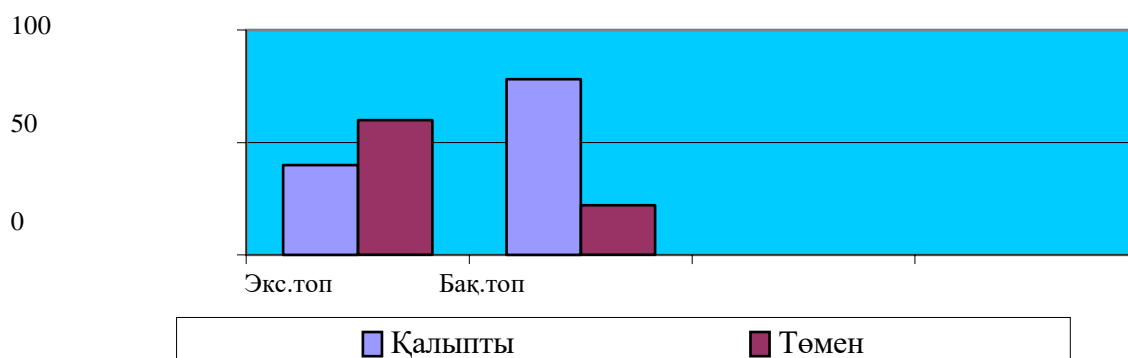

1-сурет – Е.А. Щепилиннің «Интернетті қабылдау» сауалнамасы бойынша нәтижелер

Осылардың ішінде сіз қай жерде тұрмын деп ойлайсыз?». Түрлі-түсті қаламмен бірінші реалды түрде, екінші идеалды түріндегіні белгілейді. Мұннан соң алынған көрсеткіштерді нақтылау үшін әңгімелесу жүргізіледі. Әрбір шкала бойынша, осының нәтижесінде зерттелушінің өзі туралы пікірін, өзіндік бағалау ерекшеліктерін анықтауға болады (2-кесте, 2-сурет).

2-кесте – Дембо-Рубинштейннің өзін-өзі бағалау әдістемесі бойынша нәтижелері

Өзін-өзі бағалау	Эксперименталды топ	Бақылаушы топ.
Өзін-өзі бағалау	<p><i>Төмен:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - өзі-өзіне шынайы сенімсіздік; - өзі-өзіне жалған сенімсіздік есебінен «қорғаныс» мақсатында туындауымен түсіндіріледі. 	<p><i>Қалыпты:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -өз-өзіне сенімділік; -өзі-өзіне шынайы сенімділік себебінен «батылдыңтың» болуымен түсіндіріледі.

2-сурет – Дембо-Рубинштейннің өзін-өзі бағалау әдістемесі бойынша нәтижелері

В.Столин және С.Пантिलееваның «Өз-өзіне қатынасы» тестісі. Өз-өзіне қатынасы шкаласы бойынша келесідей нәтижелер алынды:

1) Интернет-тәуелді және интернет-тәуелсіз жасөспірімдердің арасындағы «өзіндік Меніне» ($P < 0,05$) қатынаста, интегралды өзгерістердің көрінуі болып табылады. Интернет-тәуелділердің көрсеткіштері әлдеқайда төмен, интернет-тәуелсіздерге қарағанда.

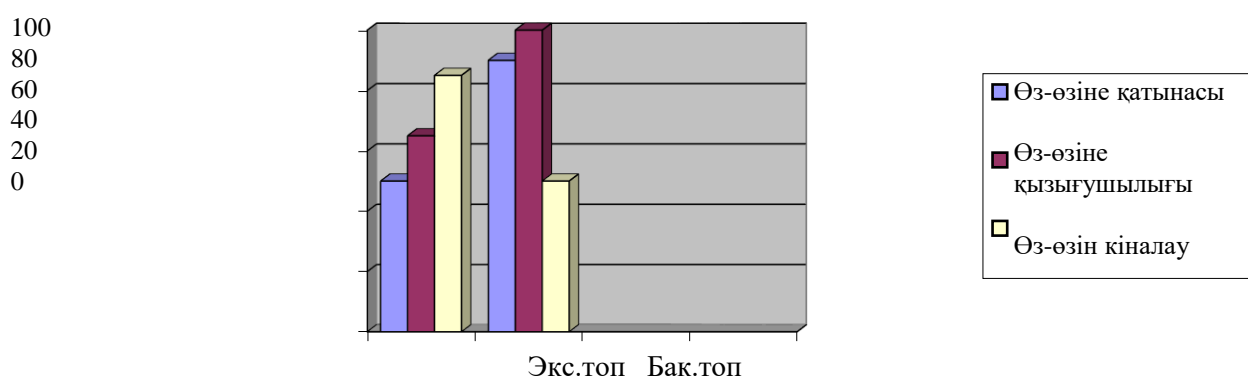
2) Өз-өзіне қызығушылығы бойынша, ауқымды айырмашылықтары байқалды. Өз-өзіне қатынастың ($P < 0,05$) көрсеткішке ие болды. Өз-өзіне қызығу интернет-тәуелділерде айтарлықтай көрініп, интернет-тәуелсіздерге қарағанда.

3) Интернет-тәуелділер мен интернет-тәуелсіздердің арасындағы өз-өзіне кінәлау бойынша айтарлықтай өзгерістер бар ($P < 0,05$). Интернет-тәуелділердің интернет-тәуелсіздіктерге қарағанда өз-өзін кінәлау шкаласы бойынша айтарлықтай жоғары.

4) Өз-өзіне қатысты іс-әрекеттің бір түрі ретінде, өз-өзіне қызығушылық деңгейі 1 және 2 топтардың ішінде өзгерістер болады ($P < 0,05$). Интернет-тәуелсіздердің интернет-тәуелділерге қарағанда нақты өзіне бағытталған әрекет жоқ (3-кесте, 3-сурет).

3-кесте – В.Столин пен С.Пантилееваның «Өз-өзіне қатынасы» тестісінің нәтижелері

Өз-өзіне қатынасы	Эксперименталды топ	Бақылаушы топ
Өз-өзіне қатынасы	«өзіндік Менін» төмен қолдауы;	«өзіндік Менін» жоғары қолдауы;
Өз-өзіне қызығушылығы	Өз-өзіне қызығушылығы төмен көрінуде;	Өз-өзіне қызығушылығы жоғары көрінуде;
Өз-өзін кіналау	Өз-өзін кіналау өте жоғары;	Өз-өзін кіналау өте төмен;
Өз-өзіне қатынасындағы қызығушылығы	Өз-өзіне қатынасындағы қызығушылығы аз көрінуде;	Өз-өзіне қатынасындағы қызығушылығы мол көрінуде;

3-сурет – В.Столин және С.Пантилееваның «Өз-өзіне қатынасы» тестісінің нәтижелері

«Мен кімін» әдістемесі зерттелушінің өзін-өзі ұсынылуында өзін-өзі бағалауы ерекше орын алады. Сонымен бірге зерттелушінің өзіне деген қатынасын анықтауға көмектеседі. Бұл әдістемені беруге оны қолдануға ұсынғандардың бірі психолог У.Джемс болған еді. Бұл әдістеменің нұсқауы зерттелушінің жеке өзінше жұмыс жасауын талап етеді. Онда зерттелушіден 25 рет өзіне-өзі «мен кімін?» деген сұраққа жауап беруін сұрайды. Ол сұраққа бір сөзбен немесе сөйлем құралдарымен жауап бере алады. Бұл әдістеде зерттелушіге шек қойылмайды және зерттелуші жағынан ескертулер берілмейді. «мен кімін» әдістемесінің нәтижелерінің нақтылап төмендегідей топтармен сипаттауға болады.

1. Өлеуметтік топ (зерттелушінің жұмысы, жасы, ұлты, діні, мамандығы т.б.).
2. Сенімділік, еліктеушілік (философиялық, діндік, сенімі, саяси-моральды, этика-эстетикалық және т.б.).
3. Қызығушылық (еліктеуі, тырысуы, талаптануы, мақсатқа ұмтылуы, жету және т.б.).
4. Өзін-өзі бағалау (жеке адамның қасиеттерін сипаттауы).

Нәтижелерді қорытындылау үшін бір шама математикалық есептеулер қолданылады. Яғни, зерттелушінің жалпы жауаптарының ішінде қай топ үлкен санға ие болады, сол қасиеттер зерттелушінің өзіндік сипаттамасының мінездемесі болып табылады және өзін-өзі бағалауы, ұсынуы анықталады.

Қорытынды. Зерттеу жұмысы барысында жаңа ақпараттық технологиялармен және интернетті қолданушылардың тұлғалық өзгерістеріне бағытталған сұрақ қойылған болатын. Бұл мәселе жалпы өзекті болып табылады. Олар белсенді түрде әйгілі басылымдарда талқыланып, соңғы уақыттары танымал зерттеу аймағы ретінде белгілі. Жоғарыда айтылып кеткен психикалық функциялардың дамуының теориясы бойынша,

Л.С. Выготский және оның ізбасарлары А.П. Краковский т.б. зерттеулерінің нәтижелері бойынша, нақты психикалық процесстер мен нақты іс-әрекеттердің көрінісі тұлғаның өз-өзін өзектендіру процесі кезінде өзгерістерге ұшырайтындығына көзіміз жетті [11,12].

Алынған нәтижелерді талдай келе, интернет-аддиктілердің арасындағы шизоидті акцентуациясының көп болуы, жүйедегі әрекеттерді ерекшеліктеріне байланысты және шынайлықтан кету шизоидті типтерге тән болады деген қорытындыға келеміз. Истероидті акцентуациялы типті көптеген тұлғалар әрдайым көздің назарында болғысы келеді және өзінің қабілеттерін көрсеткісі келеді. Бұл истеродті жасөспірімдердің фрустрациялы қажеттіліктерішынайы өмірде қанағаттандырылып, олар өзіндікистероидтіқабілеттерін виртуалды әлемде көрсетеді. (мысалы: бұл чаттардағы таныстық, жән т.б). Мінез-құлық ерекшеліктеріннен интернет-аддиктер, химиялық тәуелділігі бар жасөспірімнен айырмашылықтары бар және гипертимді, тұрақсыз, эпилептонді және истериодті типті акцентуациялы болып табылады [13,14].

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ойынқұмарлықтан арылу және емделу үшін ең алдымен сол адамның өз қалауы мен еркі болуы керек екенін айтады. Егер өзі қалап тұрмаса, оның бетін бері қарату қиын. Дегенмен, бұл жазылмайтын ауру, шешілмейтін түйін емес. Калифорнияның ойынқұмарлық проблемалары жөніндегі кеңесі бұл тәуелділіктен арылу үшін ең бастапқы қадамдар ретінде мынадай ұсыныстарын жасаған:

1. Ойынға қанша қаражатыңды және уақытыңды жұмсайтыныңды алдын ала шешіп ал;
  2. Қазір ұтамын деп емес, ұтыламын деген сеніммен ойна;
  3. Құмар ойынды табыс көзі емес, көңіл көтеру ретінде сана;
  4. Егер қандай да бір ұтысқа қол жеткізсең, қуан, бірақ мұндай олжа енді қайталанбауы мүмкін екенін өз есіңе сал;
  5. Шаршап, көңілсіз немесе ашуланып тұрғанда ойнама;
  6. Құмар ойынға қанша уақытың мен ақшаңды жұмсағаныңды тұрақты түрде жазып жүр;
  7. Достарыңның көзқарасына көңіл аудар. Егер олар сенің ойыныңды ұнатпаса, олар сен көрмеген бір себепті көріп тұр;
  8. Тек өз ақшаңа ойна. Қарыз алма;
  9. Құмар ойын белгілі бір заңға бағынбайтынын, ұтыс кездейсоқ болатынын және сен оған әсер ете алмайтыныңды есіңде ұста;
  10. Ойын арасында үзіліс жасап, көшеге шығып жүріп қайт;
  11. Ойын барысында спиртті ішімдік ішпе, санаң сау болсын;
  12. Құмар ойын мен басқа да демалыс түрлерін тең ұстауға тырыс;
  13. Құмар ойынға барғанда қасыңда ойынқұмарлыққа салынбаған досың болғаны жөн;
  14. Ұтылыстың орнын толтырамын деп жағдайды қиындатпа;
  15. Құмарлыққа қатты беріліп бара жатсаң, өзің сенетін адамдармен ақылдас...
- Жоғарыда айтылғандай, бұлар – лудоманиядан арылу үшін ең бастапқы қадамдар. Егер мұның пайдасы болмаса, дереу психолог мамандардың көмегіне жүгінген жөн. Өйткені ойынқұмарлық – нашақорлық, маскүнемдік секілді салдары өте ауыр дерт [15].

Әдебиеттер:

- [1] **Кон, И.С.** Психология юношеского возраста. – М.,1979. – С. 93.
- [2] **Бурменская, А.В.,** Карабанова С.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование /Проблемы психического развития детей. – М., 1990. – С.56.
- [3] **Обухова, Л.Ф.** Возрастная психология. – М., 2004. – С.76.
- [4] **Бернс, Р.** Развитие «Я-концепции» и воспитание. – М., 1986. – С.98.
- [5] **Асеев, В.Т.** Мотивация поведения и формы поведения личности. – М., 1976. – С.76.
- [6] **Бехтерев, В.М.** Психология взросления. – М., 1999. – С.65.

- [7] **Айви, А.**, Айви М.Б. Сайсег-Даунинг Л. Консультирование и психотерапия. Сочетание методов, теории и практики., 2000 – С.75.
- [8] **Кравцова, Е.Е.**, Нурахонова А.А. Как помочь детям преодолеть трудности в поведении. – Минск,1990. С.24-57.
- [9] Жағымсыз әдеттердің алдын алу мәселесі. Жантану негіздері №5., 2010. – С.3-6
- [10] **Фромм, Э.** Бегство от свободы/Исследование природы любви /Пер. с англ. – Г.Ф.Швейника /Общ.ред. П.С.Гуревича. – М., 1990. –160 б.
- [11] **Выготский, Л.С.** Нетрадиционная педагогика. – Москва, 1995.
- [12] **Краковский, А.П.** Психотерапия и психопрофилактика аддиктивного поведения у подростков. – М., 1996. С.89-124.
- [13] **Нұрғаева, Г.** Ұлттық ойынды пайдалану. Бастауыш мектеп, 2002
- [14] **Туленова, У.** Ойын тәрбие құралы. Бастауыш мектеп, 2002
- [15] **Тәжібаев, Т.** Қазақстанда ХІХ ғасырдың екінші жартысындағы ағарту ісі мен педагогикалық ойдың дамуы. – Алматы: Мектеп, 1958. – Б.24-25.

References:

- [1] **Kon, I.S.** Psihologiya yunosheskogo vozrasta. – М.,1979. – S. 93. [in Russian]
- [2] **Burmenskaya, A.V.**, Karabanova SA., Lidere A.G. Vozrastno-psihologicheskoe konsul'tirovanie /Problemy psihicheskogo razvitiya detej. – М., 1990. – С.56. [in Russian]
- [3] **Obuhova, L.F.** Vozrastnaya psihologiya. – М., 2004. – С.76. [in Russian]
- [4] **Berns, R.** Razvitie «YA-koncepcii» i vospitanie. – М., 1986. – С.98. [in Russian]
- [5] **Aseev, V.T.** Motivaciya povedeniya i formy povedeniya lichnosti. – М., 1976. – С.76. [in Russian]
- [6] **Bekhterev, V.M.** Psihologiya vzrosleniya. – М., 1999. – С.65. [in Russian]
- [7] **Ajvi, A.**, Ajvi M.B. Sajseg-Dauning L. Konsul'tirovanie i psihoterapiya. Sochetanie metodov, teorii i praktiki., 2000 – С.75. [in Russian]
- [8] **Kravcova, E.E.**, Nurahonova A.A. Kak pomoch' detyam preodolet' trudnosti v povedenii. Minsk, 1990. S.24-57. [in Russian]
- [9] ZHagymsyz adetterdin aldyn alu maselesi. ZHantanu negizderi №5., 2010. – С.3-6 [in Kazakh]
- [10] **Fromm, E.** Begstvo ot svobody / Issledovanie prirody lyubvi /Per. s angl. – G.F.SHvejnika /Obshch.red. P.S.Gurevicha. – М., 1990. – 160b. [in Russian]
- [11] **Vygotskij, L.S.** Netradicionaya pedagogika. – Moskva, 1995. [in Russian]
- [12] **Krakovskij, A.P.** Psihoterapiya i psihoprofilaktika addiktivnogo povedeniya u podrostkov. – М., 1996. S.89-124. [in Russian]
- [13] **Nurgaeva, G.** Ulttuq ojyndy pajdalanu. Bastauysh mекteп, 2002 [in Kazakh]
- [14] **Tulenoвa, U.** Ojyn tarbie quraly Bastauysh mекteп, 2002 [in Kazakh]
- [15] **Tazhibaev, T.** Qazaqstanda ХІХ gasyrdyn ekinshi zhartysyndagy agartu isi men pedagogikalyq ojdyn damuy. – Almaty: Mекteп, 1958. – B.24-25. [in Kazakh]

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАВИСИМОСТИ ПОДРОСТКОВ ОТ ГЕМБЛИНГА

Казиев К.О., Ph.D
Наденов Г.Ж., магистрант

Атырауский университет им. Х. Досмухамедова, г. Атырау, Казахстан

Аннотация. Сегодня негативные формы страсти вызывают у наших подростков тревогу. Ссоры и неуместные ссоры в семье влияют на психику ребенка, недоразумения в семье вызывают у подростка негативные эмоциональные состояния.

Страсть-это сильная, глубокая, стойкая эмоция, которая оставляет глубокий след в основном направлении мыслей и действий человека. В психологической науке мы разделяем страсть на две части: интерес к искусству и образованию, к труду относится к типу положительной страсти, мирская страсть, страсть, игривость-к типу отрицательной страсти. Великий казахский поэт Абай хорошо проявил психологическую природу страсти: Великий

казахский поэт Абай хорошо проявил психологическую природу страсти: «Страсть несет в себе ответственность, порождает обязанность, возлагает долг, долг налагает труд, труд это есть путь, открывающийся к науке и искусству».

Ослабляя волю человека, лишая его силы и разрушая его психику, он, безусловно, испытывает негативные страсти. Негативные страстные действия также возникают у детей из семей с высоким социальным статусом. В основном, подростки, с какой бы стороны они ни были, имеют слабый характер, в них присутствует социальный бархатистость. Это связано с тем, что у них еще не полностью завершен процесс взросления, подростки не могут глубоко понять многие проблемы и впадают в негативные типы интересов из-за слабой системы ценностей. Негативные действия в воспитании усиливают слабое сопротивление, а наказания, применяемые родителями, создают эмоциональную неустойчивость в настроении подростка, а его интерес сменяется азартными играми.

В статье выявлены психологические особенности игровой зависимости подростков и представлены результаты экспериментальной исследовательской работы.

Ключевые слова: зависимость, игровая страсть, подростковый возраст, кризис, мотив, чувства, эмоции.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF TEENAGERS' GAMBLING ADDICTION

Kaziev K.O., PhD

Nadenov G.Zh., Master's student

Atyrau University named after H. Dosmukhamedov, Atyrau city, Kazakhstan

Annotation. Today, negative forms of passion cause anxiety in our teenagers. Quarrels and inappropriate quarrels in the family affect the child's psyche, misunderstandings in the family cause negative emotional states in a teenager.

Passion is a strong, deep, persistent emotion that leaves a deep mark on the main direction of a person's thoughts and actions. In psychological science, we divide passion into two parts: interest in art and education, work belongs to the type of positive passion, worldly passion, passion, playfulness-to the type of negative passion. The great Kazakh poet Abai well demonstrated the psychological nature of passion: "Passion carries responsibility, gives rise to duty, imposes duty, duty imposes work, work is the path that opens to science and art."

Weakening a person's will, depriving him of strength and destroying his psyche, he certainly experiences negative passions. Negative passionate actions also occur in children from families with high social status. Basically, teenagers, from whatever side they are, have a weak character, there is a social velvet in them. This is due to the fact that they have not yet fully completed the process of growing up, teenagers cannot deeply understand many problems and fall into negative types of interests due to a weak value system. Negative actions in education strengthen weak resistance, and punishments applied by parents create emotional instability in the mood of a teenager, and his interest is replaced by gambling.

The article identifies the psychological features of adolescent gambling addiction and presents the results of experimental research work.

Keywords: addiction, gambling passion, adolescence, crisis, motive, feelings, emotions.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Ерментаева А.Р., психология ғылымдарының докторы, профессор
erasem@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-6860-384X>

Тилеуова А., магистрант
aigultileuova@mail.ru

Тұран университеті, Алматы қ., Қазақстан

Андатпа. Ұлттық құндылықтарға негізделген қарым-қатынас мәдениеті білім алушылардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, рухани-адамгершілік құндылықтарының қалыптасуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді. Ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру – кәсіби даярлықтың аса маңызды бөлігі, сондықтан оны жоғары оқу орнындағы тұтас педагогикалық үдерісте мақсатты түрде жүзеге асыру қажет.

Қарым-қатынас мәдениетіндегі осындай көзқарастар кезеңінде зерттеулердің келесі қисынды кезеңі үдерісте қарым-қатынас мәдениетін дамыту болып табылады. Сондықтан, біз білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде қалыптастыру жағдайын қарастырамыз. Білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру - бұл педагогикалық үдеріс. Олар қызметте бірлескен, ынтымақтастықпен, оның шығармашылығымен, мәдени мазмұнмен, қарым-қатынас ережелерін игеру әдістерімен сипатталады, ортада тұлғаның өзін-өзі дамытуына ықпал етеді. Білім беру үдерісінде тұлғалардың іс-әрекетіне бағытталған педагогикалық міндет білім алушылардың бойында ізгілік, құрмет көрсетуге, ұйымшылдықты, еңбексүйгіштікті, адамдық қадір-қасиетін тәрбиелеу болып табылады.

Ұлттық құндылықтарға негізделген қарым-қатынас мәдениеті білім алушылардың саналы көзқарасын, ізгілікті қарым-қатынас орнатуына, рухани-адамгершілік құндылықтарының қалыптасуына, жүйелі іс-әрекет жасауына мүмкіндік береді.

Ұлттық құндылықтарға негізделген қарым-қатынас – бұл жолдастық, достық пен ұлттық рухты, сананы, сүйіспеншілік, адамгершілік табысқа жету және т.б. адами қатынастардың құрудағы өзара әрекеттесуді қамтитын адами қатынастардың күрделі түрі. Жеке тұлға қарым-қатынас процесінде біреуге ұқсау, үлгі ету, өнеге алу, үйрену, ортақ сезімдес, сәйкестендіру арқылы қоғамдық және жеке сананы, эмоцияны, сезімді, мінез-құлық нормаларын көрсетудің формаларын меңгереді.

Тірек сөздер: ұлттық құндылық, тәрбие, сана, тұлға, мінез, қарым-қатынас.

Кіріспе. Ұлттық құндылықтар туралы оқып үйрену, оны өмірге ендіруді басты мақсат етіп қою маңызды міндет деп бағалаймыз. Ол үшін жоғары оқу орындарында ұлтымыздың ерекшелігіне, тарихына, қарым-қатынас мәдениетіне, өміріне, салт-дәстүрлеріне, тұрмыс тіршілігіне, отбасы тәрбиесіне сай, қарастырылып шығарылған бағдарламалар, төлтума оқулықтар, көрнекіліктер, қосымша әдебиеттер кеңінен пайдаланылуы тиіс [1, 2].

Ұлттық тәрбие құндылықтарын оқу-тәрбие үдерісінде пайдалану мемлекеттік құжаттар мен бағдарламалар, оқу-әдістемелік әдбиеттерді дайындауды және оларды іс жүзінде асыратын – мектеп мұғалімдері. Жеке тұлғаны ұлттық тәрбие арқылы дамыта отырып, нақты әрекет арқылы оқытуда төмендегі құндылықтардың болуы қажет:

- белсенді қарым-қатынас: оқушы мен мұғалімнің әрбір мәселеде өз көзқарастарын білдіріп отыруы;

- индивиттік: мұғалімнің әр жеке оқушының ерекшелігін дамыту, қоғам алдындағы жауапкершілігінің болуы;

- өзіндік тәртіп: өзіндік бақылау мен бағалауды шешім қабылдауды үйрену;

- шыдамдылық: әр түрлі пікірлерді қабылдай алу, бір-бірінің пікірлері мен ерекшеліктерін құрметтеу, қабылдау [5, 6].

Ұлттық құндылықтарымызды әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін:

- оқушылардың сана-сезімін қалыптастыру;
- жас ұрпақ санасына туған халқына деген құрмет, сүйіспеншілік мақтаныш сезімдерін ұялату, ұлттық рухын дамыту;
- ана тілі мен дінін, оның тарихын, мәден етін, өнерін, салт-дәстүрін, рухани-мәдени мұраларды қастерлеу;
- жас ұрпақ бойында жанашырлық, сенімділік, намысшылдық тәрізді ұлттық мінездері қалыптастыру сияқты міндеттерді орындағанда ғана біз мақсатқа жете аламыз.

Бала бойына ұлттық тәрбие құндылықтарын қалыптастырудағы негізгі құралдарға мыналарды жатқызуға болады:

- сыныптағы тәрбие сағаттары;
- баспасөз және қабырға газеттері;
- бұқаралық ақпарат құралдары;
- тәрбие шаралары(пікірталас,тәрбие сағаты,кеш, дәріс, танымдық-өнеге сағаттары;
- кітап оқу;
- мектептен тыс және сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру;
- шығармашылық жобалар қорғау;
- қоғамдық ұйымдармен байланыс жасау;
- саяхат жасау;
- үйірмелерге қатысу [5, 6].

Жаңа Қазақстан үшін қазақ өркениетін дамыту, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін, т.б. ұлттық тәрбие құндылықтары аясында кеңейту – өзекті мәселенің бірі. Сондықтан алдымызда тұрған үлкен мақсат – ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі таңның мәдени жетістітерімен үйлестіру. Жас ұрпақ тәрбиесінде үйлесімділік заңы салтанат құруы шарт. Яғни ол өзінің өсу, есею кезінде ақ сүт беріп асыраған ата-анасымен де, көкірек көзін ашқан ұстаздарымен де үйлесім таба білуі тиіс. Сонда ғана тұлға бойында ұлттық рухани қасиеттер бірте-бірте қалыптасары сөзсіз.

Тұлға бойындағы рухани құндылықтардың дамыту көзі - отбасы, әулет, әлеуметтік орта, мемлекет болса, патриотизм, ұлттық салт-сана, ұлт алдындағы міндет, парыз, намыс, ұлттық рух, ұлттық салт-дәстүр - тұлға бойындағы ұлттық құндылықтың жоғары көрсеткіші. Тәрбиенің негізі болып саналатын адамзаттық құндылықтардың бірі тәрбиенің басқа адамға деген қажеттілігі, басқа адамдарды сүйе білу қажеттілігі болып табылады [7, 8].

Қарым-қатынас мәдениетін дамытуда сөйлеу мәдениеті ерекше орынға ие. Болашақ мамандар арасындағы қарым-қатынастардың дамуы, әдетте, олардың бірін-бірі қабылдай алуы, түсінуі және бағалауына байланысты, яғни тілдесу нәтижесінде бір адамның екіншісінің бейнесі жөнінде топшылаған ой-пікірі. Екінші адамның тұлғалық бейнесін оның сырт пішіні мен психологиясын және әрекет-қылығын байланыстыра, салыстырып тануға болады. Ал, психологиялық бейне әр адамның әр қажетсінуінен, қылық мотивтерінен, мінез бітістерінен, әрқандай өмірлік жағдайлардағы көңіл-күй толғаныстары мен әрекеттерінен көрінеді. Бұлардың бәрі “Ат кісінескенше, адам сөйлескенше” дегендей әңгімелесу барысында назарға алынып, санада жіктеліп, бекиді де адамның жеке, нақты бағасын беруге негіз болады [9, 10].

Білім алушылардың жеке тұлға ретіндегі ішкі жан дүниесі, оның сөзі мен тілінен айқын көрініп тұрады. Қандай сөздер мен тіркестерді қолдануына қарап, сөз ырғағы мен әуенін талдай отырып, олардың ерекшеліктерін байқауға болады. Ал қарым-қатынас мәдениеті оқу-тәрбие барысында пайда болып, дамуы біртіндеп жүзеге асады. Әсіресе оқытушының қарым-қатынастағы мәдениеті маңызды роль атқарады, бұған үлкен мән берілуі қажет.

Педагогикалық қарым-қатынас мәселелерін зерттеуде көрсетілген және басқа да көптеген тәсілдер оның білім беру процесіндегі күрделі және көп қырлы сипатын

көрсетеді. Онда педагог пен білім алушылардың әрқайсысының "нормативтік мәртебесін" көрсететін рөлдік позициялары айқын көрінеді. Әдеби көздерді және өз тәжірибесін талдауға сүйене отырып, біз оның тиімділігін арттыру жолдарын көрсетуге тырысамыз.

Біздің елімізде білім беруде «4К жүйесі» деп аталатын төрт негізгі дағдылардан тұратын жүйеге тоқталайық [11]:

- Сыни ойлау (Critical Thinking);
- Креативтілік (Creativity);
- Байланыс (Communication);
- Үйлестіру (Coordinating With Others).

Сын тұрғысынан ойлау-бұл ақпараттарды бағдарлай білу, себеп-салдарлық байланыстарды көру, қажетті қорытынды жасау. Тіпті сәтсіздік болған жағдайда да шешім табу үшін өз табыстарыңыз бен сәтсіздіктеріңізді түсіну керек.

Креативтілік жағдайды әр жағынан бағалауға, стандартты емес шешімдер қабылдауға және өзгермелі жағдайларда өзін сенімді сезінуге мүмкіндік береді. Креативті дамыған адам жаратушы болады.

Коммуникация - білуге, келісудегі байланыс, әңгімелесуші өз көзқарасын жеткізуде маңызды дағды болып табылады.

Үйлестіру (ынтымақтастық) коммуникациямен тығыз байланысты, бірақ кәсіби салаға жатады. Бұл жалпы мақсат пен оған қол жеткізу тәсілдерін анықтай білу, рөлдерді бөліп, нәтижені бағалай білу.

Ұлттық құндылық құралдары арқылы жеке тұлғаны дамыту жүйесі [12]:

- Оқу бөлмесін ұлттық құндылық элементтерімен безендіру;
- Тілдерді меңгеру;
- Ұлттық тәрбие құндылықтары арқылы қарым-қатынас мәдениетін оқу пәндері арқылы меңгеру;
- Ұлттық тәрбие құндылықтары арқылы қарым-қатынас мәдениетін оқу бағдарламасындағы басқа да пәндерде меңгеру;
- Ұлттық тәрбие құндылықтары арқылы қарым-қатынас мәдениетіне арналған арнайы курстар, факультативтер өткізу;
- Ұлттық тәрбие құндылықтары арқылы қарым-қатынас мәдениетін меңгеруге арналған білім алушылардың зерттеу іс-әрекеті;
- Ұлттық тәрбие құндылықтары арқылы қарым-қатынас мәдениетін меңгеруді мақсат еткен үйірмелер мен клубтардың жұмысы;
- Ұлттық тәрбие құндылықтары арқылы қарым-қатынас мәдениетін меңгеруге арналған сабақтан тыс іс-әрекет (жарыстар, мерекелер, т.б.).

Қазіргі заманғы жастарға қолдау көрсетіп, оны өзін-өзі жетілдіру, рухани даму, өмірлік жолды жауапты таңдау жолына бағыттау қажет. Оқу-тәрбие процесінде студенттердің өткеннің көрнекті ойшылдары жасаған рухани-педагогикалық мұрасымен, олардың кемел тұлға тәрбиесіне деген идеялары мен көзқарастарымен танысуын қарастыру қажет. Нәтижесінде студенттер күнделікті өмір салтын жоспарлай алады. Олардың жоспарларында ата-бабаларымыздың педагогикалық – тәрбиелік мұраларын меңгеруге ұмтылу көрініс табуы тиіс, өйткені ұлттық-рухани құндылықтар жастардың дүниетанымын, ойлауын дамыту, мүдделер мен қажеттіліктерді қалыптастыру мақсаттарынан тұрады [13, 14, 15].

Зерттеу материалдары мен әдістері. Білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудағы басты принциптерді талқылай отырып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарында түрлі әдіс-тәсілдерді сараптадық. Көрсетілген принциптерге сүйене отырып, білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда мынадай әдіс-тәсілдерді ұсынуға болады. Зерттеудің анықтау экспериментінде білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда келесі әдістемелерді қолдандық: мамандардың қарым-қатынасын анықтауда «Социометрия әдісі», Сьюзен Деллингердің «Психогеометриялық тест» әдісі - жеке тұлғаны фигуралар арқылы зерттеу.

Білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін дамытуда сананы қалыптастыру әдістері, іс-әрекетті ұйымдастыру және қарым-қатынасты қалыптастыру әдістері, ынталандыру әдістері деп жіктейміз (1-кесте).

1-кесте – Ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың формалары мен әдістері

Іс-әрекеттің түрлері	Мақсаты	Іс-әрекетті ұйымдастырудың белсенді формасы
Сананы қалыптастыру әдістері	Білім алушылардың ұлттық құндылықтарға негізделген қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, оның қажеттілігін саналы түрде түсінуіне негіз болады	Ауызша журнал, баспасөздегі ғылыми мақалаларға шолу, конкурстар, турнирлер, олимпиадалар, лекторий, оқу конференциялары
Этикалық тақырыптағы әңгіме	Моральдық талаптар мен қарым-қатынас нормаларының мәнін түсініп, ұғынуға жәрдемдеседі	Сабақтағы оқу еңбегі, өндірістегі оқу-өндірістік еңбек, қоғамдық пайдалы еңбек, ойын формалары
Әдептілік – сұхбат	Әңгіме кезінде талқыланған мінез-құлық ережелерін жүзеге асыра алатын шынайы пайдалы іспен ақталуы оң нәтиже береді	Пресс-орталық, саяси қайраткерлерімен, журналистер мен кездесу, дөңгелек үстел, пікірталас
Пікірталас	Сананы, сенімді, мақсат-мұраттарды, құндылық бағыттарды қалыптастырудың күрделі әдісі	Өзін-өзі талдау және өзара талдау практикумдары, іс-әрекет мәдениеті сабақтары
Ынталандыру әдістері	Білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудағы оқытушы тарапынан болатын педагогикалық қолдаудың мәні	Концерт, көркемөнер сайыстары, театрға бару, көркемөнер музейлеріне экскурсияға бару
Ашық микрофон	Білім алушылар үшін және қоғамдағы адамдар арасындағы қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасу жағдайлары мен оның дамуына халықтық педагогика идеяларының ықпалы туралы мәселені талқылау үшін қолданылады	Спорттық ойындар, жарыстар, олимпиадалары, спорт секциялары
Сыр – сұхбат	Тәрбиелік әңгіме сағаты	Туған күндер, серуендер, демалыс кештері; концертке, театрға бару, достар кездесулері

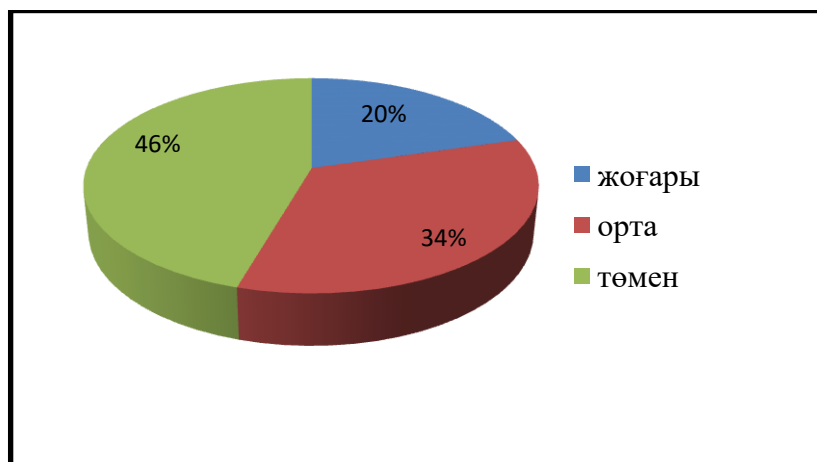
Нәтижелер. Білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін анықтауда алынған салаунама төмендегідей:

- ✓ Қарым-қатынас мәдениетін қалай түсінесіз?
- ✓ Қарым-қатынаста ұлттық құндылықты қолдануға бола ма?
- ✓ Қарым-қатынас мәдениетін дамытуда ұлттық құндылықтың қайсысы маңызды деп ойлайсыз?
- ✓ Қарым-қатынаста қарама-қайшылықтар кездесеміз?
- ✓ Қарым-қатынас мәдениетін дамыту үшін не қажет деп ойлайсыз?
- ✓ Ұлттық құндылықтарға не жатады?
- ✓ Қарым-қатынас мәдениетіне нелер жатады?
- ✓ Қарым-қатынаста қандай қасиетті жоғары қоясыз?
- ✓ Қарым-қатынас мәдениетінізді қалай бағалайсыз?
- ✓ Қарым-қатынас мәдениетін қалай дамытасыз?

Берілген сауалнама сұрақтары бойынша мынадай қорытынды жасауға болады: бірінші сұрақ бойынша, білім алушылардың барлығы қарым-қатынас туралы да, мәдениет туралы да білетіндіктерін көрсетті, екінші сұрақ бойынша, білім алушылардың 40% ы иә деп жауап берсе, басым бөлігі жоқ деп жауап берді, үшінші сұрақ бойынша, білім алушылардың басым көпшілігі тілді жазып берді, төртінші сұрақ бойынша, білім алушылардың көбі қайшылықтардың кездесетінін көрсетсе, қалғаны кейде деп жауап берді, бесінші сұрақ бойынша, қарым-қатынасты дамытуда кітаптың және тренингтердің, адамдармен көп араласудың маңызды екенін жазған, алтыншы сұрақ бойынша, білім алушылардың барлығы тіл, діл, дін, салт-дәстүр деп жазған, жетінші сұрақ бойынша, білім алушылар этика, сыпайылық, адамгершілік қасиеттерді көрсеткен, сегізінші сұрақ бойынша, тіл табыс қасиетін, адамгершілік, ізеттілік, құрмет көрсету деп жауап берген, тоғызыншы сұрақ бойынша, білім алушылардың 80% ы жоғары деп жауап берсе, қалғаны орташа деп жауап берді, оныншы сұрақ бойынша, кітап оқу арқылы, тренинг сабақтарға қатысу арқылы, әр түрлі қоғамдық жұымстарға бару арқылы деп жауап берді.

Сондай-ақ, өткізілген сауалнаманың нәтижесі бойынша қарым-қатынас мәдениетінің бүгінгі күні айқындалып, бірқатар төмендегідей қарама-қайшылықтарды айқындап алдық:

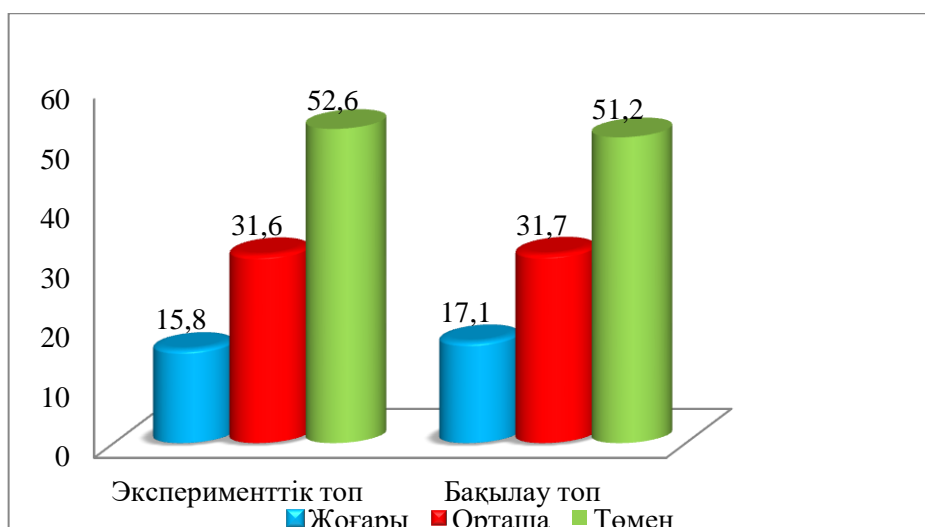
- Қарым-қатынас мәдениетінде ұлттық тәрбие құндылықтары мәселесіне баса назар аударылмайтындығы айқындалды;
- Қарым-қатынаста мәдениеттілікті дұрыс қолға алынбағандығы нақтыланды;
- Қарым-қатынаста ұлттық құндылықтарды қолданысқа енгізуді қарастыру қажеттілігі айқындалды;
- Қарым-қатынас мәдениетін ұлттық құндылықтар негізінде дамытуды жүзеге асырудың қолға алынбағандығы анықталды (1-сурет).

1-сурет – болашақ мамандардан алынған сауалнама нәтижесі

Эксперименттің келесі кезеңінде, яғни қалыптастыру экспериментін жүргізуде қарым-қатынас мәдениетіне ұлттық тәрбие құндылықтары туралы ең маңызды деген еңбектері негізінде өткізу көзделді (2-сурет).

Қалыптастыру экспериментінің мақсаты: білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде қалыптастырудың жолдары.

Көлденеңінен – деңгейлік көрсеткіштер, тігінен – пайыздық көрсеткіш

2-сурет – Анықтау эксперимент кезеңіндегі эксперименттік және бақылау топтарының салыстырмалы пайыздық көрсеткіші

Эксперимент топтағы білім алушылардың эксперимент жүргізгенге дейінгі кезеңмен салыстырғанда бағалау көрсеткіші едәуір өскен. Яғни эксперимент тобында қарым-қатынас мәдениетін дамытуға өткізілген сабақтардың білім алушылардың қабылдауына едәуір оң нәтижесін көрсеткен.

Кесте 2 – Эксперименттік және бақылау топтарындағы білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетінің өзгеру динамикасы (%)

Р/с	Деңгейлері	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін	
		Эксперименттік топ	Бақылау тобы	Эксперименттік топ	Бақылау тобы
1	Жоғары	15,8	17,1	21,3	17,6
2	Орташа	31,6	31,7	48,6	32,5
3	Төмен	52,6	51,2	30,1	49,9

Сонымен, ұлттық құндылықтардан бастау алған ғылыми ізденістер, зерттеулер мен озат педагогикалық тәжірибелерге талдау жасау негізінде білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың нөлшемдері мен көрсеткіштеріне сүйене отырып, біз білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін дамыту мәселесін қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды анықтадық:

- болашақ мамандарды ұлттық құндылықтар негізіндегі қарым-қатынас мәдениетін мақсаттылықпен, тиімділікпен ұйымдастыру, халықтық мұраларды, этнопедагогиканы, ұлттық психологияны, Қазақстан тарихы пәндері жүйесін оқып үйрету;

- қарым-қатынас мәдениетін дамытуда білім алушылардың дара ерекшеліктерін зерттеу, олардың тұтастай ішкі психологиялық дербестік ерекшеліктерін, олардың қабілеттерін және әдіснамалық принциптің сана мен іс-әрекеттің бірлігі негізінде, олардың мінез-құлықтарының, қызығушылықтары мен іс-әрекетінің өзгешеліктерін айқындау арқылы осы іс-әрекеттің тұлғалық субъектісі деп тану;

- жаңа әлеуметтік-мәдени орта жағдайында ұлттық құндылықтарға негізделген ынтымақтастық сипаттағы қарым-қатынасын орната отырып, қарым-қатынас мәдениеті мазмұнын талдауда және рухани-адамгершілікті қарым-қатынас аймағын кеңейтуге бағытталған педагогикалық жұмыстарды қамтамасыз ету;

- қарым-қатынас мәдениетін дамыту арқылы ұлттық ой-санасын дамыту; білім алушылардың өз бетінше ізденушілік, ұлттық мәдениетті дамытушы тұлға ретінде қарауы.

Қорытынды. Ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру мәселесі бүгінгі қоғамдағы өзекті мәселе екендігін көрсетті. Зерттеу барысында «ұлттық құндылық», «қарым-қатынас», «мәдениет» ұғымдарының мәні және олардың өзара байланысы анықталып, теориялық тұрғыдан нақтыланды. Білім алушылардың ұлттық құндылықтарға негізделген қарым-қатынас мәдениетін дамыту моделі, зерттеу тақырыбының жеке тұлғалық мотивациялық, мазмұндық, процессуалдық компоненттерін айқындап, өлшемдері мен көрсеткіштерін және деңгейлерін нақтылайды [16,17].

Сонымен қатар, зерттеудің логикалық бірізділігін анықтап, білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде дамытуды қамтамасыз етеді. Білім алушылардың коммуникативтік құзыреттілігін, қарым-қатынас мәдениетін ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде қалыптастырудың басты қағидалары үштілділік, сабақтастық, креативтілік, коммуникативтік, ұйымдастырушылық тұрғысынан анықталып, соған орай ұлттық тәрбие құндылықтары ерекшелігі айқындалды. Зерттеу жұмысында анықталған әдістер мен формалар білім алушылардың қарым-қатынас мәдениетін ұлттық тәрбие құндылықтары негізінде дамытуға септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

[1] **Құдабаева, П.А.,** Беркимбаев К.М. Болашақ мамандарды дайындау жүйесінде мәдениетаралық құзырлылықты қалыптастырудың кейбір мәселелері // ҚазПУ Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. – №3(47), 2015. – Б. 4– 8

[2] Аль-Фараби. Социально-этические трактаты/ аль-Фараби; АН КазССР, Ин-т философии и права. – Алма-Ата: Наука, 1973. – 398с

[3] Оқыту үрдісінде қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырудың өзекті мәселелері // XXI ғасырдағы қазақ мектебі: даму болашағы республикалық ғылыми-практикалық конференция. – Алматы, 2006. – 452–457 б.

[4] **Кузьмина, Н.В.** Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М., 1990. – 200 с.

[5] **Сламбекова, Т.С.** Қазақ халқының моральдық-этикалық дәстүрлері. Монография, Семей, 2010. – 220 бет

[6] **Беспалько, В.П.** Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192с

[7] **Бабанский, Ю.К** Избранные педагогические труды/. – М.: Педагогика, 1989. – 560с

[8] **Мудрик, А.В** Социализация человека/.-М.:Издательский центр «Академия», 2006

[9] **Песталоцци, И.Г.** Избранные педагогические сочинения : в 2-х т.; ред. В.А. Ротенберг, В.М. Кларин. – Москва: Педагогика, 1981. – Т. 2. – 415 с

[10] **Сорокин, Ю.А.,** Тарасов Е. Ф, Шахнарович А. М. Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. – М., 1977

[11] **Колшанский, Г. В.** Коммуникативная функция и структура языка. – М., 1984. – 173с

[12] **Нысанбаев, Ә.** Философия және саясаттанудың ғылыми ордасы /Ә. Нысанбаев // Егемен Қазақстан, 2008. – 10 қазан. – 56.

[13] **Кішібеков, Д.** Ғылым тарихы мен философиясы. (Оқу құралы). – 2 бас. толықт. Алматы: ҚазТУ, 2014. – 282 б.

[14] **Ғабитов, Т.Х.** Мәдениеттану негіздері: оқулық / Т.Х.Ғабитов, М.Ш.Өмірбекова. – Алматы: Зият, 2003. – 240 б.

[15] Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. Алматы: «Аруна Ltd» ЖШС, 2005.

[16] **Құлжанова, Н.** Халқыма деп іс қылдым. – Алматы: Рауан, 1993. –168 б.

[17] **Нургалиева, Г.К.** Психолого-педагогические основы системы ценностного ориентирования личности: – Алматы, 1993. – 51 с

References:

- [1] **Qudabaeva, P.A.**, Berkimbaev K.M. Bolashaq mamandardy dajyndau zhujesinde madenietaralyq quzyrlylyqty qalyptastyrudyn kejbir maseleleri // QazPU Habarshysy. Pedagogikalыq gylыmdar seriyasy. – №3(47), 2015. – B. 4– 8 [in Kazakh]
- [2] Al'-Farabi. Social'no-eticheskie traktaty/ al'-Farabi; AN KazSSR, In-t filosofii i prava.– Alma-Ata: Nauka, 1973. – 398c[in Russian]
- [3] Oqytu urdisinde qarym-qatynas madenietin qalyptastyrudyn ozekti maseleleri // XXI gasyrdagy qazaq mektebi: damu bolashagy respublikalyq gylыmi-praktikalыq konferenciya. – Almaty, 2006. – 452-457 b [in Kazakh]
- [4] **Kuz'mina, N.V.** Professionalizm lichnosti prepodavatelya i mastera proizvodstvennogo obucheniya. M., 1990. – 200 s. [in Russian]
- [5] **Slambekova, T.S.** Qazaq halqynyq moral'dyq-etikalыq dasturleri. Monografiya, Semej, 2010. – 220 bet [in Kazakh]
- [6] **Bespal'ko, V. P.** B 53 Slagaemye pedagogicheskoy tekhnologii. – M.: Pedagogika, 1989. – 192 c [in Russian]
- [7] **Babanskij, YU.K** Izbrannye pedagogicheskie trudy/. – M.: Pedagogika, 1989. – 560c [in Russian]
- [8] **Mudrik, A.V** Socializaciya cheloveka/. – M.:Izdatel'skij centr «Akademiya», 2006 [in Russian]
- [9] **Pestalocci, I.G.** Izbrannye pedagogicheskie sochineniya : v 2-h t.; red. V.A. Rotenberg, V.M. Klarin. – Moskva : Pedagogika, 1981. – T. 2. – 415 s [in Russian]
- [10] **Sorokin, YU. A.**, Tarasov E. F, SHahnaro-vich A. M. Teoreticheskie i prikladnye problemy rechevogo obshcheniya. – M., 1977 [in Russian]
- [11] **Kolshanskij, G. V.** Kommunikativnaya funkciya i struktura yazyka. – M., 1984. – 173 c [in Russian]
- [12] **Nysanbaev, A.** Filosofiya zhane sayasattanudyn gylыmi ordasy / A.Nysanbaev // Egemen Qazaqstan, 2008. – 10 qazan. – 5b. [in Kazakh]
- [13] **Kishibekov, D.** Gylыm tarihy men filosofiyasy. (Oqu quraly). – 2 bas. tolyqt. Almaty: QazTU, 2014. –82 b. [in Kazakh]
- [14] **Gabitov, T.H.** Madeniettanu negizderi: oqulyq / T.H.Gabitov, M.SH.Omirbekova. – Almaty: Ziyat, 2003. – 240 b. [in Kazakh]
- [15] Qazaq madenieti. Enciklopedialыq anyqtamalyq. Almaty: «Aruna Ltd» ZHSHS, 2005. [in Kazakh]
- [16] **Qulzhanova, N.** Halquma dep is qyldym. – Almaty: Rauan, 1993. – 168 b. [in Kazakh]
- [17] **Nurgaliev, G.K.** Psihologo-pedagogicheskie osnovy sistemy cennostnogo orientirovaniya lichnosti:–Almaty, 1993.– 51 s [in Russian]

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ

Ерментаева А.Р., доктор психологических наук, профессор
Тилеуова А., магистрант

Университет Туран, г. Алматы, Казахстан

Аннотация. Культура общения, основанная на национальных ценностях, позволяет установить сознательное отношение обучающихся, гуманное общение, формирование духовно-нравственных ценностей, системную деятельность. Формирование культуры общения обучающихся на основе национальных ценностей воспитания-важнейшая часть профессиональной подготовки, поэтому ее необходимо целенаправленно осуществлять в целостном педагогическом процессе в вузе.

На этапе таких подходов в культуре общения следующим логическим этапом исследований является развитие культуры общения в процессе. Поэтому мы рассматриваем ситуацию формирования культуры общения обучающихся на основе национальных ценностей воспитания. Формирование культуры общения обучающихся-это педагогический процесс. Для

них характерны совместная деятельность, сотрудничество, его творчество, культурное содержание, методы усвоения правил общения, способствующие саморазвитию личности в среде. Педагогическая задача, направленная на деятельность лиц в образовательном процессе, заключается в воспитании у обучающихся добродетели, уважения, сплоченности, трудолюбия, человеческого достоинства.

Культура общения, основанная на национальных ценностях, позволяет установить сознательное отношение обучающихся, гуманное общение, формирование духовно-нравственных ценностей, системную деятельность.

Отношения, основанные на национальных ценностях, представляют собой сложную форму человеческих отношений включающую в себя взаимодействие при построении товарищества, дружбы и национального духа, сознательности, любви, нравственного успеха и др. В процессе общения индивид овладевает формами проявления общественного и личного сознания, эмоций, чувств, норм поведения посредством подражания, примера, поучения, общего чувства, идентификации.

Ключевые слова: национальная ценность, воспитание, сознание, личность, характер, общение.

FORMATION OF A CULTURE OF COMMUNICATION AMONG STUDENTS THROUGH NATIONAL EDUCATIONAL VALUES

Ermentaeva A.R., Doctor of Psychological Sciences, Professor

Tileuova A., Master's student

Turan University, Almaty city, Kazakhstan

Annotation. A culture of communication based on national values makes it possible to establish a conscious attitude of students, humane communication, the formation of spiritual and moral values, and systematic activity. The formation of a culture of communication among students based on national values of education is an important part of professional training, therefore it must be purposefully implemented in a holistic pedagogical process at a university.

At the stage of such approaches in the culture of communication, the next logical stage of research is the development of a culture of communication in the process. Therefore, we consider the situation of forming a culture of communication among students based on national values of education. The formation of a culture of communication among students is a pedagogical process. They are characterized by joint activities, cooperation, his creativity, cultural content, methods of mastering the rules of communication, contributing to the self-development of the individual in the environment. The pedagogical task aimed at the activities of individuals in the educational process is to educate students in virtue, respect, solidarity, hard work, and human dignity.

A culture of communication based on national values makes it possible to establish a conscious attitude of students, humane communication, the formation of spiritual and moral values, and systematic activity.

Relationships based on national values are a complex form of human relations that includes interaction in building camaraderie, friendship and national spirit, consciousness, love, moral success, etc. In the process of communication, an individual masters the forms of manifestation of social and personal consciousness, emotions, feelings, norms of behavior through imitation, example, teaching, common feeling, identification.

Keywords: national value, education, consciousness, personality, character, communication.

Қолжазбаларды рәсімдеу жөнінде авторларға арналған нұсқаулық

«Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің Хабаршысы». Педагогика және психология сериясына» мақала жариялау үшін дайын ғылыми жұмысты автор(лар) vestnik.korkyt.kz сайтындағы Онлайн мақала жіберу жүйесі арқылы, арнайы нұсқаулықты пайдаланып жіберуге болады. Мақала Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында Times New Roman шрифтінде жазылуы қажет (Осы талапта жазылмаған мақала автоматты түрде қабылданбайды). Жарияланым тілдері – қазақша, орысша, ағылшынша.

Мақала құрылымы мен безендірілуі:

1. Мақала көлемі 5-10 бет аралығында болуы тиіс.
  - Мақаланы құру схемасы (беті – А4, кітаптық бағдар, туралау – ені бойынша. Сол жақ, үстіңгі және төменгі жақтарындағы ашық жиектері – 2,5 см, оң жағында – 2,0 см. Шрифт: тип Times New Roman, өлшемі – 12) (Windows 10 оперативті жүйесіндегі Word форматында);
  - ХҒТАР индексі – бірінші қатар жоғарыда, сол жақта (<http://grnti.ru>); оң жақта – журналдың doi индексі (префикс және суффикс) – редакцияда беріледі;
  - мақала атауы – ортасына қалың оң екінші қаріппен;
  - автор(лардың)дың аты-жөндерінің бірінші қарпі мен тегі – ортаға 11-қаріп, (авторлар саны 5 адамнан артық болмауы тиіс);
  - ұйым, қала, елдің толық атауы – ортаға, курсив – 11-қаріп;
  - **Аңдатпа.** Түп нұсқа тілінде (**150-200 сөз**; мақала құрылымын сақтай отырып), өлшемі (кегль) – 11-қаріп;
  - **Тірек сөздер** – қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде (3-5 сөз/сөз тіркестері), өлшемі - (кегль) 11-қаріп;
  - Негізгі мәтін (аралық интервал - 1, «азат жол» - 1,25 см, 12-қаріп) құрылымы төмендегідей болады:

2. **Кіріспе:** тақырыптың таңдалуын негіздеу; таңдалған тақырыптың, мәселенің өзектілігі, объектісі, пәні, мақсаты, міндеті, әдісі, тәсілі, тұжырымы және мағынасын анықтау

3. **Зерттеу материалдары мен әдістері:** материалдар мен жұмыс барысы сипаттамасынан, сондай-ақ пайдаланылған әдістердің толық сипаттамасынан тұруы тиіс.

4. Кестелер, суреттер айтылғаннан кейін орналастырылуы керек. Әр иллюстрациямен жазу(өлшемі (кегль) – 11) болуы керек. Суреттер анық, таза, сканерленбеген болуы керек.

Мақала мәтінде сілтемелер бар формулалар ғана нөмірленеді. Мәтінде сілтемелер тік жақшада көрсетіледі. Сілтемелер мәтінде қатаң түрде нөмірленуі керек.

5. **Нәтижелер/талқылау:** зерттеу нәтижелерін талдау және талқылау келтіріледі.

6. **Қорытынды/қорытындылар:** осы кезеңдегі жұмысты қорытындылау; автор айтқан ұсынылған тұжырымның ақиқатын растау. Жұмысты қаржылық қолдау туралы ақпарат Қорытындыдан кейін түседі. Әдебиеттер тізімі (өлшемі (кегль) – 11, пайдаланылған әдебиеттер саны – 15-тен кем болмауы қажет). Әдебиеттер тізімінде кириллицада ұсынылған жұмыстар болған жағдайда әдебиеттер тізімін екі нұсқада ұсыну қажет: біріншісі – түпнұсқада, екіншісі – романизацияланған алфавитпен (транслитерация). Мақаладағы дәйексөз тізімінде тек рецензияланған әдебиет көздері, DOI индексі бар әдебиеттер болуы тиіс. Романизацияланған әдебиеттер тізімі <http://www.translit.ru> сайты арқылы рәсімделуі керек.

7. Авторлар туралы мәліметтер: (автордың(лардың) аты-жөні, ұйымның толық атауы, қаласы, елі, байланыс деректері: телефоны, эл.пошта, орсид номері) 3 тілде.

8. Келген мақала талапқа сай рәсімделген жағдайда ғана Антиплагиат бағдарламасы-нан өткізіледі. Түпнұсқалығы 80 % - дан жоғары көрсеткіште болған мақала Редакцияның қарауына жіберіледі. Ал 80% - дан төмен болған мақала автордың толықтыруына жіберіледі. Ал, екінші рет өткізілген жағдайда тиісті көрсеткіш болмаса жарияланымға қабылданбайды. Рецензенттердің оң пікірінен соң мақала журналға қабылданып, авторға төлем жасау жөнінде хабарлама жіберіледі. Автор төлемақының түбіртегін редакцияның электронды почтасына жіберуге міндетті (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

Руководство для авторов по оформлению рукописей

Готовая научная работа для публикации в журнале «Вестник Кызылординского университета имени Коркыт Ата. Серия Педагогика и психология» может быть подана автором (авторами) через систему онлайн подачи статей на сайте vestnik.korkyt.kz, используя специальные инструкции. Статья должна быть написана в формате Word в Windows 10 шрифтом Times New Roman (статья, не написанная в соответствии с этим требованием, не будет принята автоматически). Язык публикаций казахский, русский, английский.

Структура и оформление статьи:

1) Объем статьи в пределах от 5 до 10 страниц.
- Схема построения статьи (страница – А 4, книжная ориентация, поля с левой, верхней и нижней сторон – 2,5 мм, с парвой – 2,0 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 12) (В формате Word в операционной системе Windows 10):

- индекс МРНТИ - первая строка сверху слева (<http://grnti.ru>); индекс DOI (предоставляется редакцией журнала);

- название статьи – прописными буквами по центру полужирным шрифтом, размер – 12;

- инициалы и фамилию автора(ов) – по центру полужирным шрифтом, размер (кегель) – 11 (адрес эл.почты авторов, номер орсид, количество авторов не должно превышать 5 человек);

- полное наименование организации, город, страна – по центру, курсив, размер - 11.

- **Аннотация** на языке оригинала (**150-200** слов; сохраняя структуру статьи) размер - 11.

- **Ключевые слова** (на казахском, русском, английском от 5 до 8 слов/словосочетаний) размер (кегель) - 11.

- Основной текст (12 шрифт, межстрочный интервал - 1, отступ «красной строки» - 1,25 см), структура:

2) **Введение:** обоснование выбора темы; актуальность темы или проблемы, определение объекта, предмета, целей, задач, методов, подходов, гипотезы и значения работы.

3) **Материалы и методы исследования:** должны состоять из описания материалов и хода работы, а также полного описания использованных методов.

4) В статье нумеруются только те формулы, на которые есть ссылки в тексте. В ссылках в тексте указывается в квадратных скобках.

5) **результаты/обсуждение:** приводится анализ и обсуждение полученных результатов исследования.

6) **заключение/выводы:** обобщение и подведение итогов работы на данном этапе; подтверждение истинности выдвигаемого утверждения, высказанного автором.

Список литературы (размер (кегель) – 11, количество используемой литературы не менее 15). При наличии в списке литературы работ, представленных на кириллице, список литературы должен быть представлен в двух вариантах: первый - в оригинале, второй - в латинизированном алфавите (транслитерация). Список ссылок в статье должен содержать только рецензируемые литературные источники, литературу с индексом DOI. Список латинизированной литературы должен быть подготовлен через сайт <http://www.translit.ru>.

7) Сведения об авторах: (должны содержать ФИО автора (ов), полное наименование организации, город, страна, контактные данные: телефон, эл.почта, номер орсид) на 3-х языках.

8) Статья должна обладать не менее 80% уникальности текста для публикаций. В случае если оригинальность статьи ниже 80%, работа будет возвращена автору для исправления и корректировки. После вторичной проверки статья набирает необходимого показателя в антиплагиат, направляется на рассмотрение редакционной коллегии. Статья, не отвечающая соответствующим требованиям, оригинальность которой, проверена дважды, к публикации не принимается. После положительного отзыва рецензентов, статья принимается для публикации в журнал и автору направляется уведомление об оплате. Автор обязан отправить квитанцию об оплате на электронную почту редакции (Pedagogy_Journal@korkyt.kz).

Manual for authors of manuscripts

Ready scientific work for publication in the journal «Bulletin of the Korkyt Ata Kyzylorda University. Series Pedagogy and Psychology» can be submitted by the author (authors) through the system of online submission of articles on the site vestnik.korkyt.kz, using special instructions. The article should be written in Word format in Windows 10 in Times New Roman font (an article not written in accordance with this requirement will not be accepted automatically). Language of publications Kazakh, Russian, English.

Structure and design of the article:

- 1) The size of the article ranges from 5 to 10 pages.
  - description of the scheme of the article (page - A 4, book orientation, indents are calculated with respect to the left top and bottom sides page margins-2.5 m, with right - 2.0 m, Standard font : type - Times New Roman, size (font) - 12) (Word format on Windows 10 operating system):
    - the ISTIR index is the first line at the top left (<http://grnti.ru>).
    - DOI index (provided by the editorial office);
    - title of article – with capital letters, alignment on the center in bold, size (font) 12.
    - initials and last name of author(s) - alignment on the center in bold, size (font) – 11, (e-mail address of the authors, orsid number, the number of authors should not exceed 5 people);
    - the full name of the organization, city, country, alignment on the center, italic, size (font) - 11.
    - **Annotation** in the original language (150-200 words; retaining the structure of the article) size (font) - 11.
    - **Keywords** (in Kazakh, Russian, English from 5 to 8 words/phrases) size (font) - 11.
    - **Main text** (12 font, line spacing - 1, indentation of red line#- 1.25 cm)
    - Structure:
  - 2) **Introduction:** rationale for the selection of the topic; relevance of the topic or problem; definition of the object, subject, objectives, tasks, methods, approaches, hypotheses and meanings of the work.
  - 3) **Research materials and methods:** should consist of a description of the materials and the progress of work, as well as a full description of the methods used.
  - 4) In the article, only those formulas that are referenced in the text are numbered. References in the text are indicated in square brackets.
  - 5) **Results/discussion:** an analysis and discussion of the results of the study is given.
  - 6) **Conclusion/conclusions:** summarizing and summarizing the work at this stage; confirmation of the truth of the assertion put forward by the author.
- List of references (size (point size) - 11, the number of used literature is at least 15). If there are works presented in Cyrillic in the list of references, the list of references should be presented in two versions: the first - in the original, the second - in the Latinized alphabet (transliteration). The list of references in the article should contain only peer-reviewed literary sources, literature with a DOI index. The list of romanized literature should be prepared through the site <http://www.translit.ru>.
- 7) Information about the authors: (should contain the full name of the author (s), full name of the organization, city, country, contact details: telephone, e-mail, orsid number) in 3 languages.
- 8) The article must have at least 80% uniqueness of the text for publication. If the originality of the article is below 80%, the work will be returned to the author for correction and correction. After a secondary check, the article gains the required indicator in anti-plagiarism, and is sent for consideration by the editorial board. An article that does not meet the relevant requirements, the originality of which is double-checked, is not accepted for publication. After a positive feedback from the reviewers, the article is accepted for publication in the journal and the author is sent a notification of payment. The author is obliged to send a payment receipt to the editorial office by e-mail (Pedagogy and Psychology Series).

МАЗМҰНЫ

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КРОСС-МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР Каргапольцева Н.А., Майгельдиева Ш.М., Айлауова Ж.С.	6
ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУҒА ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІГІ Әбжекенова Б.Г., Сардарова Э.А., Шукенова Қ.С.	17
ОҚЫТУ ПРОЦЕСІНДЕ 3D ФОРМАТТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Исмаилова Р.Б., Изтлеу О.А., Нұрсейітова Ж.Ә., Өмірхан А.Ә.	27
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮЛГЕРМЕУШІЛІКТЕРІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СЕБЕПТЕРІ Кенжебаева К.С., Жұмабекова М.М.	35
ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ГЕМБЛИНГКЕ ТӘУЕЛДІЛІГІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Қазиев Қ.О., Нәден Ғ.Ж.	49
ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ Ерментаева А.Р., Тилеуова А.	57

СОДЕРЖАНИЕ

ТРЕБОВАНИЯ К РАЗВИТИЮ КРОСС-КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ Каргапольцева Н.А., Майгельдиева Ш.М., Айлауова Ж.С.	6
ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ Абжекенова Б.Г., Сардарова Э.А., Шукенова Қ.С.	17
ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ 3D ФОРМАТА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ Исмаилова Р.Б., Изтлеу О.А., Нұрсейітова Ж.Ә., Өмірхан А.Ә.,	27
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ НЕУСПЕВАЕМОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ Кенжебаева К.С., Жұмабекова М.М.,	35
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАВИСИМОСТИ ПОДРОСТКОВ ОТ ГЕМБЛИНГА Казиев Қ.О., Наденов Ғ.Ж.,	49
ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ ОБУЧАЮЩИХСЯ ЧЕРЕЗ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ Ерментаева А.Р., Тилеуова А.	57

CONTENT

REQUIREMENTS FOR FOSTERING THE DEVELOPMENT OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE AMONG ASPIRING PRIMARY SCHOOL TEACHERS Kargapoltseva N.A., Maigeldiyeva Sh.M., Ailauova Zh.S.	6
FEATURES OF APPLICATION OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGE COMPETENCE Abzhekenova B.G., Sardarova E.A., Shukenova K.S.	17
FEATURES OF USING 3D FORMAT IN THE LEARNING PROCESS Ismailova R.B., Iztleu O.A., Nurseitova Zh.A., Omirkhan A.A.	27
PSYCHOLOGICAL REASONS FOR THE FAILURE OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS Kenzhebayeva K.S., Zhumabekova M.M.	35
PSYCHOLOGICAL FEATURES OF TEENAGERS' GAMBLING ADDICTION Kaziev K.O., Nadenov G.Zh.	49
FORMATION OF A CULTURE OF COMMUNICATION AMONG STUDENTS THROUGH NATIONAL EDUCATIONAL VALUES Ermentaeva A.R., Tileuova A.	57

ҚОРҚЫТ АТА
АТЫНДАҒЫ ҚЫЗЫЛОРДА
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ.
ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ
ПСИХОЛОГИЯ СЕРИЯСЫ

«ВЕСТНИК
КЫЗЫЛОРДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ
КОРҚЫТ АТА. СЕРИЯ
ПЕДАГОГИКА И
ПСИХОЛОГИЯ

BULLETIN OF THE
KORKYT ATA
KYZYLORDA
UNIVERSITY.
PEDAGOGY AND
PSYCHOLOGY SERIES

Редакция мекенжайы:
120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А», Қорқыт
Ата атындағы Қызылорда
университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Адрес редакции:
120014, город Кызылорда, ул.
Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский уни-
верситет им. Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

Address of edition:
120014, Kyzylorda city,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14, E-mail:
Pedagogy_Journal@korkyt.kz

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Құрылтайшысы: «Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті» КеАҚ
Учредитель: НАО «Кызылординский университет им. Коркыт Ата»
Founder: «Korkyt Ata Kyzylorda University» NJSC

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
берген бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі
№ KZ37VPY00067263 31 наурыз, 2023 ж.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации, выданное Министерством
информации и общественного развития Республики Казахстан
№ KZ37VPY00067263 31 марта, 2023 ж.

Техникалық редакторы: Садуова Р.
Компьютерде беттеген: Махашов А.

Теруге 15.12.2023 ж. жіберілді. Басуға 27.12.2023. қол қойылды.
Форматы 60 × 841 / 8. Көлемі 4,4 шартты баспа табақ. Индекс 76218.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0158. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 15.12.2023 г. Подписано в печать 27.12.2023 г.
Формат 60 × 841 / 8. Объем 4,4 усл. печ. л. Индекс 76218.
Тираж 50 экз. Заказ 0158. Цена договорная.

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal can not be republished without reference.

Университет баспасы, 010012, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.